

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

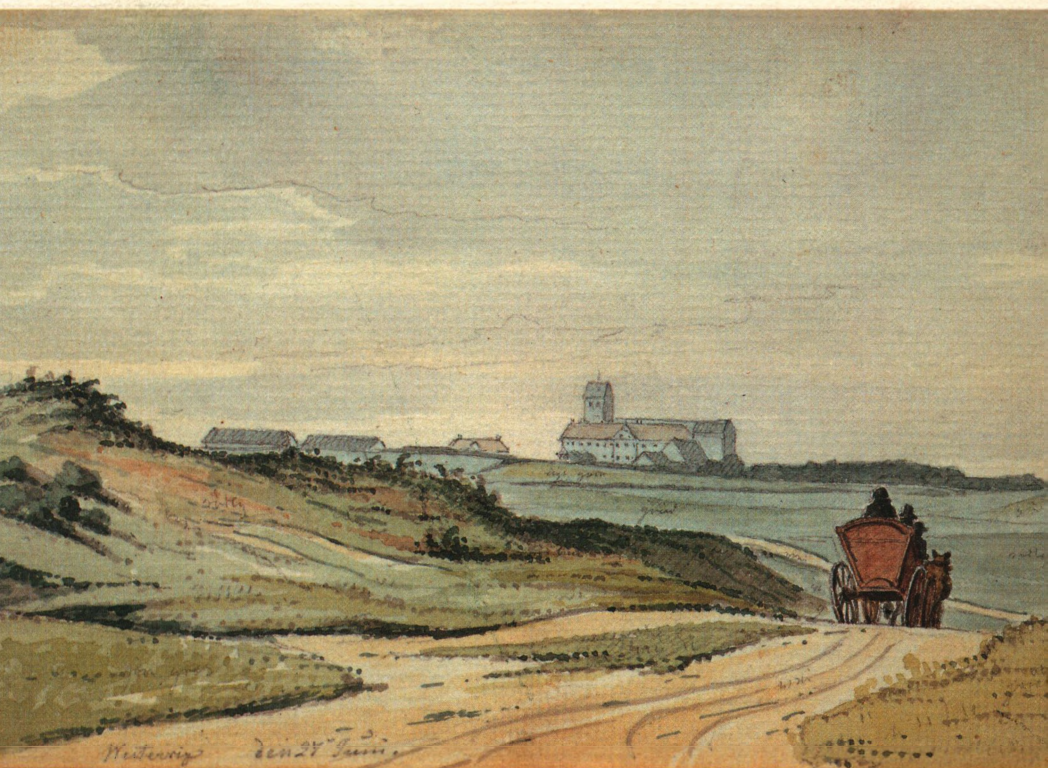
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Poul Kjeldgaard
Lauritz Thagaard

– en embedsmand ved enevældens
lokaladministration i Thisted

Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland

Landskab med Vestervig Klosters bygninger i horisonten. Efter at Hans Christian Moldrup var blevet ejer af Vestervig Kloster, overtog Lauritz Thagaard hans embede som amtsforvalter og giftede sig med datteren. Vestervig Kloster var det største gods i Thisted amt, men også dybt forgældet, og det kom til at kaste sine skygger ind over Thagaards tilværelse.

Akvarel 1830 af Martinus Rørbye.

Statens Museum for Kunst.

Foto: Hans Petersen.

Poul Kjeldgaard

LAURITZ THAGAARD

*- en embedsmand ved enevældens
lokaladministration i Thisted*

Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland

1994

© Poul Kjeldgaard og Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland

Tilrettelæggelse: Ingelise Rahn

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

ISBN 87-89039-18-1

Udgivet med støtte af Veluxfonden af 1981.

INDHOLD

Forord	7
Indledning	9
Familie og opvækst 9.	
Kapitel 1. Amtsforvalter	11
Amtsforvalterstillingen 11 – Fuldmægtig på Thisted amtstue 15 – Amtstuegården i Thisted 16 – Moldrup udnævnes til amtsforvalter og arver Vestervig Kloster 18 – Vestervig Klo- ster - et forgældet stamhus 19 – Lautrup-familien på Ørum Slot 20 – Militæreksekution uden resultat 20 – Moldrup får tilladelse til at sælge 22 – Moldrup påtager sig en restgæld 23 – Thagaard bliver overdraget opgaverne ved amtstuen 25 – Moldrup afstår embedet 26 – Sammenblanding af offentlige og private midler 29 – Kongelig udnævnelse 31 – Thagaards kautionister 31 – Bryllup på Vestervig Kloster 33 – Kasse- mangel - Thagaard suspenderes 34 – Thagaard under arrest, men der er stadig brug for ham 35 – Ny aftale mellem Mol- drup og Thagaard 37 – Store skatterestancer 38 – Suspensio- nen hæves 40 – Amtsregnskaber 1794, 1795 og 1796 42 – Fortsat alliance med Moldrup - ny kasse-mangel 43 – Kasse- manglens årsager 45 – Undersøgelse af Thagaards regnska- ber 46 – Thagaard suspenderes for anden gang 47 – En ulyk- kelig familie 50 – Boet realiseres 51 – Opgørelse af kasse- manglen 52 – Afskediget 53 – Lovlydighed og moral 54 – Kautionister må vente på besked i 5 år 55 – Rentekammeret bøjer af 56 – Fønss lægger ud for de øvrige kautionister 58 – Thagaard kan betale lidt tilbage 60.	
Kapitel 2. Landvæsenskommissær	62
Landvæsenskommissionernes sammensætning og opgaver 63 – Udpegning af landvæsenskommissærer 64 – Udnævnel-	

se af Thagaard til landvæsenskommissær og kammerråd 66 – Landvæsenskommissionssager 1791-1828 66 – Udskiftning og landevejsforlægning i Vester Hanherred 67 – Thagaards virke som landvæsenskommissær 68 – Gerhard Faye 69.

Kapitel 3. Sandflugtskommissær	73
Sandflugtens historie 73 – Lovgivningsarbejde 76 – Metoder til dæmpning af sandflugt 78 – Forordningen af 19. september 1792 om sandflugtens dæmpning 81 – Amtmand Barthold Hauchs kritik af forordningen 82 – Ændringer i den lokale klitadministration 83 – Thagaard udnævnes til sandflugtskommissær 83 – Klitadministrationen under Thagaards ledelse 84 – Påskønnelse af Thagaards indsats 89 – Thagaard rådgiver sandflugtskommissærer i Hjørring amt 90 – Thagaards indtægter 90 – Faye giver Thagaard en »næse« 91 – Øster og Vester Hanherred 92 – Udnævnelse til justitsråd 93 – Sejr over sandflugten – Esmarchs beretning 94 – Ansættelse af forstplantør Reck 96 – Forsøgsplantager og planteskole. Håb og skuffelser 97 – Thagaard møder Frederik VI 100 – Thagaard oplærer sin søn 102 – Thagaards sidste år 102 – Peter Emanuel Thagaard efterfølger sin far 104 – En anerkendt indsats 105.	
Kapitel 4. Vejinspektør	108
Thagaard ansættes som vejinspektør 109 – Tilsynet med vejene 110 – Faye og Thagaard 112.	
Sammenfatning	114
Kilder og litteratur	117
Noter	121
Personregister	127
Stedregister	129

FORORD

I forbindelse med studier af amtsadministrationen i Thisted blev jeg opmærksom på, at Lauritz Thagaard, der i den lokalhistoriske litteratur næsten altid omtales som sandflugtskommissær, gennem sin tid som embedsmand bestred flere andre betydningsfulde embeder og hverv. Dette var baggrunden for, at jeg gik i gang med studier af Thagaards virke som embedsmand.

I denne bog, som er resultatet af mine studier, er det tilstræbt, ud over en snæver beskrivelse af Thagaards embedsmandsliv, også at beskrive, hvorledes Thagaard i de forskellige roller som embedsmand fungerede under enevældens bureaukratiske system, herunder specielt relationerne til amtmanden og Rentekammeret.

Thagaard var beskæftiget med skatteopkrævning, udskiftning, sandflugtsbekæmpelse og udbygning af landeveje – opgaver af stor betydning for befolkningen i Thisted amt – og på denne baggrund kan denne bog forhåbentlig også betragtes som et bidrag til belysning af Thisted amts historie, herunder specielt bekæmpelsen af sandflugt og forsøg med anlæg af klitplantager i de første årtier af 1800-årene.

Arbejdet bygger primært på studier ved Rigsarkivet og Landsarkivet for Nørrejylland, og jeg vil gerne takke for den hjælp, jeg har modtaget fra personalet ved disse arkiver, ligesom jeg også vil takke for den hjælp, jeg har fået fra Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. En særlig tak vil jeg rette til landinspektør Svend Balslev, som både har hjulpet mig med mange oplysninger og også foretaget en række undersøgelser i Rigsarkivet til brug for mit arbejde.

Jeg takker Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland, som har påtaget sig udgivelsen af min bog, og jeg bringer en særlig tak til formanden for udgiverselskabet, landsarkivar Chr. R. Jansen, som – efter kritisk gennemgang af mit manuskript – med råd og vejledning har inspireret mig til supplerende undersøgelser og til yderligere bearbejdning af stoffet. Jeg vil også gerne takke arkivfuldmægtig Ingelise Rahn, som har stået for tilrettelæggelsen af bogen.

Endelig vil jeg rette en hjertelig tak til VELUXFONDEN af 1981,
som har ydet en betydelig økonomisk støtte til udgivelsen.

Viborg, maj 1994

Poul Kjeldgaard

INDLEDNING

Hvordan gik det til, at en ung mand ved at gifte sig med chefens datter opnåede det næsthøjeste embede ved amtsadministrationen i Thisted? Og hvordan gik det til, at han blev afskediget som amtsforvalter på grund af kasseangel, men alligevel kort efter blev udnævnt til andre betydningsfulde embeder og opnåede en høj stjerne ved det kongelige Rentekammer i København?

Manden var Lauritz Thagaard, og han fungerede først under amtmand Barthold Hauch (amtmand 1780-93) og dernæst i rækkefølge: Niels Ferslev (amtmand 1793-1803), Guldbrand Arentz (amtmand 1803-05) og Gerhard Faye, der var amtmand fra 1805. Under Faye fungerede Thagaard som sandflugtskommisær og vejinspektør, og han var således beskæftiget med beplantning af klitterne og forbedring af landevejene – netop de arbejdsområder, hvor der blev gjort en særlig indsats, og hvor æren for denne indsats i høj grad er blevet tillagt Faye. Burde denne ære ikke have været fordelt mellem amtmanden og hans medarbejder?

Der er her nævnt nogle af de spørgsmål, der vil blive søgt belyst i den følgende beskrivelse af Thagaards liv som embedsmand.

Familie og opvækst

Lidt syd for Oddesund i Humlum sogn ligger gården Thagaard (nu Tagård, tidligere Tagvad), og her blev Lauritz Thagaard født ca. 1758 (det nøjagtige fødselsår er ikke fastslået). Hans forældre var Peder Jepsen (Thagaard) og Karen Lauridsdatter Thagaard.

Familien havde i generationer boet på gården, som efter at have været udlagt til ryttergård i 1717 var blevet erhvervet til selveje af Lauritz Thagaards morfar Lars Jensen¹.

Sønnerne fra denne gård havde »købmandsblod i årerne« og var ikke uden videre indstillede på at forblive i bondestanden. En bror til Lauritz Thagaards morfar var således rejst til Ålborg, hvor han blev købmand². Og to af Lauritz Thagaards morbrødre (begge med fornavnet Jens) drog ligeledes til Ålborg for at blive købmænd. Den ene

af morbrødrene sluttede med at blive ansat som stadsmægler i Ålborg³.

Efter at faderen var død i 1786, fik Lauritz Thagaard muligheden for at overtage Thagård, som var en pæn stor gård (5,4 tdr. hartkorn). Han overtog da også gården, men kun for at sikre dens forbliven i familien. Kort tid efter gifter søsteren Margrethe sig, og til hendes mand overdrager Thagaard så fødegården⁴.

KAPITEL 1. AMTSFORVALTER

Thagaard var i 10 år fuldmægtig ved amtstuen i Thisted, heraf de sidste fire år under amtsforvalter Hans Christian de Moldrup, der blev hans svigerfar.

Moldrup overtog 1788 det største gods i Thy, stamhuset Vestervig Kloster. Han pådrog sig imidlertid samtidig stamhusets store gæld, hvilket kom til at betyde, at han ikke kunne betale de på godset hvilende skatter til amtstuen. De opståede skatterestancer blev ikke lovformeligt inddrevet, og da Thagaard i 1791 overtog amtsforvalterembedet, fulgte disse forældede skatterestancer med. Dette, sammen med at han i øvrigt ikke havde været tilstrækkelig påpasselig med inddrivelsen af andre skatterestancer, kom til at betyde, at der opstod kasse-mangel i amtstuens kasse, og Thagaard blev suspenderet fra embedet.

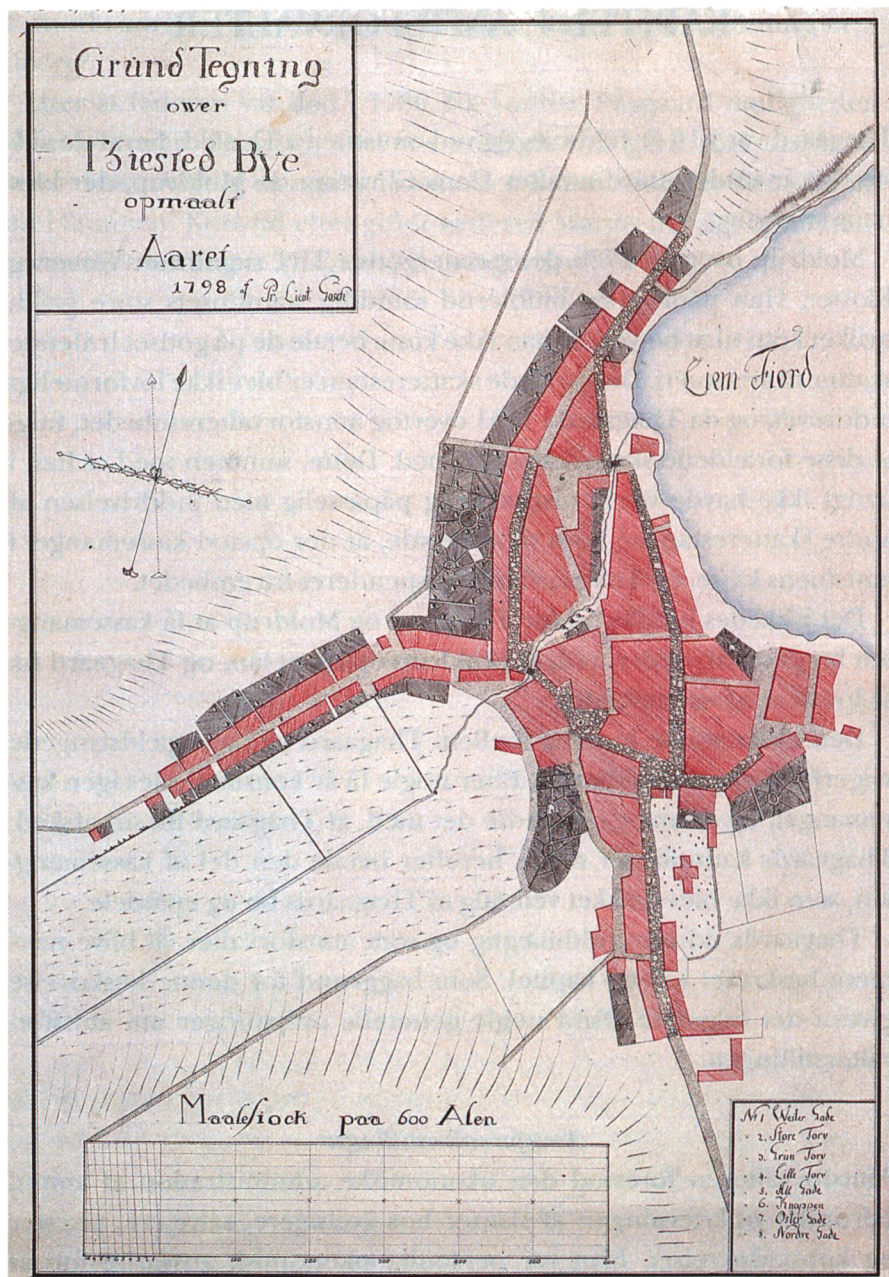
Det lykkedes imidlertid for Thagaard og Moldrup at få kasse-manglen bragt ud af verden ved, at Moldrup optog et lån, og Thagaard fik så lov til at blive i embedet.

Den økonomiske binding mellem Thagaard og hans gældstyngede svigerfar fortsatte imidlertid. Efter nogle få år konstateredes igen kasse-mangel, og denne gang endte det med, at Thagaard fik sin afsked. Thagaards kautionister måtte herefter betale den del af kasse-manglen, som ikke blev dækket ved salg af Thagaards bo og ejendele.

Thagaards tid som fuldmægtig og som amtsforvalter vil blive nærmere beskrevet i dette kapitel. Som baggrund for denne beskrivelse gives i det følgende afsnit nogle generelle oplysninger om amtsforvalterstillingen.

Amtsforvalterstillingen

Amtsforvalteren forestod den økonomiske administration af amtet, herunder opkrævningen af skatter hos godsejere, selvejere, præster og købstadstyrelser. Han var personlig økonomisk ansvarlig for, at skatterne blev opkrævet, og han måtte derfor være meget påpasselig med at søge skatterestancer inddrevet, således at der ikke opstod tab for statskassen, da han skulle erstatte sådanne tab af egne midler.

Thisted 1798. Lauritz Thagaard kom som ung til Thisted, og her i den lille købstad levede han hele sit liv som embedsmand. Byen havde kun ca. 1.000 indbyggere, så alle kendte alle.

Rigsarkivet. Kort- og tegningssamlingen, Vejdirektoratets aflevering nr. 1462.

Amtsforvalterens administration var præget af en sammenblanding af offentlige og private midler. Han fik ganske vist en fast årlig gage, men indtil 1791 var den vigtigste del af lønnen en andel af det skattekorn, som blev afleveret til amtstuen. Skattekorntet blev normalt afleveret til amtstuens kornmagasiner, og når amtsforvalteren ejede disse magasiner, kunne han også have indtægter herfra. Amtsforvalteren måtte selv ansætte sin fuldmægtig og det øvrige personale, og han var i enhver henseende – også økonomisk – ansvarlig for de ansattes administration.

Amtsforvalteren skulle aflægge et årligt regnskab pr. 1. januar til Rentekammeret og herudover hver måned fremsende ekstrakt over månedens ind- og udbetalinger. Regnskabsaflæggelsen skulle give Rentekammeret mulighed for at følge kassebeholdningen ved den enkelte amtstue, men der blev ikke foretaget kasseeftersyn, og amtsforvalteren kunne derfor godt – uden at Rentekammeret behøvede at opdage det – angive en højere kassebeholdning end den, der faktisk var til stede.

Skatterestancerne var et tilbagevendende, alvorligt problem, også selv om der var ganske barske metoder til at få skatterne inddrevet. Skatterestancer hos en godsejer kunne således inddrives med militæreksekution, men det var almindeligvis ikke noget, der straks kunne sættes i gang. Der skulle først være givet advarsler, og behovet for inddrivelse af restancerne skulle foreligge som en nødvendighed, fordi der skulle ske udbetaling fra amtstuens kasse. Ved militæreksekution blev udkommanderet et antal militærpersoner til den skyldige godsejer, og de skulle blive på stedet, indtil skatten var indbetalt til amtstuen. Hvis militæreksekution ikke resulterede i, at de skyldige skatter blev betalt, fik godsejeren meddelelse om, at han ikke længere kunne opkræve fæsteafgifter (landgilde) og skatter hos bønderne. Disse skulle så selv indbetale skatterne – og også fæsteafgifterne – på amtstuen. Hvis dette heller ikke resulterede i, at alle skatter blev betalt, risikerede godsejeren, at godset blev sekvestreret (beslaglagt) og tildømt staten.

I 1793 skete en række ændringer i skatteopkrævningssystemet, som senere vil blive omtalt¹.

Amtsforvalteren havde en meget ansvarsfuld stilling, og der stille- des derfor betydelige krav til hans personlige egenskaber. Han måtte være yderst påpasselig med at holde orden i regnskaberne, og han måtte i sine dispositioner sikre sig, at han til hver en tid kunne svare det regnskabspligtige beløb. Hvis amtsforvalteren ikke ved sin admi- nistration levede op til disse krav, risikerede han at komme i vanske- ligheder, og der kunne ligge en særlig fare i, at der i nogen grad var tale om sammenblanding af hans private økonomi med de offentlige midler, han administrerede.

Til skatteoprævning har til alle tider været knyttet problemer med skattepligtige, der enten ikke kunne eller ville betale til tiden. Det var heller ikke for amtsforvalteren nogen sjælden begivenhed, at en skat- tepligtig ikke betalte, og den herved opståede skatterestance var så ikke alene et problem for den pågældende skattepligtige, men også et problem for amtsforvalteren. Det kunne volde ham meget bryderi at få den manglende skat inddrevet, og han risikerede som tidligere nævnt at skulle erstatte opståede tab for statskassen, hvis han ikke nøje fulgte de gældende regler for inddrivelse af restancer. Disse reg- ler var ikke i alle tilfælde lige klare, og i tilfælde af tvivl måtte amts- forvalteren sikre sig ved at indhente nærmere retningslinier fra Ren- tekammeret.

Utilstrækkelig orden og manglende fasthed ved skatteforvaltning- en kunne som nævnt bringe amtsforvalteren i vanskeligheder, men helt galt blev det naturligvis, hvis han faldt for fristelsen til at dispo- nere over de ham betroede midler til egen fordel, således at der helt eller delvis var tale om underslæb.

Gennem årene var der – i forhold til andre kategorier af embeds- mænd – ret mange amtsforvaltere, der kom i vanskeligheder og fik deres afsked på grund af konstateret kassemangel.

Henry Bruuns »Danmarks Amtsforgvaltere 1660-1848« er blevet gennemgået med henblik på en tidsmæssig registrering af afskedigel- ser i utide som følge af kassemangel eller anden misligholdelse af embedet, og det er herved fundet, at 28 afskedigelser i utide fordeler sig således:

1660-69	0	1760-69	1
1670-79	1	1770-79	4
1680-89	1	1780-89	0
1690-99	1	1790-99	3 (Thagaard 1798)
1700-09	2	1800-09	1
1710-19	3	1810-19	1
1720-29	3	1820-29	3
1730-39	2	1830-39	0
1740-49	1	1840-48	0
1750-59	1		

Som allerede beskrevet var der flere »fælder«, som amtsforvalteren kunne falde i, hvis han ikke var i besiddelse af de personlige egenskaber, som var nødvendige for at varetage stillingen. For så vidt angår problemerne med skatterestancer, er det nærliggende at forestille sig, at disse problemer især har været store i tider med dårlige konjunkturer for landbruget. Hvis man sammenholder den foran anførte fordeling af afskedigelser i utide med oplysninger om tidsperioder med dårlige konjunkturer for landbruget, viser det sig da også, at der er et betydeligt tidsmæssigt sammenfald². Om der også er en årsagsmæssig sammenhæng mellem perioder med dårlige konjunkturer og større antal afskedigelser i utide, er vanskeligt at sige; der kan meget vel have været en sådan sammenhæng, men talmaterialet er for lille til uden videre at drage denne konklusion. Hvis spørgsmålet om en årsagsmæssig sammenhæng skal besvares, må for hver afskedigelse i utide foretages en undersøgelse af de nærmere omstændigheder.

Fuldmægtig på Thisted amtstue

Lauritz Thagaard bliver 1775 konfirmeret i Humlum kirke, og det angives i kirkebogen, at han da er 17 år gammel. Om årene herefter og indtil han ansættes som fuldmægtig på amtstuen i Thisted, er der ikke fundet oplysninger i arkiverne. Det må være nærliggende at forestille sig, at han har været ansat som skriverkarl på kontoret hos en embedsmand, på et gods eller i en købmandsgård.

Det er amtsforvalter Adolph Christian Bruun, der ansætter Tha-

gaard som fuldmægtig på Thisted amtstue, og da Bruun tre år senere, i 1784, tager sin afsked, forbliver Thagaard som fuldmægtig hos den nye amtsforvalter, Peter Andreas Holm.

Da Holm i 1786 forflyttes til Skanderborg og Åkær amter, fremsender Thagaard til kongen en ansøgning om at blive amtsforvalter i Thisted. Ansøgningen er holdt i tidens underdanige stil og slutter med, at Thagaard »uafladeligen sukker, beder og anråber« om at komme i betragtning. Ansøgningen er vedlagt udtalelser fra amtmand Barthold Hauch, amtsforvalter P. A. Holm og den forhenværende amtsforvalter A. C. Bruun. Alle anbefaler Thagaard til stillingen, og det fremhæves, at han er en dygtig regnskabsfører, der har nøje kendskab til amtstuen og til Dueholm, Ørum og Vestervig amter³.

Det bliver imidlertid ikke Thagaard, der får stillingen, men koloniforvalter på Alheden, major Hans Christian de Moldrup⁴. Thagaard kan fortsætte som fuldmægtig, men at netop Moldrup bliver hans nye principal, får – således som det vil fremgå af efterfølgende afsnit – skæbnesvanger betydning for Thagaard.

Amtstuegården i Thisted

Allerede mens Thagaard var fuldmægtig, boede han på amtstuegården. Ved folketællingen i 1787 finder vi således, at han bor hos amtsforvalter Hans Christian de Moldrup, der også har en skriverkarl og en skriverdreng boende hos sig. Det var dengang almindeligt, at en embedsmand havde sine ugifte medarbejdere boende.

Amtstuegården, hvor også A. C. Bruun og P. A. Holm havde boet, var beliggende på Storegade (nr. 2 hus på højre hånd, når man fra Storetorv bevægede sig mod øst ned ad Storegade, der på Thagaards tid også blev benævnt Algade)⁵.

Efter den lille købstads målestok var der tale om en ret anseelig gård. I forhuset til gaden boede amtsforvalteren, og denne fløj var »meget smuk og velindrettet« med fire stuer og syv kamre. Forhuset var i en etage, men med en kvist over porten midt på huset.

Gennem porten kom man ind på gårdspladsen, der var omgivet af bygninger til alle sider.

I fløjen mod vest var indrettet amtstuekontorer samt skriver- og tje-

Amtstuegården. På fotografiet, der er fra 1870'erne, ses den vestlige ende af Storegade, på Thagaards tid kaldet Algade, nærmest Storetorv, og som hus nr. 2 fra højre ses forhuset til den tidligere amtstuegård. Af den vestlige og den østlige sidefløj ses alene en del af taget. Af ejendomsbeskrivelsen fra 1797, der i uddrag er gengivet i teksten, fremgår det, at der over porten var en kvist, men denne er senere fjernet. Ved skiltet »Bog- og Papirhandel« er i en hjørneafskæring en indgangsdør. Da amtstuekontoret var indrettet i den vestlige sidefløj, har indgangen til kontoret muligvis været gennem denne dør. Efter at Thagaard rykkede ud i 1797, har gården i Storegade ikke været benyttet til amtstuegård. I dag fremtræder forhuset med en facade, der er ændret helt til ukendelighed – fuldstændig domineret af butiksfacade. I facaden ses dog en indmuret mindsten for Malthé Conrad Bruun, der fødtes i huset i 1775.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

nerkamre. Denne del var dækket med tegltag, mens den sydligste del af vestfløjen var med stråtag. Her var karlekammer, hestestald og rum til brænde.

Østfløjen var nærmest forhuset indrettet til køkken, bryggers og pigekammer, og denne del af fløjen var med tegltag. Den resterende, sydlige del, hvor der var rullestue, tørvehus og lade, var med stråtag.

Syd for gårdspladsen lå der et træhus indrettet til kostald, vognhus og havestue samt en gang til haven.

Ved gården var der en »smuk og stor Frugthauge«. Tæt østen for byen lå den til amtstuen hørende toft, der var indhegnet med plankeværk (5 tdr. og 6 skpr. bygsædeland)⁶.

Amtsforvalteren og hans fuldmægtig foretog mange rejser, og i hestestalden måtte der være både ride- og køreheste. Af køretøjer var der i Thagaards tid 1 karet, 2 postvogne og 2 kaner⁷.

Da Thagaards tid som amtsforvalter var ude, blev amtstuegården i Storegade erhvervet af amtmand Niels Ferslev, og gården kom derefter til at fungere som »amtshus« i en årrække⁸. Også Thisted amts navnkundige amtmand, Gerhard Faye, kom til at bo her⁹.

Moldrup udnævnes til amtsforvalter og arver Vestervig Kloster

Hans Christian de Moldrup blev med kongelig resolution af 21. marts 1787 udnævnt til amtsforvalter for Dueholm, Ørum og Vestervig amter.

Moldrup, der siden 1784 havde været forvalter for Alhedens kolonier, var født på Vestervig Kloster, og det var således hjemegnen, han vendte tilbage til. Da han blev udnævnt til amtsforvalter, var han ejer af den lille herregård Marsvinslund ved Viborg, og han havde tidligere fra 1768 til 1782 været ejer af Stårupgård ved Skive. Før Moldrup blev koloniforvalter på Alheden, havde han tjent ved militæret i en halv snes år, og han havde opnået grad af major.

Den 29. december 1787 – det år hvor Hans Christian Moldrup var blevet udnævnt til amtsforvalter – døde hans bror, stamherre til Vestervig Kloster, Peder Moldrup. Stamhuset, der også omfattede hovedgården Ørum Slot (Ørumgård), var det største gods i Thy.

Peder Moldrup efterlod sig ingen sønner, og godset, der som stamhus var i slægtens eje, tilfaldt nu Hans Christian Moldrup. Han fik som stamherre rådighed over godsets afkast, men han kunne ikke uden særlig tilladelse af kongen sælge godset, ligesom han heller ikke uden særlig tilladelse måtte optage lån med pant i det.

Da Moldrup overtog Vestervig Kloster, var det i en elendig forfatning. Stamhuset havde en meget stor gæld, og bøndergodset var i en

forarmet tilstand med et stort behov for hjælp til bl.a. forbedring af bygninger og til køb af heste og kreaturer til de bøndergårde, der ikke havde den fornødne besætning.

Moldrup fik kongens tilladelse til enten at sælge det hele eller at sælge noget fra for at få gælden dækket. Han valgte det sidste, men det var en håbløs opgave, han havde påtaget sig. Hans kamp for at bringe Vestervig Kloster på fode fik afgørende betydning også for Lauritz Thagaard, der kom i et afhængighedsforhold til Moldrup, både fordi Moldrup blev hans svigerfar, og fordi Moldrup var den, der fik ham indsat som sin efterfølger i amtsforvalterembedet.

Vestervig Kloster – et forgældet stamhus

I 1785 havde Peder Moldrup i en indberetning til Rentekammeret redegjort for, at han havde haft store udgifter til opmåling og udskiftning og i den anledning også haft omkostninger til forbedring af bøndergodset, herunder til bygningsudvidelser og hjælp til bønderne med besætninger, redskaber og sædekorn. Peder Moldrup skriver, at »denne betydelige udskiftning på 600 tdr. hartkorn og derover har kostet mig som privat mand langt over min evne«¹⁰.

Der må nok sættes et spørgsmålstegn ved, hvor meget Peder Moldrup rent faktisk havde fået forbedret bøndergodset, men at han havde oparbejdet en stor gæld, er der ikke tvivl om. Han havde i 1781 lånt en meget stor sum penge hos en københavnsk grosserer, og for at komme ud af sin gæld havde Peder Moldrup søgt om tilladelse til at sælge Ørumgård fra stamhuset, men kongen havde i 1784 resolveret i sagen, at det ansøgte ikke kunne bevilges. Peder Moldrups far, Jens de Moldrup, havde i 1761 fået bevilling til at inkorporere Ørumgård i stamhuset, og således skulle det forblive¹¹.

Da Peder Moldrup døde, hvilede der en stor gæld på stamhuset, og godset var i en ringere tilstand, end man kunne få indtryk af ved at læse forannævnte indberetning fra 1785. Amtmand Barthold Hauch skriver i februar 1788 om godset, at de fleste af bønderne ikke kan betale skatter og landgilde, men trænger tværtimod til hjælp med korn og penge. En del gårde er meget brøstfældige, men ved andre gårde er udhusene dog efter at være blevet ødelagt af en

orkan i 1786 genopbyggede eller istandsatte. Mange bøndergårde har ikke den fornødne besætning¹².

Lautrup-familien på Ørum Slot

Oberst Jens de Moldrup til Vestervig Kloster havde i 1738 købt Ørum Slot, og i 1761 fik han som nævnt bevilling til at indlemme denne gård med tilhørende gods under stamhuset Vestervig Kloster.

Jens Moldrups 2. kone (Hans Christian Moldrups mor) var Anna Margrethe Lautrup (d. 1746), og det var baggrunden for, at nogle af Lautrup-familien en tid boede på Ørum Slot. Det drejer sig om Birgitte Lautrup og hendes tre sønner Severin, Hans Christian og Frederik Christian. Birgitte Lautrup, der var født Blichfeld, var enke efter Anna Margrethe Lautrups bror, ritmester Christian Hansen Lautrup til Østergård i Salling. Endvidere boede Anna Margrethe Lautrups yngste bror, Benjamin Lautrup, et par år på Ørum Slot, hvor han døde i 1765.

Da Benjamin Lautrup døde, arvede de tre brodersønner, der jo var Hans Christian Moldrups fætre, hver 2.591 rd., og Hans Christian Moldrup fik samme beløb¹³.

Af Hans Christian Moldrups tre fætre på Ørum Slot kom Hans Christian Lautrup til at spille en særlig rolle i de begivenheder, der førte frem til ophævelsen af stamhuset Vestervig Kloster i 1798. Da Lauritz Thagaard i 1791 overtog embedet som amtsforvalter, var Lautrup en af dem, der kautionerede for ham¹⁴.

Militæreksekution uden resultat

Som det allerede er beskrevet, gav stamhuset Vestervig Klosters økonomiske vanskeligheder sig udslag i, at Peder Moldrup måtte gæld-sætte godset. Men det kneb også med at betale de kongelige skatter. Det var således tilfældet med skatterne for 1777 (969 rd.), som ikke blev betalt til tiden.

Da skatterne ikke blev betalt, blev der foretaget militæreksekution, hvorved det dog ikke lykkedes at få pengene inddrevet. Det var herefter på tale at foretage sekvestration i stamhuset, men sagen endte med, at der blev givet udsættelse med betaling af skatterne til først-kommende Viborg Snapsting¹⁵.

Da Peder Moldrup døde, trak det igen op til en kritisk situation for stamhuset. To dage efter dødsfaldet – nytårsaften 1787 – afholdtes skifteforretning, og her blev fremlagt en restanceliste for skatter, der ikke var blevet indbetalt til amtstuen. Det måtte imidlertid konstateres, at boet ikke kunne betale skatterne, der i alt androg 1.507 rd.

Hans Christian Moldrup, der havde arvet, men endnu ikke overtaget Vestervig Kloster, var i den mærkelige situation, at han i sin egenkab af amtsforvalter var den, der skulle søge skatterestancerne inddrevet. Han forelagde derfor restancelisten, der omfattede skatterne for juli og oktober kvartaler 1787, for amtmand Hauch med anmodning om godkendelse af, at skatterestancerne blev søgt inddrevet ved militæreksekution.

Amtmanden godkendte, at der nu skulle foretages militæreksekution, og han bestemte samtidig, at den skulle forrettes af løjtnant Hieronymus Moldrup. Hieronymus Moldrup var fætter til Hans Christian Moldrup og nærmeste arving til stamhuset næst efter Hans Christian Moldrups eneste søn Christian, så det må have været en ubehagelig oplevelse for ham at blive udkommanderet til at forestå en militæreksekution på familiegodset.

Den 16. januar 1788 ankom løjtnant Moldrup til Vestervig Kloster sammen med tre underofficerer og to soldater. Han meldte sig til Peder Moldrups enke, Charlotte Amalie von der Licht, men hun kunne kun meddele ham, at hun ikke var i stand til at udbetale eksekutionsgebyrer, fordi dødsboet var under forsegling.

De seks militærpersoner opholdt sig på Vestervig Kloster i næsten en måned, hvorefter løjtnant Moldrup afsluttede opholdet; i påtegning på den restanceliste, han havde fået udleveret fra amtstuen, anførte han, at eksekutionsforretningen havde været frugtesløs. Ingen betaling var sket, idet fru kammerherreinde Moldrup allerede den 11. januar ved forbud af amtmanden var blevet forment at måtte befatte sig med nogen slags oppebørsel fra godset ¹⁶.

Om proceduren vedrørende inddrivelsen af de forfaldne skatter havde Rentekammeret i et brev af 2. februar til amtmanden udtalt, at der skulle forholdes strikte efter forordningen af 11. december 1688,

Vestervig Kloster. Midt i billedet ses den store ladegård og i baggrunden den statelige hovedbygning. Hovedbygningen var trefløjet og udgjorde sammen med klosterkirken det firlængede bygningsanlæg Borgegården. Kirken, der på billedet er delvis skjult af hovedbygningen, er det eneste, der i dag er bevaret af de mange bygninger.

Maleri 1834 af N.G. Rademacher. Museet for Thy og Vesterhan herred.

således at der først skulle foranstaltes eksekution, og derefter skulle der ventes i 14 dage, inden næste skridt blev taget¹⁷.

Skridtet blev også taget, idet Vestervig Klosters fæstebønder og forpagtere blev henvist til at betale ikke alene de kongelige skatter, men også fæsteafgifter m.v. til amtstuen. Men heller ikke dette hjalp¹⁸.

Der kom til at gå lang tid, før skatterestancen fra Peder Moldrups tid blev betalt, og det blev Lauritz Thagaard, der kom til at hæfte for denne skatterestance.

Moldrup får tilladelse til at sælge

Hans Christian Moldrup var fra starten klar over, at han for at kunne afbetale stamhusets store gæld enten måtte sælge det hele eller i hvert fald så meget af godset, som var nødvendigt for at afbetale gæl-

den. Den 16. februar skrev han en ansøgning til kongen, og han fik løjtnant Moldrup og amtmand Hauch til med påtegningsskrivelser at anbefale ansøgningen.

Efter at have modtaget ansøgningen sendte Danske Kancelli den til høring ved Rentekammeret, der i sin erklæring gjorde opmærksom på problemet med skatterestancerne. Hvis en afhændelse af godserne – eller en del deraf – ikke blev bevilget, ville det formentlig i løbet af kort tid blive nødvendigt at sekvestrere godserne¹⁹.

Samtidig med at Moldrup havde fremsendt sin ansøgning til Danske Kancelli, havde han sendt et privat brev til den førstedeputerede i kancelliet, B. W. Luxdorff, som i sin tid havde været formynder for Moldrups kone, Christine Marie Wissing (Luxdorffs kone og Christine Marie Wissing var kusiner). Moldrup beder om, at Luxdorff vil være ham behjælpelig med at opnå kongens godkendelse af hans ansøgning. Moldrup skriver, at det Vestervigske stamhus er tilfaldet ham ved »forsynets nåde«, og han slutter brevet således: »Jeg anbefaler mig og mine i Deres nådige forsorg og har den faste tillid til Gud, at han, som af sin uendelige nåde har villet unde mig og mine denne lykke, og derfor taget min salig broder med fem levende sønner til sig, vil og bevæge Hans Majestæts hjerte til at sætte mig i stand til at nyde godt deraf«²⁰.

Det Moldrup skriver om forsynets indgriben til fordel for ham og hans nærmeste virker lidt ejendommeligt, men trods dette og den flokelagtige udtryksform ligger der utvivlsomt det bagved, at Moldrup var stærkt grebet af, at det nu var ham, der skulle sikre familiegodsets fremtid.

Moldrups ansøgning blev imødekommet med kongelig tilladelse af 30. maj 1788 på den måde, at det først skulle forsøges at sætte Ørumgård med gods til offentlig auktion. Hvis det ikke kunne indbringe tilstrækkeligt til at dække gælden og skatterestancerne, da kunne det hele stamhus afhændes.

Moldrup påtager sig en restgæld

Efter at Moldrup havde modtaget kongens tilladelse til at sælge, blev der afholdt auktion over hovedgården Ørum (Ørum Slot) med underliggende bøndergods samt yderligere en række gårde og møl-

ler samt Vestervig fiskeri. De ved auktionen indkomne højeste bud androg i alt 45.460 rd., hvilket dog ikke var tilstrækkeligt til at dække stamhusets gæld²¹.

Efter auktionen opstillede Moldrup nu en »balanceregning«, der viste, at der efter antagelse af de indkomne tilbud ville mangle 10.791 rd. i, at stamhusets gæld kunne indfries. Balanceregningen omfatter et ret stort antal indtægts- og udgiftsposter. Den største udgiftspost er en gæld på 40.472 rd. til grosserer Christian Hansen, København.

I den restgæld på 10.791 rd., som Moldrup i givet fald skulle påtage sig, var indregnet et beløb på 7.566 rd., som efter en foretaget tak-sationsforretning var den udgift, der ville være nødvendig for at kunne oprette manglerne ved bygninger og besætninger.

Det er værd at lægge mærke til, at Moldrup ikke medtog en skat-terestance på 3.807 rd. blandt udgiftsposterne. Han var altså indstil-let på udover forannævnte restgæld på 10.791 rd. også at hæfte for skatterestancerne på stamhuset.

Moldrup fremsendte nu til Danske Kancelli en til kongen stilet ansøgning om, at de ved auktionen indkomne højeste bud blev approberede, og at det lån på 5.000 rd., som stamhuset havde fået bevilget efter en kraftig orkan i 1786, måtte blive indestående indtil Viborg Snapsting 1793. Hvis dette blev imødekommet, ville Moldrup påtage sig den resterende gæld på 10.791 rd.

I påtegningsskrivelse dateret 6. oktober 1788 meddelte løjtnant Hieronymus Moldrup sin udelte tilslutning til sin fætters ønske om på den ansøgte måde at bevare stamhuset, og om fætterens planer anfører han: ».... jeg anser det endog for en velgerning imod efter-slægten, som vi alle bør være nærværende besidder, hr. major og amtsforvalter Moldrup tak skyldig, at han på slig måde attråer at opfylde stifterens milde hensigt«.

Moldrups ansøgning blev imødekommet ved kongelig bevilling af 12. december 1788, og frasalget af Ørum Slot og de øvrige ejendom-me kunne nu finde sted til de købere, der ved auktionen havde afgivet de højeste bud. Det blev også godkendt, at Moldrup kunne vente til 1793 med at tilbagebetale det lån på 5.000 rd., som stamhuset havde fået bevilget efter orkanen i 1786²².

Moldrup havde også fået udsættelse med betaling af de kongelige skatter af Vestervig stamhus. Rentekammeret havde – i den udstrækning, det var nødvendigt for at undgå godsets totale ruin – bevilget udsættelse, indtil købesummerne for det bortsolgte gods til næste Snapsting (juni 1789) var indkomne ²³.

Med de strenge vilkår, Moldrup havde fået for at bringe den tilbageværende del af godset på fode, kunne man umiddelbart have forestillet sig, at han havde gjort klogt i at sælge yderligere en del af godset. Men Moldrup gjorde det modsatte; han købte noget af det solgte tilbage. Moldrups fætter, landsdommer Hans Christian Lautrup, havde ved auktionen erhvervet nogle gårde og huse samt Gårdhusmølle, Heltborg Mølle og Vestervig fiskeri for i alt 11.000 rd., men Lautrup forsikrer senere i et brev, at han vil meddele sin fætter skøde på det gods, som han købte ved auktionen. Moldrup skal naturligvis udbetale den på disse ejendomme hæftende gæld ²⁴.

Med salget af Ørum Slot var stamhuset Vestervig Kloster foreløbig reddet, men gælden var ikke bragt helt ud af verden, og Moldrup stod over for en vanskelig opgave med at få godset bragt på fode²⁵.

Thagaard bliver overdraget opgaverne ved amtstuen

Efter at Moldrup har overtaget Vestervig Kloster, flytter han dertil og lægger sin hovedindsats der. Thagaard må så varetage opgaverne ved amtstuen.

Den 1. august 1788 indgår Moldrup og Thagaard en overenskomst, hvorefter alle embedsopgaverne ved amtstuen skal varetages af Thagaard, idet Moldrup dog som amtsforvalter skal have et vist indseende med Thagaards administration²⁶. Moldrup kan således efter aftalens punkt 6 kræve at få kassen udleveret, når han er nærværende på amtstuen, og ved hvert kvartals udgang skal Thagaard forelægge ham de »dagbøger«, som føres for de oppebårne skatter samt en beregning over afholdte udgifter og de til denne beregning hørende udgiftsbeviser.

Moldrup skal fortsat oppebære sin fulde løn på 300 rd. pr. år, og herudover skal han yderligere modtage af Thagaard 300 rd. pr. år. En årlig pension på 100 rd. til tidligere amtsforvalter Lund skal dog betales af

Moldrup, som også skal afholde skatter og vedligeholdelsesudgifter for amtstuegården og de to kornmagasiner i henholdsvis Thisted og Nykøbing. Thagaards muligheder for at få indtægter er ikke nærmere beskrevet, men det anføres, at han skal nyde »alle mulige, optænelige og tilladelige indkomster, af hvad navn nævnes kan« (overenskomstens punkt 16). I den forbindelse skal der henvises til det tidligere anførte om, at en væsentlig del af amtsforvalterens indtægt var en andel af det skattekorn, som blev afleveret til amtstuen.

Vilkårene for Thagaard synes ikke at være særlig rimelige, og han er da også indstillet på at søge væk fra Thisted. Da stillingen som amtsforvalter i Randers og senere i Århus bliver ledig, fremsender han sin ansøgning²⁷. Det bliver imidlertid til afslag på begge ansøgninger, så Thagaard må blive i Thisted.

Der sker så videre en betydningsfuld ændring i forholdet mellem Moldrup og Thagaard. Moldrups 20-årige datter Grethe (det fulde navn er Margrethe Johanne Christine) kommer ind i billedet – hun og Thagaard skal giftes. Det vides ikke, om der har været tale om et rent inklinationsparti, men selv om det har været tilfældet, har Moldrup jo udmærket samtidig kunnet se ægteskabet som en udvej til at sikre datteren en tryk fremtid, hvilket lå ham meget på sinde.

Der fandt nu nogle ændringer sted i aftalerne imellem Moldrup og Thagaard.

Moldrup afstår embedet

Moldrup og Thagaard aftaler, at der til Rentekammeret fremsendes en til kongen stilet ansøgning om, at amtsforvalterembedet overdrages til Thagaard. I ansøgningen anfører Moldrup, at han, hvis det ansøgte kan imødekommes, vil være villig til at afstå til kongen birkeretten til Vestervig birk.

Moldrup angiver i øvrigt som motivering for sin ansøgning, at stamhuset Vestervig Kloster er i en ruineret tilstand, og at det i nogle år vil fordre al hans tid og opmærksomhed at få det hele bragt på fode igen. Samtidig med at han derfor selv ønsker at afstå embedet, beder han om, at dette må tilfalde Lauritz Thagaard, som han »af mere end een årsag« ønsker at gøre så lykkelig som mulig. Moldrup

fremhæver, at hans tilbud om afståelse af birkeretten omhandler et af de betydeligste birker i riget, idet det består af 557 tdr. hartkorn²⁸.

Det forhold, at Moldrup i sin ansøgning om afsked (»entledigelse«) selv peger på sin efterfølger, er ikke usædvanligt. En sådan fremgangsmåde var ret almindelig på den tid²⁹.

Det er ikke uden vilkår, at Moldrup vil afstå embedet til Thagaard. Det fremgår af den i seks punkter opdelt kontrakt, som Moldrup og Thagaard underskriver på Vestervig Kloster den 12. december 1789³⁰. I det følgende er hovedindholdet af de seks punkter omtalt:

1. Thagaard skal afgive erklæring (»kvittering«) om, at Moldrup med hensyn til forvaltning af penge til kongens kasse, papirer m.v. har »gjort ham rigtig regnskab, overlevering og betaling«.
2. Moldrup står i gæld til Thagaard, og denne gæld, hvis størrelse endnu ikke er gjort op, skal Thagaard hvert år nedskrive med 600 rd., nemlig det beløb som Moldrup efter aftalen fra 1788 skulle modtage hvert år. Når Moldrups gæld på denne måde er helt ude af verden, nedsættes det årlige bidrag til ham til 100 rd.
3. Amtstuegården og de to magasinhusse overtages af Thagaard for 3.200 rd., hvorfra dog fragår 1.000 rd., der betragtes som medgift ved datterens ægteskab med Thagaard.
4. Såfremt Grethe Moldrup ikke får Thagaard til ægte, skal Thagaard betale 600 rd. til Moldrup, så længe denne lever, og der bliver naturligvis heller ingen medgift som nævnt under pkt. 3.
5. Thagaard skal betale så meget til Enkekassen, at Moldrups datter efter Thagaards død i det mindste kan have 250 rd. årligt. Moldrup vil selv indbetale 400 rd.
6. Moldrup skal udstede til Thagaard en obligation på det beløb, som han skylder.

Det synes ikke at være rimeligt, at Moldrup efter kontraktens pkt. 2 og 4 i en årrække og eventuelt i hele sin levetid skal have en årlig »pension« på 600 rd. Og når det tages i betragtning, at Moldrup havde en betydelig gæld til Thagaard, måtte det også være en meget

Lauritz Thagaards segl. Om seglet skriver Erling Vester Jacobsen i »Thagaard i 12 generationer«, at det øjensynlig er spejlvendt, og at de fire felter derfor må læses fra højre mod venstre. Øverst ses en tagkonstruktion, som kan være en hentydning til, at Thagaardnavnet også ses stavet 'Taggaard', og i andet felt tre træer. Nederst er afbildet en springende hest, og endelig ses lykkens gudinde Fortuna, som er et ikke ualmindeligt anvendt udtryk for, at det er gået våbens ejer godt. Lauritz Thagaards initialer ses på siden af hjelmmærket.

Landsarkivet for Nørrejylland. Thisted amtsarkiv (B2-1038), Indberetning første halvår 1822.

Foto: Ejvind Rasmussen og Arne Sindberg.

betænkelig sag for Thagaard at gå med til indholdet af pkt. 1. Mol-drups gæld hidrørte nemlig i det væsentlige fra Vestervig Klosters skatterestancer, og ved at afgive en erklæring som nævnt i pkt. 1 ville Thagaard påtage sig ansvaret for, at disse restancer ikke var blevet

inddrevet, og han ville, hvis restancerne var forældede, personlig komme til at hæfte for dem.

Det kan ikke være andet end, at Thagaard har haft sine betænkeligheder, men når han overvandt dem og skrev under, må det ses på baggrund af, at han stod i et afhængighedsforhold til sin kommende svigerfar, og at han nu endelig havde udsigt til at opnå det meget attråede amtsforvalterembede.

Sammenblanding af offentlige og private midler

Den kongelige kasse ved amtstuen, Moldrups private kasse og Thagaards private kasse var ikke som forbundne kar, men der var heller ikke vandtætte skodder mellem dem. Der var lavvande i Moldrups kasse, og det kom til at påvirke beholdningen i de to andres.

Moldrups gældssituation, efter at han havde overtaget Vestervig Kloster, er allerede omtalt. Om Thagaards økonomiske forhold for tiden før, Moldrup blev amtsforvalter, foreligger kun spredte oplysninger, men det ser ud, som om han ligesom andre i Thagaard-slægten har haft købmandsblod i årerne. Det kan således nævnes, at han på et tidspunkt (1785) er ejer af et skib³¹. Det er omtalt, at han i 1786 for en kort tid har overtaget fødegården i Humlum sogn, og i forbindelse med denne overtagelse må han betale 746 rd.³². Han har formentlig ikke haft nogen større formue, men han kunne dog som fuldmægtig hos Moldrup i stedet for at stille kaution for 2.000 rd. stille sikkerhed ved til Moldrup at aflevere en række skøder og panteobligationer, som havde en samlet værdi af 2.257 rd.³³.

Ved udgangen af året 1789 fører Thagaard til indtægt på amtstue-regnskabet 1.457 rd., som er Vestervig Klosters resterende skatter for juli og oktober kvartaler 1787. Skatterne er bare ikke blevet indbetalt. Og ikke nok med det – stamhusets skatter for året 1789 er heller ikke blevet betalt, og det samme gentager sig for årene 1790 og 1791. For de pågældende tre år får Moldrup sin fuldmægtig Thagaard til i Vestervig Klosters kvitteringsbøger at kvittere for modtagelse af skatterne, men i stedet for at betale afleverer Moldrup til Thagaard gældsbeviser for de ikke betalte skatter, i alt for et beløb af 5.075 rd. De ikke betalte skatter, der burde have været inddrevet som skattere-

stancer, kom nu i de årlige regnskaber til Rentekammeret til at figurere som indkomne og ikke som restancer³⁴.

Moldrup har bevæget sig et godt stykke ud på skråplanet – og han har trukket Thagaard med. Det skal dog bemærkes, at det ikke kun var i regnskaberne for Thisted amt, at restancernes fulde omfang ikke fremgik af årsregnskaberne. Birgit Løgstrup har således om undersøgte regnskaber ved Holbæk amtstue anført, at kun de færreste restancer figurerede på det årlige regnskab til Rentekammeret – formentlig kun dem, der slet ikke kunne erholdes.

Ud over at Moldrup ikke betaler forfaldne skatter, låner han penge af Thagaard, således at hans gæld til Thagaard bliver af en ikke uanseelig størrelse.

Som omtalt i den generelle beskrivelse af amtsforvalterstillingen var der indtil 1793 tale om en betydelig sammenblanding af offentlige og private midler, men ved Thisted amtstue var der i Moldrups tid næsten uoverskuelige sammenblandingsproblemer, fordi både Moldrups og Thagaards penge var indblandet. Havde de to herrer mon selv tilstrækkeligt overblik over deres indbyrdes mellemværende og over deres mellemværende med den kongelige kasse? I hvert fald blev den endelige opgørelse først foretaget lang tid efter, at Thagaard havde afløst Moldrup i embedet. Opgørelsen («Generalberegning») indeholder en del oplysninger om de to herrers gæld til amtstuekassen, men et samlet tal for størrelsen fremgår ikke³⁵.

Selv om Moldrup og Thagaard måske ikke helt har kunnet overse situationen, kan der dog ikke være tvivl om, at det må have givet dem meget alvorlige spekulationer, at Vestervig Klosters 1787-skatter ikke blev betalt til Snapsting 1789, og at skatterestancerne oven i købet blev forøget i 1789 og de to følgende år. Det var uholdbart, og katastrofen nærmede sig.

Men uanset de trykkende omstændigheder blev i 1790 foretaget en omfattende istandsættelse af amtstuegården i Thisted, hvilket utvivlsomt må ses som en forberedelse til, at Thagaard og Grethe Moldrup efter deres planlagte bryllup skulle rykke ind i embedsboligen her³⁶.

Men indtil videre måtte man vente på kongens godkendelse af, at Moldrup kunne afstå amtsforvalterembedet til Thagaard.

Kongelig udnævnelse

Moldrup fremsendte sin ansøgning i slutningen af året 1789, og den blev imødekommet ved kongelig resolution af 9. marts 1791. Lauritz Thagaard var fra denne dato også af navn amtsforvalter.

Det har sikkert hele tiden været meningen, at Thagaards udnævnelse til amtsforvalter skulle foreligge, før brylluppet med Grethe Moldrup kunne finde sted. Der var jo efter aftalerne fra 1789 en hel kabale, der gerne skulle gå op, og for at det kunne ske, var det en forudsætning, at kongen først godkendte Moldrups ansøgning, mod at kongen til gengæld fik overdraget birkerettighederne til Vestervig birk. Herefter kunne brylluppet så finde sted, og de øvrige aftaler fra 1789 træde i kraft, herunder aftalen om at Thagaard skulle betale sin svigerfar en årlig pension.

Aftalerne mellem Moldrup og Thagaard var i høj grad af privat karakter, og havde Rentekammeret kendt til dem, måtte det vel have ført til overvejelser om, hvorvidt det ville være klogt at ansætte Moldrups kommende svigersøn som skatteopkræver i Thisted amt. Der havde tidligere været problemer med at få inddrevet forfaldne skatter fra Vestervig Kloster, og skulle en sådan situation opstå igen, ville der kunne rejses tvivl om, hvorvidt Thagaard ville kunne udvise den fornødne fasthed ved inddrivelsen. Havde Rentekammeret så yderligere haft kendskab til, at Moldrup stod i gæld til Thagaard, ville der have været ekstra grund til at være betænkelig.

Mens Rentekammeret havde Moldrups ansøgning under behandling, var Vestervig Kloster faktisk ude af stand til at betale forfaldne skatter. Det fik Rentekammeret imidlertid ikke at vide. Som beskrevet i forrige afsnit blev det skjult i regnskabet, og der blev intet foretaget for at søge skatterestancerne inddrevet.

Thagaards kautionister

For at kunne blive betroet embedet som amtsforvalter skulle Thagaard stille for 8.000 rd. kaution til sikkerhed, såfremt han skulle blive noget skyldig til den kongelige kasse. Følgende personer påtog sig at kautionere, og de skulle komme til at erfare, at deres underskrifter ikke blev uden konsekvenser for dem³⁷:

1. Peter Severin Fønss til grevskabet Løvenholm og stamhuset Todbøl og Boddum Bisgaard. Justitsråd og vicelandsdommer, exam.jur.
2. Frederik Fønss. Overkrigskommissær, cand.jur.
3. Henrik Johan de Leth til Lyngholm. Vicelandsdommer, cand.jur.
4. Hans Christian Lautrup til Helligkildegaard. Landsdommer, cand.jur.
5. Søren Ballebye til Kovstrup.

Det har utvivlsomt været Moldrup, der har kunnet formå de nævnte fem personer, der alle var fra godsejerstanden, til at kautionere for Thagaard. Bortset fra Frederik Fønss var de ejere af godser i Thy, og Moldrup og de fem kautionister kendte hinanden godt.

De tre af kautionisterne, Peter Severin Fønss, hans bror Frederik Fønss og Henrik Johan Leth, var nært knyttet til hinanden, idet de var gift med tre søstre, døtre af major Jørgen Ring (d. 1790), der havde været ejer af først Lyngholm og senere af Todbøl. Men de tre mænd var ikke alene knyttet til hinanden med familiemæssige bånd. De tilhørte alle tre den snævre kreds af mænd, som Hugo Matthiessen i sin bog »Snapstinget« kalder »Lykkens Yndlinge« og »Terminens storfugle, hvis vingefang spændte videst, og som ca. et kvart hundredår spillede herrer på omslaget i Viborg«. I denne flok var Peter Severin Fønss den fornemste figur, og Hugo Matthiessen anfører, at han i sin glanstid var Jyllands mest omtalte og ombejlede mand.

Hans Christian Lautrup var som tidligere omtalt Hans Christian Moldrups fætter og nært knyttet til Moldrup-familien og Vestervig Kloster. Også han deltog i forretninger på Snapstinget, men ikke i samme stil som de tre førstnævnte.

Søren Ballebye var ejer af hovedgården Kovstrup i Sydthy ca. halvanden mil nordøst for Vestervig.

Hans Christian Lautrup og Søren Ballebye havde også været kautionister for Moldrup, da han var amtsforvalter.

*Henrik Johan Leth
(1761-1845). Vicelands-
dommer i Viborg 1790,
justitssekretær ved
Landsoverretten fra
1805. Leth ejede herre-
gården Eskær i Salling i
perioden 1797-1830.*

*Maleri 1793 af Hans
Hansen. Viborg
Stiftsmuseum.*

*Foto: Ejvind Rasmus-
sen og Arne Sindberg.*

Bryllup på Vestervig Kloster

Udnævnt til amtsforvalter bliver Thagaard den 12. juli 1791 gift med Grethe Moldrup. Vielsen finder sted i den til Vestervig Kloster hørende kirke, som er den eneste bygning, der er bevaret til vore dage af Vestervig Kloster-bygningskomplekset.

Efter bryllupsfesten kunne det nygifte par rykke ind i den fornemme, nyistandsatte embedsbolig i Thisted amtstues fløj mod Storegade. Fulgte lykken med? Kunne Thagaard for en stund glemme de tyngende problemer med beholdningen i amtstuens kasse? Hvor meget kendte hans unge kone til disse problemer?

Disse spørgsmål kender vi ikke svarene på, men det varede ikke

længe, før der begyndte at komme ubehagelige breve fra Rentekammeret i København.

Kassemangel – Thagaard suspenderes

Vestervig Kloster stod i restance med flere års skatter, og Thagaard havde udlånt et ikke uanseeligt beløb til den gældstyngede Moldrup.

Moldrup prøver – vel så godt han er i stand til det – at tilbagebetale noget af gælden til Thagaard. I løbet af 1791 tilbagebetaler han således 2.004 rd. og i første halvdel af 1792 i alt 624 rd.³⁸. Men det er alt for lidt til, at det kan rette tilstrækkeligt op på Thagaards – eller rettere sagt amtstuens – kassebeholdning.

Den 19. juli 1791 – en uge efter Thagaards bryllup – skulle der fra amtstuen have været fremsendt til Zahlkammeret 7.000 rd., og en måned senere yderligere 3.000 rd. Det sker imidlertid ikke, og da Rentekammeret fra Finansskassedirektionen får underretning herom, starter en ubehagelig sag, som kommer til at forløbe over næsten tre år.

Den 15. oktober skriver Rentekammeret til amtmand Barthold Hauch og beder ham rette henvendelse til Thagaard for at få oplysning om, hvorfor han ikke har fremsendt beløbene på henholdsvis 7.000 rd. og 3.000 rd. Endvidere skal amtmanden affordre den forrige amtsforvalter Moldrup forklaring vedrørende regnskabet for 1790, idet der ifølge regnskabet tilsyneladende mangler at blive fremsendt 4.000 rd.³⁹.

Den 26. november skriver Rentekammeret påny til amtmanden. I brevet konstateres, at der af de 10.000 rd., som Thagaard skulle have indsendt i juli og august, er indsendt de 8.000 rd., ligesom de 4.000 rd., som major Moldrup stod tilbage med, er betalt. På den baggrund nøjes Rentekammeret med at bede amtmanden om alvorligt at pålægge Thagaard fremover nøje at følge Finansskassedirektionens ordrer om fremsendelse af pengesummer til Zahlkammeret. I brevet bemærker Rentekammeret også, at man ikke kan antage den af Thagaard fremførte undskyldning om, at kassemanglen skyldes skatterestancer, når han ikke i rette tid har påtalt disses inddrivelse. Det forskud, som han står i for restancerne, må derfor blive for hans egen regning.

Thagaard kan imidlertid ikke overholde Finansskassedirektionens

ordrer om indsendelse af pengebeløb til Zahlkassen, og han modtager flere påtaler og advarsler⁴⁰.

Det ender med, at Rentekammeret den 14. juli 1792 meddeler amtmanden, at han skal suspendere Thagaard, hvis han ikke straks kan tilvejebringe den kassemangel, der er konstateret⁴¹.

Den 20. juli 1792 bliver en af de sorte dage i Thagaards liv. Ved en sekvestrationsforretning (beslaglæggelse) bliver det konstateret, at Thagaard ikke kan tilvejebringe de penge, der mangler i amtstuens kasse. Alle Thagaards ejendomme og hans løsøre bliver derfor beslaglagt, og inklusiv Thagaards obligationer og andre gældsfor-skrivninger vurderes de beslaglagte værdier til ca. 14.259 rd. Thagaard bliver pålagt personlig arrest i sit hus i Thisted (amtstuegården), og han bliver suspenderet fra amtsforvalterembedet⁴².

Straks efter meddeler amtmanden alle godsejerne i Dueholm, Ørum og Vestervig amter, at Thagaard indtil videre ikke må befatte sig med skatternes eller andre kongelige indtægters oppebørsel. Såfremt en godsejer måtte være restance skyldig til amtstuen, må denne ufortøvet indbetales. Meddelelsen til godsejerne sker i form af en cirkulæreskrivelse, der »uden ringeste ophold« skal befordres med et ridende bud og forsynes med påtegning af den enkelte godsejer. En tilsvarende skrivelse sendes til alle herredsfogder i de tre amter⁴³.

Mange ting måtte amtmanden tage sig af i forbindelse med Thagaards suspension, og det gjorde det ikke lettere, at Thagaard var engageret i så mange ting. Det kan således nævnes, at han var kollektør for Klasselotteriet. Amtmanden må derfor midlertidigt konstituere amtstuefuldmægtig Rasmus Nielsen til at uddele lotterisedler og skrive til lotteriinspektøren i København og forelægge ham problemet om konstituering af en person til at forestå lotteriets sager⁴⁴.

Da der ikke i de tre amter findes en egnet person, bliver den tidligere ved amtstuen i Randers konstituerede amtsforvalter Ditlev Friis konstitueret som amtsforvalter i Thisted⁴⁵.

Thagaard under arrest, men der er stadig brug for ham

Efter at Ditlev Friis er kommet til Thisted og har sat sig lidt ind i sagerne, bliver han betænkelig, og i en indberetning til Rentekam-

meret anfører han, at han ønsker sig fritaget for modtagelse af de til amtsforvalterembedet hørende oppebørser, idet amtstuens sager ikke er i tilbørlig orden. Det lykkes imidlertid for Rentekammeret at få ham til at fortsætte. Kammeret pålægger i den forbindelse Thagaard og fuldmægtig Nielsen at gå Friis til hænde med de fornødne oplysninger. Rentekammeret mener i øvrigt, at de vanskeligheder, som Friis frygter, for en stor del vil bortfalde, da Thagaard selv skal aflægge regnskab for tiden indtil suspensionsdagen og udarbejde fortegnelse over tilbagestående restancer. Af disse restancer skal Friis påtage sig inddrivelsen af dem, der ikke er forældede, mens der ved inddrivelsen af de øvrige skal forholdes efter forordning af 31. december 1742 om efterlevelse af kammerretsordningen⁴⁶. Efter denne skal Thagaard selv betale for de restancer, som er blevet forældede.

Men der var også et andet problem, der mødte Ditlev Friis. Der skal kort efter Friis' ankomst til Thisted holdes ekstrasessioner i Dueholm, Ørum og Vestervig amter, men Friis tør ikke påtage sig de opgaver, der i den forbindelse hører til amtsforvalterembedet, herunder udarbejdelse af reserveruller og sognelister for strøgodsset samt personlig nærværelse ved sessionerne. Friis' vægring skyldes, at han som nytilkommen ikke har fornødent kendskab til strøgodsset, og at han, som allerede nævnt, ikke finder, at amtstuens sager er i tilbørlig orden. Amtmanden beder nu Thagaard om at påtage sig opgaverne, og han skriver til Rentekammeret og foreslår, at Thagaard fritages for arresten i den tid, ekstrasessionerne varer⁴⁷.

Rentekammeret kan imidlertid ikke gå med til at ophæve Thagaards arrest, medmindre der stilles den fornødne kaution for hans tilstedeværelse⁴⁸. Amtmand Barthold Hauch får nu travlt med at få fremsendt en sådan kaution, idet tiden for ekstrasessionerne nærmer sig⁴⁹. Han beslutter sig for selv at kautionere, og endvidere kautionerer en række fremtrædende mænd på egen⁵⁰.

Ekstrasessionerne kan nu gennemføres med deltagelse af Thagaard, således som amtmanden og den konstituerede amtsforvalter ønsker det.

Derefter bliver Thagaard påny pålagt personlig arrest. Efter nogen

tid kan amtmand Hauch dog til Rentekammeret fremsende en ny kaution for Thagaard underskrevet af hans svigerfar, major Moldrup, landsdommerne Leth og Lautrup samt yderligere tre mænd: Carstensen, Brøndlund og Lassen Winther⁵¹.

Rentekammeret meddeler herefter i januar 1793, at Thagaards personlige arrest kan ophæves⁵².

Ny aftale mellem Moldrup og Thagaard

Under de omstændigheder, der er indtruffet med Thagaards suspension, må svigerfar og svigersøn naturligvis drøfte, hvad der kan gøres, for at både den første og den sidste kan redde sig ud af situationen. Det ender med en aftale, som Moldrup underskriver den 5. oktober 1793 i Vestervig og Thagaard dagen efter i Thisted⁵³.

Af aftalen fremgår, at Moldrup i første omgang havde forsøgt alene at redde sig selv. Han skriver herom: »Den gang min svigersøn blev fra amtsforvaltertjenesten suspenderet, befrygtede jeg, at jeg, som vel vidste min debet til amtstuen måtte blive anseelig, tillige skulle komme under tiltale og fortræd. Jeg overtalede derfor min kære svigersøn til at give mig generalkvittering for alt amtstuevæsenet vedkommende«. Moldrup skriver videre, at han kun fik kvitteringen ved at binde sig til at søge et lån på stamhuset til betaling af kasse manglen ved amtstuen, som i særdeleshed havde sin oprindelse fra Moldrups gæld til amtstuekassen.

Moldrup har imidlertid fortrudt, at han har søgt at blive fritaget for ethvert ansvar ved at få svigersønnen til at underskrive en »generalkvittering«, og denne kvittering erklærer han for mortificeret.

Efter den nu indgåede aftale skal Moldrup søge at få bevilget et lån på 14.000 rd., således at kasse manglen ved amtstuen kan dækkes. Det opgøres samtidig, at Moldrup skylder Thagaard 10.344 rd., hvilket beløb skal modregnes i det nævnte lånebeløb på 14.000 rd. Moldrup anfører i øvrigt om sin økonomiske situation, at han har sat hele sin velfærd – 16 til 20.000 rd. – til på forbedring af stamhuset.

Moldrup bemærker om sin gæld til Thagaard (d.v.s. til amtstuekassen), at han skylder sin svigersøn, at han har kunnet bevare æren, idet svigersønnen har påtaget sig nævnte gæld.

Store skatterestancer

Det var ikke tilstrækkeligt til at redde Thagaard, at han fik en aftale i stand med Moldrup. Thagaard havde nemlig ikke bare, som det var tilfældet med Vestervig Kloster, men i et meget stort antal andre tilfælde undladt med strenghed og efter lovgivningens bestemmelser at søge opståede skatterestancer inddrevet. Han måtte nu sætte sin lid til, at hovedparten af disse restancer kunne inddrives.

Efter ansøgning fik Thagaard Danske Kancellis godkendelse af, at der kunne beskikkes ham fri prokurator, og ligeledes at alle de af Thagaards debitorer, som sorterede under én ret, kunne indvarsles ved én stævning⁵⁴.

Amtmanden udpegede herefter tre prokuratorer, som skulle tage sig af inddrivelsen af skatterestancerne og Thagaards øvrige fordringer. Lister over restancerne blev udarbejdet af Thagaard, og efterhånden som de blev færdige, blev de afleveret til prokuratorerne.

Til Rentekammeret skulle Thagaard udarbejde regnskab for den første del af året 1792 indtil suspensionsdagen, således at mellemværendet mellem Thagaard og den kongelige kasse kunne gøres op. Med udgangen af året 1792 var Thagaard færdig med kontributionsregnskabet for januar og april kvartaler 1792, og af dette regnskab er her uddraget følgende hovedposter (i hele rigsdaler):

Rd. i alt

Indtægter:

Skatter m.m.		66.554
--------------	--	--------

Udgifter:

1. Betalt til Zahlkassen	4.057	
2. Uapproberede udgifter	22.305	
3. Restancer, der pr. 31. december 1792 var ind- betalte til den konsti- tuerede amtsforvalter Friis	10.029	
4. Restancer, som endnu er under inddrivelse	<u>30.163</u>	66.554

Kancellibygningen – »Den røde Bygning«, opført 1716-1720. Hovedsædet for centraladministrationen var Kancellibygningen i København, og Rentekammeret havde således også sine kontorer her. I Rentekammeret blev gennem årene behandlet et meget stort antal sager, som var af betydning for Thagaard, vedrørende såvel hans ansættelse som de opgaver, han varetog som embedsmand.

Foto: Slots- og Ejendomsstyrelsen, 1994.

Som det fremgår af regnskabet, var der ved årets udgang et samlet skatterestanceløb på over 30.000 rd.⁵⁵.

Det var et meget stort beløb, der var »ude at svømme«, og Rentekammeret var meget utilfreds med, at Thagaard endnu ikke havde fået udarbejdet en samlet fortegnelse over de forældede restancer, således at det kunne vurderes, hvor meget der kunne forventes at indkomme. Rentekammeret havde allerede fremsendt flere rykkerkrivelser, og da det efter endnu et par rykkerkrivelser stadig trak ud, fastsatte kammeret endelig udgangen af juni måned 1793 som absolut sidste frist⁵⁶.

Herefter modtog Rentekammeret fra Thagaard opgørelse over de restancer, som foreløbig var blevet indbetalte til amtstuen, samt fortegnelser over de restancer og andre udestående fordringer, som endnu ikke var blevet indbetalte. For så vidt angår de sidstnævnte

fortegnelser ønskede Rentekammeret imidlertid en række yderligere oplysninger, og man anmodede amtmanden om at undersøge en række spørgsmål vedrørende restancernes rigtighed. Endvidere udbad man sig amtmandens vurdering af, hvad der med rimelig sandsynlighed kunne forventes at indkomme af disse restancer og andre fordringer samt til hvilken tid⁵⁷.

Sagen var altså endnu ikke klar til afslutning, og en række særlige problemer bidrog til at trække den i langdrag. Det var i forbindelse med afhændelse af nogle faste ejendomme, som havde tilhørt Thagaard, men som var solgt, og hvor de ved salgene indkomne beløb efter Thagaards suspension skulle indbetales til amtstuen. Rentekammerets tilladelse måtte indhentes, for at Thagaard kunne meddele skøde til køberne. Det drejede sig om et hus i Thisted, som var solgt til chirurgus Matthæus Wachter, en gård, som tolder Ludvigsen havde forkøbsret til⁵⁸, samt en gård i Visby, som var solgt til proprietær Søren Ballebye til Kovstrup⁵⁹.

Der gik lang tid, men efterhånden blev der dog til amtstuen indbetalt så store beløb af skatterestancer og andre af Thagaards udestående fordringer, at Rentekammeret kunne overse, at kasse manglen ville kunne bringes ud af verden til Viborg Snapsting i juni måned 1794. Til Snapstinget ville nemlig af Thagaards udestående fordringer blive indfriet til udbetaling ca. 5.000 rd. Hertil kom de 14.000 rd., som Moldrup havde søgt som lån med pant i Vestervig Kloster.

Suspensionen hæves

Først i begyndelsen af 1794 foreligger der tilstrækkelige oplysninger om kasse manglens størrelse og mulighederne for at få den dækket ind. Rentekammeret kan nu udarbejde forestilling til kongen om sagens afgørelse. Forestillingen indeholder såvel en fremstilling af sagen som en indstilling om dens afgørelse⁶⁰.

Af forestillingen fremgår, at det samlede restancebeløb, som Thagaard hæfter for, er opgjort til 40.192 rd. De indbetalinger af forskellig art, som den konstituerede amtsforvalter Friis har kvitteret for, beløber sig i alt til 21.212 rd., og der mangler således stadig at blive betalt 18.980 rd.

Thagaard har til Rentekammeret oplyst, at kassemanglen dels hidrører fra, at han har påtaget sig sin forgængers restancer, og dels, at han har ladet restancerne forøge ved en lemfældighed, som erfaring nu sildig har lært ham at være uanvendelig for en amtsforvalter.

Kort efter at han var blevet suspenderet, havde Thagaard til Rentekammeret kunnet fremsende en ansøgning fra sin svigerfar om bevilling af et lån på 14.000 rd. med prioritet næstefter det lån på 5.000 rd., som tidligere var blevet bevilget med pant i stamhuset Vestervig Kloster. Under forudsætning af at Thagaard kunne forblive i amtsforvalterembedet, skulle lånet bruges til afbetaling på Thagaards gæld.

Fra amtmand Barthold Hauch forelå en redegørelse om restancerne og mulighederne for at få dem inddrevet. Hauch kunne bekræfte restancerens rigtighed, og han håbede, at Hans Majestæts sædvanlige mildhed og nåde ville tillade, at Thagaard fik fornøden henstand til at få sine tilgodehavender inddrevne. Sagen kunne ordnes ved, at svigerfaderen, major Moldrup, fik bevilget det ansøgte lån på stamhuset Vestervig Kloster, hvilket lån på 14.000 rd. skulle løbe over tre år. Herudover skulle der bevilges henstand til næste Viborg Snapsting med ca. 5.000 rd. Amtmanden vurderede, at betalingen af Thagaards gæld herefter var ganske sikker, men gjorde opmærksom på, at den kongelige kasse var fuldkommen betrygget ved den for Thagaards opbeørseler stillede kaution på 8.000 rd.

Som det videre fremgår af forestillingen, går amtmanden i forbøn for Thagaard, »da hans forseelse egentligen alene består deri, at han ikke i rette tid og ved hårdhed have indkrævet skatterne, foruden andre indtrufne omstændigheder, hvori han har liden eller ingen skyld, og da han håber, at den sorg, han i så lang tid har måttet udstå, skal, hvis det allernådigst tillades ham at blive ved embedet, tjene ham til advarsel for hans øvrige levetid, ligesom og forordningen af 30. januar f.å. sætter grænser for ham og alle amtsforvaltere, at restancerne ikke blive så store, og at de nødes til nøjere at påse deres regnskaber og kassebeholdning«.

I forestillingen oplyses det, at det var blevet forelagt Thagaards kautionister, om de med de nu foreliggende planer for tilbagebeta-

ling af Thagaards gæld ville være villige til fortsat at være kautioni-ster. Det havde de alle fem erklæret sig rede til.

Rentekammeret bemærker, at Thagaard, endskønt han betaler sin gæld til den kongelige kasse, vil kunne stilles under tiltale for at have forbrudt sit embede, mens derimod anordningernes bestemmelser om yderligere undgældelse ikke kan anvendes, undtagen når en oppebørselsbetjent bruger de af ham oppebårne penge til egenmægtig anvendelse eller udelader indtægtsposter, hvilket ikke er oplyst at være tilfældet.

Forestillingen slutter herefter med, at Rentekammeret indstiller, at Thagaard, i betragtning af at hans kassemangel har bestået i restancer og ikke i virkelig oppebårne kapitaler, kan forblive i sit embede. Denne indstilling tiltrædes ved kongelig resolution af 5. marts 1794.

Thagaard har indtil videre redet stormen af.

Amtsregnskaber 1794, 1795 og 1796

I tiden omkring Thagaards første suspension blev foretaget flere ændringer i lovgivningen af betydning for amtsforvalterembedet.

Med forordning af 24. august 1791 blev bestemt, at kornskatten i stedet for i korn skulle afleveres i penge. Herved bortfaldt amtsforvalterens hidtil vigtigste indtægtskilde, som bestod i en andel af det afleverede korn – »opmålet«. Som erstatning for dette tab blev bevilget et betydeligt tillæg til den direkte årlige løn.

Ved forordning af 30. januar 1793 blev indført en række ændringer i skatteopkrævningssystemet. For så vidt angår amtsforvalterens funktioner måtte der ikke ske nogen sammenblanding af offentlige og private midler, og der blev fastsat strammere regler for indsendelse af opkrævede skatter til Zahlkassen. Der skulle herved opnås, at beholdningen i amtskassen blev mindre og dermed også, at risikoen for kassemangel blev reduceret. En bestemmelse, der kunne have styrket kontrollen meget, manglede dog stadig. Der blev ikke efter faste regler, men kun når der var opstået alvorlig mistanke, foretaget kasseeftersyn.

Efter at Thagaard igen havde overtaget amtsforvalterembedet, var det første regnskab, som han indsendte til revision ved Rentekamme-

ret, regnskabet for juli og oktober kvartaler 1794. Revisionen, der blev foretaget af renteskriver Gotfried Peter Rasmussen, gav ikke for nogen af regnskabets poster anledning til antegnelser, som skulle forelægges Thagaard til besvarelse, og Thagaard kunne i form af kongeligt brev af 28. oktober 1795 modtage endelig kvittering («kvittance»).

Lige så let gik amtsregnskaberne for 1795 og 1796 gennem Rentekammerets revision, der begge disse år blev foretaget af renteskriver Henrik Stub Drachardt⁶¹.

Thagaard havde nu tre år i træk kunnet præstere at få sit regnskab godkendt uden anmærkninger. Dette sammenholdt med, at der var indført strammere regler for amtsforvalterens administration, kunne umiddelbart lede til den konklusion, at alt var i orden. Af det følgende vil fremgå, at dette ikke var tilfældet.

Fortsat alliance med Moldrup – ny kasseangel

I forordningen af 30. januar 1793 om skatternes oppebørsel var der i §17 meddelt et klart forbud mod sammenblanding af de penge, som amtsforvalteren oppebar i skatter eller andre offentlige afgifter, med amtsforvalterens egne penge, og endnu mindre måtte han »gøre nogen handel eller omsætning« med pengene i amtstuekassen.

Da Thagaard efter den kongelige resolution af 5. marts 1794 igen overtog amtsforvalterembedet, skulle amtstuekassen og Thagaards egne penge altså holdes fuldstændig adskilte. Til egen skade overholdt Thagaard ikke denne lovbestemmelse. Det kom klart for dagen, da han et par år senere blev suspenderet for anden gang, og der blev afsløret en kasseangel på ca. 20.000 rd.

Når vi vil søge en forklaring på, hvordan det kunne gå så galt, støder vi straks på det problem, at vi kun har spredte oplysninger om Thagaards private økonomi. Nogle oplysninger kan dog findes i de dokumenter, der efter Moldrups død kom til at indgå som bilag til skiftet efter ham.

Af skiftedokumenterne fremgår, at Thagaard afholder betydelige udgifter til afbetaling på sin svigerfars gæld, og yderligere må han, efter at svigerfaderen er død, af med penge til dødsboet.

Ved Viborg Snapsting 1794, altså ganske kort tid efter, at Tha-

Bekendtgørelser.

At det har behaget Gud, efter nogen Tiids Svaghed, men kun 2 Dages alvorlig Sygdom, den 7de i denne Maaned at bortkalde min Elskelige Svigerfader Hr. Major Hans Christian von Moldrup, til Stamhuset Vestervig-Kloster, har jeg herved den Ære at bekendtgjøre for hans Belyndere og Venner, hvoraf han havde og fortiente mange; hvorfor jeg og desmeere er overbevist om, at de tage Deel med min Kone og mig i vor billige Sorg over denne iegode og retskafne Mandts tilige Død.

Thisted den 9de April 1795.

Paa min Svogers og egne Vegne
L. Thagaard,
Kanteforvalter.

gaard's suspension er hævet, og efter at han i næsten to år ingen løn har oppebåret, må han for Moldrup betale et beløb på 3.528 rd. som afdrag og renter på en panteobligation, som Moldrup har udstedt til Peter Severin Fønss. Og udover at han afholder denne større udgift for Moldrup, indfrier han også flere af dennes mindre gældsposter. Det tyder på, at Moldrup har været i en helt fortvivlet situation, når han har bedt Thagaard om at afholde disse udgifter⁶².

Et års tid efter at Thagaard igen har overtaget embedet, dør Moldrup ret pludseligt, 55 år gammel⁶³.

Arvingerne efter Hans Christian Moldrup er den 25-årige datter Grethe, der jo er gift med Thagaard, og den knap 17-årige søn Christian. Stamhuset Vestervig Kloster tilfalder Christian, men da han er umyndig, må der udpeges en værge for ham. Det bliver Hans Christian Lautrup, og han kommer derved til at administrere godset, indtil stamhuset bliver ophævet i 1798 og Vestervig Kloster med gods solgt i 1799.

Til at foretage skifte i boet efter Moldrup bliver nedsat en særlig skiftekommission, hvis medlemmer er amtmand Niels Ferslev og vice-

landsdommer Henrik Johan Leth. Ved de mange forretninger, der bliver foretaget af kommissionen, er arvingen Christian Moldrup repræsenteret af sin væрге, Hans Christian Laurup, og arvingen Grethe Moldrup af sin mand, Lauritz Thagaard. Da skiftet endelig afsluttes i 1803, er Niels Ferslev død, og Peter Severin Fønss indtrådt i hans sted. Vi møder således undervejs, mens skiftebehandlingen står på, igen Fønss, Leth og Laurup, de tre mænd, der på flere måder er inddraget i dramaet omkring stamhuset Vestervig Klosters undergang. De får også som kautionister for Thagaard på deres pengepung at føle den indirekte virkning af godsets undergang⁶⁴

I november 1796 afholdes auktion over ejendomme tilhørende Moldrups bo, og Thagaard erhverver amtstuegården, de to kornmagasiner og yderligere to ejendomme ved Thisted. Købesummen er 4.095 rd., og denne sum skal erlægges til Snapstinget i juni 1797⁶⁵.

Efter aftalen fra 1789 skulle Moldrup for lang tid siden have overdraget amtstuegården og de to kornmagasiner til Thagaard, men denne overdragelse var blevet umuliggjort ved Moldrups pantsættelse af ejendommene⁶⁶.

Det er naturligt, at Thagaard nu ønsker at blive ejer af amtstuegården, men at han i Viborg Snapsting må betale over 4.000 rd. for denne og nogle andre købstadsejendomme er utvivlsomt årsagen til eller i det mindste en del af årsagen til, at en kasse-mangel, som hidtil har været skjult og ikke fremgået af de til Rentekammeret fremsendte regnskaber, nu bliver afsløret.

Kassemanglens årsager

I efterfølgende afsnit er på baggrund af en gennemgang af sagsakter i henholdsvis Rigsarkivet og Landsarkivet for Nørrejylland redegjort for Rentekammerets og amtmand Ferslevs behandling af sagen, der endte med, at Thagaard blev afskediget. Ved gennemgangen af sagen er ikke fundet en nærmere redegørelse for årsagen til Thagaards kasse-mangel, og hverken Rentekammeret eller amtmanden ses at have foretaget noget for at få denne side af sagen belyst.

Medmindre Thagaard til sidst helt har givet op, må man formode, at han i sin tid har ført et privat regnskab, bl.a. også med oplysninger

om de beløb, han uretmæssigt havde lånt af amtstuekassen, og oplysninger om, hvad de havde været brugt til. Men et sådant regnskab har han – ret naturligt – ikke afleveret til myndighederne.

Kilderne kaster således ikke fuldt lys over Thagaards økonomiske transaktioner, men som omtalt i forrige afsnit ved vi, at han afholdt store udgifter for sin gældstyngede svigerfar, og at han til Viborg Snapsting 1797 måtte betale et stort beløb til boet efter Moldrup. Da Thagaard ingen formue havde, kan der ikke være tvivl om, at de nævnte udbetalinger til Moldrup og senere til boet efter Moldrup må have været årsagen – eller i hvert fald en væsentlig del af årsagen – til, at Thagaard kom i økonomisk uføre.

Der er ikke ved denne undersøgelse påvist andre forhold, der kan have bidraget til kassemanglen, men det kan naturligvis ikke udelukkes, at det har været tilfældet.

Som det senere omtales nærmere, blev Thagaard i 1814 udnævnt til justitsråd. I Rentekammerets indstilling til kongen måtte Thagaards misligholdelse af embedet som amtsforvalter nødvendigvis nævnes, men Rentekammeret bemærker, at kassemanglen er betalt, og at det »tjener til hans undskyldning, at han ved at modtage embedet fra sin formand, major Moldrup, der var hans svigerfader, havde påtaget sig dennes restancer, hvorfra nok egentligen ikke alene den første, men og den sidste kassemangel hidrørte.«

Disse bemærkninger bekræfter, at Rentekammeret ikke havde fået foretaget en tilbundsgående undersøgelse af årsagen til Thagaards kassemangel, men at man dog ikke var i tvivl om, at årsagen var Thagaards alliance med Moldrup.

Undersøgelse af Thagaards regnskaber

Tiden omkring Snapstinget 1797 må have været en kritisk periode for Thagaard. Da han udarbejder og indsender til Rentekammeret ekstrakt over ind- og udbetalinger i april kvartal, angiver han et beløb på 3.940 rd. som anvist og betalt i Zahlkammeret, men beløbet bliver bare ikke afsendt. Nu vågner mistænksomheden hos myndighederne i København, og den bliver ikke mindre af, at de 3.940 rd. også figurerer i månedsekstrakterne for juli og august, i månedseks-

trakten for august endda med yderligere 3.450 rd. – stadig uden at Zahlkammeret har modtaget noget. Finansskassedirektionen anmoder i august om indsendelse af 8.000 rd., men der fremsendes kun 1.900 rd. Den 22. september anmoder man om yderligere 5.000 rd. Thagaard må nu virkelig føle jorden brænde under sig.

Rentekammeret vurderer, at der nu må gøres noget alvorligt, og den 30. september afsendes et brev til amtmand Ferslev, hvori man beder ham om straks at tage de nødvendige skridt til den kongelige kasses betryggelse, hvis Thagaard – imod forventning – ikke kan gøre »tilbørlig rede og rigtighed for sig«⁶⁷.

Amtmanden skal nu så hurtigt som muligt finde ud af, om der er noget galt, og – hvis det er nødvendigt – gribe ind, således at den kongelige kasse ikke lider tab.

Rentekammerets brev når frem til Thisted den 5. oktober 1797 om aftenen, og allerede næste morgen begiver amtmand Ferslev sig til amtstuegården, hvor han anmoder Thagaard om at redegøre for, hvorfor der har været uregelmæssigheder med indbetalingerne til Zahlkassen. Da Thagaards svar kun er udflugter og undskyldninger, ser amtmanden sig nødsaget til at foretage en nøjere gennemgang af regnskaberne.

To dage bruger amtmanden på at gennemgå Thagaards regnskaber, og den 7. oktober kl. 11 om aftenen er han kommet til det resultat, at Thagaard ikke vil kunne gøre »tilbørlig rede og rigtighed for sig«, så meget mindre som amtmanden ikke trods flere anmodninger har kunnet få nogen kassebeholdning forevist.

Amtmand Ferslev vurderer nu, at det er hans pligt at gribe ind, og selv om klokken nærmer sig midnat, går han ikke i seng⁶⁸.

Thagaard suspenderes for anden gang

Natten mellem den 7. og 8. oktober 1797 er amtmand Ferslev på sit kontor travlt optaget af at forberede, at han den næste dag skal sætte Thagaard fra bestillingen.

Han udfærdiger brev til byfoged Lemvigh, der anmodes om straks at beslaglægge (»sekvestrere«) Thagaards gods og effekter samt arrestere ham, hvis han ikke kan stille kaution for sin personlige tilstedeværelse.

blivelse. Ferslev udarbejder ordre til Thagaard om, at han suspenderes, brev til fuldmægtig Rasmus Nielsen om konstituering i amtsforvalterstillingen samt cirkulærebrev til godsejerne og rettens betjente om, at betalinger til den kongelige kasse skal ske til den konstituerede amtsforvalter Rasmus Nielsen. Endelig udarbejder Ferslev breve til Thagaards fem kautionister, således at de kan blive orienterede om situationen⁶⁹.

Efter nattens arbejde ved skrivebordet tilkalder Ferslev om morgenen byfoged Lemvigh, og sammen med to vidner – Mads Christensen Smith og Niels Jensen – begiver Ferslev og Lemvigh sig til amtstuegården i Storegade, hvor Thagaard og fuldmægtig Rasmus Nielsen er til stede⁷⁰.

Ferslev beder Thagaard redegøre for, hvorfor han ikke til Zahlkammeret har indsendt 7.390 rd., om hvilket beløb Thagaard i sit indsendte regnskab havde bemærket, at det var indsendt. Ej heller var indsendt 8.000 rd., som Finanskassedirektionen havde givet ordre om skulle indsendes.

Da Thagaard ikke kan give tilfredsstillende svar på amtmandens spørgsmål, bliver han anmodet om at forevise sin pengebeholdning og aflevere denne til amtmanden. Beholdningen er på 1.100 rd.

Thagaard bliver herefter anmodet om at aflevere sine regnskabsbøger, for at disse kan blive forseglede af retten. En kassebog for det samlede gods, en kassebog for strøgodsset og fire nærmere beskrevne hovedbøger bliver herefter »igiennemdragne« og forsynede med rettens segl og påtegning.

To skabe med løse til regnskabet hørende bilag samt et skrin med jernbånd bliver endvidere forsynede med rettens segl. Endelig bliver det rum forseglet, hvor de gamle til embedet hørende papirer er opbevarede, hvilket rum benævnes »arkivet« eller »overkammeret«.

Kautionsdokument af 10. oktober 1797. To dage efter at Thagaard var blevet suspenderet og pålagt personlig arrest, blev han løsladt, idet Nicolaj Toft til Ullerupgård og forvalter Christen Overgaard på Kølbygård kautionerede for hans personlige tilstedeblivelse.

Rigsarkivet. Rtk. 2426. 115. 1. jyske renteskriverkontors journalsag 863/1824.

Foto: Ejvind Rasmussen og Arne Sindberg.

No. 4 1797

No. 4.

Styr og Tryk: Bølling

Kjøbenhavn 1797.

Januar

Underkøen Nikolaj

Toff de Allerøpgaard
deres Kongelige Majestæts
riskeim færdellie haad,

og
Ridderen Overgaard
Tornæts med Bæmgen
Kjøbje, og Hædergaard

med deres Form, paa Anmodning af Hr. Laurids
Søren, Formidant og Auctsformæts Lauritz Mager
i Thisted Jægers

Faution.

og Det er indse at Formidant Laurids Søren, Formidant
Mager med Hædergaard af den Gamle for faste
Mange paa bage forstædig Mægt, indse laas
vi, saa for bage og bage for saa, paa Bøgen
for hans forstædig Bæstebæisne, indse aet den
Kongelige faste og hans Mægen med en algeit,
formid vi seie indse med alle de i paa
Mager forstædig Kongelige indse Formidant
indse indse af 18de Mærti 1790, den 1de Kapitel 17^{de}
Bæst, og indse med den faution med forstædig
formid og forstædig.

Allerøpgaard og Kjøbjegaard den 10de Oktobr 1797.

N. Søren

Lauritz Mager

ad Bull. Cowen. Litt. A. A. N. 679.

På denne sekvestrationens første dag bliver endvidere foretaget en registrering og vurdering af Thagaards indbo. Indboet bliver vurderet til 2.540 rd.

Fire dage senere møder byfoged Lemvigh og de to vidner igen i amtstuegården for at genoptage sekvestrationsforretningen, som afsluttes den næste dag.

Det forseglede arkiv (»overkammeret«) samt de to skabe og skrinet i Thagaards kontor åbnes, og retten foretager en registrering af de mange forskellige arter papirer, der bl.a. omfatter panteobligationer og andre gældsbeviser tilhørende Thagaard, kontributions- og jordebøger, kvitteringer, restancelister og lejermålsanmeldelser. Thagaards obligationer og andre værdipapirer bliver modtaget af retten, som indtil videre skal opbevare disse dokumenter.

Thagaard oplyser, at han ejer tre faste ejendomme, nemlig amtstuegården og et magasinhus i Thisted samt et magasinhus i Nykøbing.

Den samlede værdi af Thagaards løsøre, værdipapirer og faste ejendomme bliver vurderet til 13.325 rd.

Lige som det var sket ved Thagaards suspension i 1792, bliver han også denne gang pålagt personlig arrest. Allerede efter to dage bliver han dog løsladt, idet kancelliråd Nic. Toft til Ullerupgård og forvalter Chr. Overgaard, Kølbygård, kautionerer for hans personlige tilstedeværelse⁷¹.

En ulykkelig familie

Thagaard er klar over, at spillet denne gang er tabt, og at han står over for at skulle blive afskediget. Og det er ikke alene embedet, han vil miste, men også alt hvad han ejer – ejendomme, løsøre og værdipapirer.

Thagaard har et forståeligt ønske om at få den pinagtige sag afsluttet så hurtigt som muligt, og han udarbejder en ansøgning til Rentekammeret herom. Han ønsker, at de beslaglagte ejendomme og effekter straks bortsælges. Ansøgningen afleverer han til amtmand Ferslev, der dog må skuffe Thagaard ved at sige, at han ikke kan forvente, at Rentekammeret uden videre kan imødekomme hans ansøg-

ning. Der er også hensyn at tage til kautionisterne, som har interesse i, at salget af Thagaards bo indbringer mest muligt.

Ferslev fremsender Thagaards ansøgning til Rentekammeret. Han redegør samtidig for en række hensyn, der må tages i betragtning i forbindelse med realiseringen af Thagaards bo, herunder iagttagelse af tidsfrister for opsigelse af obligationslån. Ferslev skriver, at han, uanset hvor meget hans »følelser for en ulykkelig familie« kunne opfordre ham dertil, ikke kan afgive en erklæring, der uden videre støtter Thagaards ansøgning. Her er et af de få steder i de officielle papirer, hvor også menneskelige følelser har fået lov at komme til udtryk⁷².

Boet realiseres

Det er amtmand Ferslevs opgave at få bortsolgt Thagaards løsøre og faste ejendomme samt i størst mulig udstrækning at få realiseret de sekvestrede panteobligationer og andre gældsbeviser. Især den sidstnævnte del af opgaven giver anledning til problemer.

Ferslev angiver i et brev til Rentekammeret af 20. oktober 1797, at værdierne i Thagaards bo foreløbig er vurderet således⁷³:

Løsøre	2.550 rd.
Faste ejendomme	4.200 –
Tilgodehavende efter forskrivninger, hvoraf dog nok noget er uvist	<u>6.601 –</u>
	13.351 rd.

Det kan umiddelbart se mærkeligt ud, at Thagaard, som i så høj grad havde haft brug for kontanter, lå inde med værdipapirer for over 6.000 rd.

Ferslev giver noget af forklaringen i det næste brev, han sender til Rentekammeret, og hvori han foreslår, »at alle debitorer måtte henvises at erlægge betalingen på amtstuen mod kvittering in duplo, hvoraf den ene kunne afleveres til mig for at holde kontrol med denne oppebørsel; thi næppe fandt jeg så pålidelig person her i amtet, som tilligemed kunne betroes oppebørselen – eksempel derpå viser de p. 45 i sekvestrationsforretningen under nr. 8 og 9 anførte boets tilgo-

dehavende summer 599 og 208 rd., der ikke er lånte penge, men debtors oppebørsler for Thagaard under hans første suspension for 4 år siden«⁷⁴.

Den pågældende debitor er byskriver Brøndlund i Thisted. Af samme art er – efter navnene at dømme – sikkert en række andre af de i sekvestrationsforretningen nævnte fordringer. For en af disse er det anført, at det drejer sig om konsumtionsafgifter, som told- og konsumtionskasserer Vinther i Thisted ikke har fået indbetalt til amtstue-kassen og derfor skylder Thagaard⁷⁵.

Blandt debitorerne er også told- og konsumtionsinspektør Ludvigsen, som i 1794 har udstedt en obligation til Thagaard lydende på 477 rd., hvilket beløb nu efter Thagaards suspension skyldes til den kongelige kasse. Flere måneder efter, at Thagaard er blevet suspenderet, bliver Niels Ferslev opmærksom på, at sikkerheden for betalingen af Ludvigsens gæld er blevet forringet ved, at Ludvigsen mod pant i sine løse og faste ejendomme har udstedt en panteobligation på 1.000 rd. Det gør ikke sagen bedre, at en af obligationens kreditorer er den konstituerede amtsforvalter Rasmus Nielsen, som gennem sin deltagelse i sekvestrationsforretningen var bekendt med Ludvigsens gæld til den kongelige kasse. Amtmanden skriver et meget alvorligt brev til Ludvigsen, hvori han kræver, at denne inden otte dage fremskaffer antagelig selvskyldnerkaution for, at gælden til den kongelige kasse vil blive erlagt i Viborg Snapsting 1798⁷⁶.

Det tager lang tid at få inddrevet så meget som muligt af Thagaards udestående fordringer, som boet nu har til gode hos et stort antal debitorer. Den samlede sum, der indkommer, er noget mindre end det beløb på 6.601 rd., som er anført i begyndelsen af dette afsnit. Til gengæld giver auktionen over de faste ejendomme noget mere end først vurderet, nemlig 5.225 rd., ligesom også auktionen over løsøret indbringer mere, nemlig cirka 3.500 rd.⁷⁷.

Opgørelse af kasse manglen

Ligesom under den første suspensionsperiode skal Thagaard aflægge regnskab for tiden indtil suspensionsdagen og udarbejde restancefor-tegnelse over tilbagestående skatter og kontributioner. Denne gang

tager det ikke så lang tid, og det skyldes utvivlsomt Thagaards interesse i at få sagen afsluttet hurtigst muligt.

Thagaards regnskab, der omfatter de tre første kvartaler af 1797, afleverer han til amtmanden, der videresender det til Rentekammeret den 16. januar 1798. Af regnskabet er uddraget følgende hovedposter (efter afrunding til hele rigsdaler):

		Rd. i alt
Indtægter:		
Skatter m.m.		66.589
Udgifter:		
1. Betalt til Zahlkassen	12.946	
2. Uapproberede udgifter	21.695	
3. Resterende kgl. skatter for jorder ødelagt af sandflugt	17	
4. Kassebeholdning afleveret ved suspensionen den 8. oktober 1797	1.100	
5. Restancer af kgl. skatter efter restanceliste af 30. november 1797	11.093	
6. Til at saldere dette regnskabs indtægtssumma udfordres	<u>19.738</u>	66.589

Med dette regnskab lægger Thagaard kortene på bordet. Under dække af regnskabstekniske udtryk står der jo under post 6, at der mangler næsten 20.000 rd. i den ham betroede kongelige kasse⁷⁸.

Afskediget

Ved kongelig resolution af 20. juni 1798 bliver Thagaard afskediget, og som ny amtsforvalter bliver udnævnt fuldmægtig ved Møns amtstue, landvæsenskommissær Rasmus Friderichsen. Af Rentekammerets forestilling i sagen fremgår, at Thagaards kassemangel er bereg-

net til omtrent 20.766 rd. Beløbet er dog nedbragt ved den hos ham forefundne kassebeholdning, de beløb der er indkommet ved salg af hans bo og ejendele, samt hans udestående gældsfordringer. Tilbage står et beløb på 6.070 rd., som må betales af hans kautionister.

Den kongelige resolution indebærer alene, at Thagaard bliver afskediget, og at tiltale mod ham »til strafs lidelse« udsættes og kun kommer på tale, hvis det senere viser sig, at kongens kasse ikke kan holdes skadesløs af Thagaard selv og hans kautionister⁷⁹.

Som det omtales i det følgende, blev der af kautionisterne indbetalt det manglende beløb, således at den kongelige kasse ikke led tab. Det kom således ikke på tale at retsforfølge Thagaard; efter nutidig tankegang virker det ejendommeligt, at spørgsmålet om, hvorvidt der skulle rejses tiltale mod Thagaard, var afhængig af, om kasse-manglen ville blive dækket af Thagaard selv og hans kautionister.

Thagaards tid i amtsforvalterembedet blev, som vi har set, ikke særlig glørværdig. Han måtte flytte fra den herskabelige amtstuegård i Storegade, og han boede resten af sin tid i Vestergade.

Men Thagaard lod sig ikke slå ud, og der var fortsat brug for ham.

Lovlydighed og moral

Thagaard overtrådte ved sin forvaltning af de kongelige skatter de ret klare lovregler, der var gældende for amtsforvalterens administration. Han blev imidlertid aldrig tiltalt, endsiges idømt nogen straf for disse lovovertrædelser.

I forbindelse med Thagaards første suspension frafaldt Rentekammeret tiltale og indstillede til kongen, at hans forseelse blev tilgivet. Begrundelsen var, at den konstaterede kasse-mangel ville blive betalt, og at kasse-manglen alene skyldtes skatterestancer og ikke Thagaards egenmægtige anvendelse af oppebårne penge.

Ved den anden suspension var forseelsen værre, idet kasse-manglen denne gang ikke kunne forklares alene ved skatterestancer. Det kunne ikke være anderledes, end at Thagaard måtte afskediges, men da der var udsigt til, at kasse-manglen ville blive dækket ind, blev der ikke rejst egentlig tiltale mod ham.

De to afgørelser må kunne tolkes således, at det for Rentekamme-

ret var helt afgørende at sikre den kongelige kasse mod tab, og når kongens kasse ikke led tab, var der ikke grund til nidkært at rejse særlig tiltale mod Thagaard.

Rentekammeret forholdt sig altså ret pragmatisk til Thagaards lovovertredelser, men hvordan har han mon selv haft det med at overtræde reglerne?

Der er ikke tvivl om, at Thagaard har haft nøje kendskab til de for amtsforvalterembedet gældende bestemmelser, og at han derfor har oplevet frygten for at blive opdaget og efterfølgende en blandet følelse af nedtrykthed og lettelse, når kortene var blevet lagt på bordet.

Det er derimod ikke sikkert, at han moralsk set har følt anger over sine handlinger. Han havde nok regnet med i den sidste ende på en eller anden måde at kunne svare enhver sit, og hjælpen til Moldrup, som resulterede i kasse manglen ved amtstuen, var jo en hjælp til hans egen familie. Måske har han endda levet sig så meget ind i familiens følelser for Vestervig Kloster, at det også for Thagaard var af største betydning, at Vestervig Kloster kunne bestå som familiegods.

Både Moldrup og hans medspiller Thagaard har sikkert undervejs under forløbet følt, at sammenblandingen af deres private økonomi med amtstuens midler var en relativ uskyldig forseelse, og Rentekammerets beherskede reaktion på den først konstaterede kasse mangel har sikkert bestyrket dem i denne opfattelse. Den forpligtelse, som Moldrup – og formentlig også Thagaard – følte over for Vestervig Kloster, har de sikkert følt moralsk set måtte have større vægt end den forpligtelse, de havde til at overholde alle regler for forvaltningen af de kongelige skatter.

Kautionister må vente på besked i 5 år

Da Thagaard blev afskediget i 1798, kunne det endnu ikke gøres nøjagtigt op, hvor meget kautionisterne skulle betale. Det skyldtes, at en række af hans obligationer og andre gældsbeviser endnu ikke var blevet indfrieede og de pågældende beløb blevet indbetalte på amtstuen til afdrag på kasse manglen. Endvidere gjaldt det for en del af de udestående fordringer, at det var højst usikkert, om de kunne inddrives.

I 1798 – et år efter at Thagaard var blevet suspenderet – kunne man altså endnu ikke fortælle kautionisterne, hvor meget de skulle betale, men de erklærede sig alle villige til at holde deres kautionforpligtelse. De håbede dog, at Rentekammeret til sin tid ikke ville kræve kautionsbeløbet betalt, før end et halvt år efter at den endelige opgørelse forelå⁸⁰.

Der gik nu flere år, og først i januar 1802 forelå Rentekammerets opgørelse over, hvor meget kautionisterne skulle betale. Umiddelbart før denne opgørelse blev afsluttet, var det ved Rentekammerets resolution blevet bestemt, at kautionisterne skulle betale 4% i rente for tiden helt tilbage til suspensionsdagen den 8. oktober 1797. Det beløb, som kautionisterne samlet skulle betale, blev herved forhøjet fra 6.206 rd. til 7.852 rd., idet der regnedes med betaling i juni termin 1802⁸¹.

Rentekammeret fremsendte den 19. januar 1802 beregningen til amtmand Ferslev og anmodede ham om at foranstalte de 7.852 rd. opråbet hos kautionisterne. Ingen af kautionisterne foretog dog nogen indbetaling til amtstuen, og de anførte senere, at de heller ikke havde modtaget besked herom⁸².

Rentekammeret bøjer af

Da kautionisterne ikke betalte, bad Rentekammeret med brev af 13. november 1802 kammeradvokaten om at søge beløbet på 7.852 rd. inddrevet hos dem. Da de fem kautionister havde bopæl forskellige steder i Jylland, og statens krav mod dem ønskedes behandlet som én sag, blev der nedsat en særlig kommission til at behandle sagen. Til kommissionen blev udpeget herredsfoged Johannes Hansen, Klim, og byskriver Ove Guldberg Høegh, Thisted⁸³.

Det første møde i kommissionen afholdtes den 2. juli 1803. Peter Severin Fønss havde forud for mødet fremsendt en protest mod, at kommissionen holdt møder i Thisted. Fønss fremsatte på egne vegne og på vegne af de øvrige kautionister, der ikke boede i Thisted amt, ønske om, at kommissionsmøderne blev afholdt i Viborg og i landstingsdagene i august måned, og hvis kommissionen ikke kunne tilslutte sig dette, ønskedes kommissionens kendelse appelleret til Højesteret.

Kommissionen afsagde kendelse om, at sagen skulle behandles i Thisted, som var det sted, hvor administrationen af Thisted amt var hjemmehørende. Sagen måtte nu udsættes for at afvente Højesterets afgørelse.

Ved højesteretsdom af 1. februar 1804 blev det stadfæstet, at kommissionsmøderne skulle foregå i Thisted, og det andet møde i kommissionen fandt derefter sted den 4. april 1804. For samtlige kautiønstere mødte overretsprøkurator Søren Fogh fra Viborg, og han begærede at få tilsendt beskrivelse af alt, hvad der var passeret i sagen. Dette blev bevilget, og sagen blev herefter igen udsat⁸⁴.

Kommissionen afholdt yderligere en række møder, men disse skal ikke omtales nærmere, da det hele endte med, at kommissionssagen blev hævet og sagen afgjort på anden måde.

Kautiønstere var stærkt utilfredse med både at skulle betale renter, og at der var rejst sag imod dem. Med brev af 10. maj 1804 bad Peter Severin Fønss på samtliges vegne Rentekammeret om at eftergive kravet om renter og at ophæve den nedsatte kommission. I brevet kritiserede Fønss, at amtmænd Ferslev, der var afgået ved døden i juni 1803, ikke havde sørget for at få sagen afsluttet for lang tid siden.

Fønss gør i brevet opmærksom på, at Hans Christian Lautrup nu er en fattig mand, som ved i mange år at tjene som landsdommer uden løn har mistet hele sin formue. Om landsdommer Henrik Johan Leth bemærker han, at »Leths formue ikke er mere end som med tarvelighed behøves til udkomme«.

Fønss fremhæver, at hans eget tab er betydeligt og større end de andre kautiønstere. Han havde den 30. september 1797 – altså umiddelbart før Thagaard blev suspenderet – indbetalt for ham 1.000 rd. til Zahlkassen. Fønss havde regnet med, at dette beløb ville blive afdraget i det beløb, han skulle betale som kautiønstere, men det ville Rentekammeret ikke godkende.

Fønss tilbød i sit brev, at han – hvis kravet om renter blev opgivet – ville betale for alle kautiønstere med det halve til 11. juni-termin 1804 og det andet halve til 11. juni-termin 1805⁸⁵.

Rentekammeret bøjede nu af og indstillede til kongen, at den ansøgning, som Fønss havde fremsendt, blev imødekommet. Indstil-

lingen blev tiltrådt ved kongelig resolution af 20. juli 1804, hvorved kautionisterne blev eftergivet at skulle betale 1.646 rd. i renter⁸⁶.

Fønss lægger ud for de øvrige kautionister

Da den kongelige resolution blev underskrevet den 20. juli 1804, var Viborg Snapsting dette år overstået, og det kom til at betyde, at kautionisternes andel af Thagaards kasseangel blev betalt på én gang af Fønss ved terminen i juni 1805⁸⁷.

Thagaards kasseangel var nu blevet betalt, men tilbage stod at de øvrige kautionister betalte deres andel til Fønss. Hvordan det er forløbet, er der ikke fundet oplysninger om.

De fire andre kautionisters andele var:

1. Hans Christian Lautrup, Viborg	1.614 rd.
2. Henrik Johan Leth til Eskær	1.614 –
3. Frederik Fønss' enke og hendes nuværende mand, Johan Conrad Schuchardt til Nøragergård	807 –
4. Søren Ballebye til Kovstrup	807 –

Lautrup var den, der var dårligst stillet, og ud over at Fønss havde betalt hans andel af Thagaards kasseangel, havde Fønss yderligere hjulpet Lautrup med lån. Det fremgår af skifterettens opgørelse efter Lautrups død i 1808, at der af et oprindeligt obligationslån på 5.000 rd. var en restgæld på 3.800 rd. Af denne restgæld, der havde 2. prioritet i boet, fik Fønss kun udbetalt 754 rd., så hans tab på lån til Lautrup blev på 3.046 rd.⁸⁸.

Om Fønss' svoger Henrik Johan Leth skriver Hugo Matthiessen, at hans lange ulønnede tjeneste som vicelandsdommer tærede på hans formue, og at han til sidst mistede Eskær. Det beløb på 1.614 rd., som var Leths andel af Thagaards kasseangel, har sikkert for ham været et mærkbart tab.

Fønss' anden svoger, Johan Conrad Schuchardt, skulle kun udrede et halvt så stort beløb som Lautrup og Leth, og i det pågældende år har det nok ikke været et afgørende tab for ham, der var en af Snaps-

Peter Severin Fønss (1764-1824) til Løvenholm, generalkrigskommissær og amtmand over Randers amt. 1788 gift med Nicoline Marie Ring til Todbøl, men ægteskabet blev opløst ved separation 1810.

Glasmaleri. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

tingets store jordspekulanter og endnu i 1805 en »lykkens yndling«. Det var først senere, at tunge økonomiske problemer begyndte at plage ham.

Af Hugo Matthiessens skildring af Peter Severin Fønss' fornemme personlige egenskaber fremgår adskillige eksempler på, at han var usædvanlig storsindet og uegennyttig, når det gjaldt at hjælpe andre. De oplysninger, der er fremkommet om Fønss i forbindelse med denne undersøgelse, er i god overensstemmelse med billedet af ham som en usædvanlig hjælpsom og storsindet mand.

I det foregående er omtalt, at Fønss den 30. september 1797 indbetalte for Thagaard et beløb på 1.000 rd. til Zahlkassen. Baggrunden for denne indbetaling oplyses ikke i sagsakterne, men det er nærliggende at antage, at Fønss havde ønsket at gøre sit til at redde

Thagaard fra den truende katastrofe, som så alligevel ramte ham. Hvad angår lånet til Lautrup kan der ikke være tvivl om, at der har været tale om en storsindet hjælp til en ven.

De penge, som Fønss i 1805 mistede i forbindelse med kautioner for Thagaard, var ikke nok til at ryste ejeren af Løvenholm gods, men netop i 1805 var Fønss blevet amtmand i Randers med en beskedent løn, der end ikke var tilstrækkelig til at dække kontorholdsudgifterne. Og som det nærmere er beskrevet af Hugo Matthiessen, var det i årene omkring 1805, at det begyndte at vende for »lykkens yndling«, Peter Severin Fønss. Det gik langsomt ned ad bakke for ham, og det endte med, at han mistede Løvenholm og amtmandseembedet og tilbragte sine sidste år som en fattig og ensom mand⁸⁹.

Søren Ballebye, som var den »lokale« mand blandt Thagaards kautionister, sad på hovedgården Kovstrup i 40 år, indtil han døde i 1821. Ballebye havde tidligere givet udtryk for, at han havde haft afsat penge til betaling af det beløb, som han skulle dække af Thagaards kassemangel⁹⁰. Det har således formentlig ikke været et afgørende tab for Ballebye at skulle betale de 807 rd., som Fønss havde lagt ud for ham.

Thagaard kan betale lidt tilbage

Da Thagaard blev afskediget, blev det ved den kongelige resolution bestemt, at det kun kunne komme på tale at retsforfølge ham, hvis det måtte vise sig, at kongens kasse ikke kunne holdes skadesløs af Thagaard selv og hans kautionister. Efter at Peter Severin Fønss i juni termin 1805 havde indbetalt kautionisternes del af kassemanglen, kunne Thagaard drage et lettelsens suk for så vidt angår hans mellemværende med staten. Derimod havde han jo – i hvert fald i moralsk henseende – et tilbagestående mellemværende med kautionisterne.

Thagaard fandt en udvej for at kunne erstatte noget af det tab, som hans kautionister havde lidt.

Ved Thagaards suspension var ophørt ikke alene udbetalingen af hans årlige gage på 800 rd., men også udbetalingen af en årlig godtgørelse på 150 rd., som i sin tid var blevet tillagt ham for det tab, han

ved forandring af kornskatten i 1791 havde lidt på de til amtsforvalterembedet anskaffede kornmagasiner. Thagaard fremsendte nu til Rentekammeret en ansøgning om at få udbetalt den årlige godtgørelse på 150 rd. for de 8 år, der var gået siden suspensionen i 1797. Godtgørelsen for de nævnte år skulle så anvendes til afbetaling på gælden til kautionisterne.

Rentekammeret var positivt indstillet over for Thagaards ansøgning, og i kammerets forestilling til kongen fremhæves, at Thagaards kasseangel er fuldt betalt, og at de 150 rd. pr. år i sin tid ikke var tillagt som egentlig pension, men var at betragte som kompensation for et lidt tab. Rentekammeret kunne endvidere i sin indstilling til kongen henvise til afgørelser i andre lignende sager.

Ved kongelig resolution af 22. november 1805 blev Thagaard herefter igen tillagt godtgørelsen på 150 rd. pr. år, og ikke alene for den forløbne tid fra 1797, men også for resten af Thagaards levetid⁹¹.

Kort efter at Peter Severin Fønss for samtlige kautionister havde betalt 6.454 rd., fik Thagaard nu mulighed for at afbetale på denne gæld 1.200 rd. svarende til godtgørelsen for årene 1797-1805.

KAPITEL 2. LANDVÆSENSKOMMISSÆR

Gennem 38 år, fra 1791 og til sin død i 1829, varetog Lauritz Thagaard hvervet som en af de i Dueholm, Ørum og Vestervig amter (efter 1793 Thisted amt) udnævnte landvæsenskommissærer.

Herved kom han til at medvirke ved gennemførelsen af udskiftningen, som i denne del af landet for hovedpartens vedkommende fandt sted netop i den periode, hvor Thagaard var landvæsenskommissær. Udskiftningen udgjorde sammen med fæstegårdenes overgang til selveje de vigtigste elementer i de landboreformer, som så gennemgribende ændrede landbrugsstrukturen og dermed i høj grad det danske samfund.

De mange forordninger, som tilsammen udgjorde det lovgivningsmæssige grundlag for landboreformerne, blev udstedt løbende gennem den sidste halvdel af 1700-tallet, men gennemførelsen af de omfattende reformer måtte naturligvis tage sin tid, og først flere årtier ind i det næste århundrede kunne man begynde at skimte afslutningen.

Reformlovgivningen var meget omfattende. Mest ry har der vel stået om udskiftningen og om stavnsbåndsløsningen i 1788, men der var også mange andre områder, hvor regeringen tog initiativer. I relation til denne bogs hovedperson, Lauritz Thagaard, skal her fremhæves:

1. Forordning af 23. april 1781 om jordfællesskabets ophævelse
2. Forordning af 25. juni 1790 angående skadeligt vands afledning til agre, enges og mosers forbedring
3. Forordning af 19. september 1792 angående sandflugtens dæmpning
4. Forordning af 13. december 1793 om vejvæsenet i Danmark

De to først nævnte forordninger indeholder lovbestemmelser, som Thagaard til stadighed måtte holde sig for øje under sit virke som landvæsenskommissær, mens de under pkt. 3 og 4 nævnte gælder hans virke som henholdsvis sandflugtskommissær og vejinspektør.

Christian Ditlev Reventlow (1748-1827) var hovedkraften bag de mange lovreformer i slutningen af 1700-tallet. Han var 1784-1813 chef for Rentekammeret. 1797 blev han som gehejmestatsminister optaget i gehejmestatsrådet.

Maleri 1806 af Hans Hansen. Reventlow-Museet på Pederstrup.

Mens Thagaards arbejde som sandflugtskommissær og vejinspektør er beskrevet i kapitlerne 3 og 4, skal i dette kapitel omtales opgaverne som landvæsenskommissær.

Landvæsenskommissionernes sammensætning og opgaver

I de første mange år af landvæsenskommissionernes historie var deres primære opgave at medvirke til gennemførelse af udskiftningen.

De tekniske arbejder i forbindelse med en udskiftningssag påhvilede den landinspektør, som lodsejerne havde rekvireret til at forestå opmåling og udarbejdelse af plan til ny jordfordeling. For at kunne gennemføre en udskiftning måtte sagen imidlertid også behandles af en landvæsenskommission, og der måtte rettes henvendelse til amt-

manden herom. Det var herefter amtmandens opgave at indkalde de berørte lodsejere og jordbrugere til et åstedsmøde. Amtmanden udpegede endvidere to af amtets landvæsenskommissærer til at deltage i sagens behandling, og disse to udgjorde så sammen med amtmanden, der fungerede som formand, den for den pågældende sag nedsatte landvæsenskommission.

Det var kommissionens opgave at søge at tilvejebringe enighed ved udskiftninger, men kunne enighed ikke opnås, kunne kommissionen afgøre sagen ved at afsige en kendelse («eragtning»). En sådan af landvæsenskommissionen afsagt kendelse kunne af enhver af de berørte parter påankes til Rentekammeret til endelig påkendelse¹.

Udpegning af landvæsenskommissærer

I 1768 udnævnte det nyoprettede Generallandvæsenskollegium de første landvæsenskommissærer i Dueholm, Ørum og Vestervig amter. Generallandvæsenskollegiet havde forinden anmodet amtmand Fr. Hauch om at foreslå nogle personer, der var egnede til hvervet, og kollegiet havde specielt peget på, at man ikke alene ønskede udpeget godsejere, men også personer, som ikke ejede jordegods, men for øvrigt var fornuftige og landbrugskyndige. Blandt den sidstnævnte kategori af personer ønskede man helst kongelige edssvorne embedsmænd, når disse var lige så velegnede som de andre.

De første landvæsenskommissærer, som Generallandvæsenskollegiet udnævnte, var Lars Toft til Ullerupgård, Peder Moldrup til Vestervig Kloster og by- og herredsfoged Johan Nicolaj Schavenius, Thisted, og året efter meddelte man amtmanden, at man ud over disse tre landvæsenskommissærer yderligere havde udset sig by- og herredsfoged Johan Peter Woydemann, Nykøbing.

Amtmanden havde øjensynlig ikke haft problemer med at finde egnede embedsmænd. Om to af de udpegede havde han kunnet oplyse, at Schavenius havde været ejer af en herregård, og at Woydemann i mange år havde været ridefoged og forvalter. Herredsfoged Lauritz Høyer fra Hassing-Refs herred, som amtmanden også havde anset for egnet, havde tidligere i mange år været ridefoged².

Ligesom ved den første udnævnelse af landvæsenskommissærer

blev der også ved udnævnelserne, der fandt sted i de følgende årtier, valgt personer, der enten var proprietærer eller embedsmænd. Thagaard fungerede som nævnt i 38 år, og ved de landvæsenskommissionsforretninger (åstedsmøder), der blev afholdt i denne periode (1791-1829), fungerede nedennævnte personer som kommissærer, idet det bemærkes, at der kun er medtaget personer, der har deltaget i et større antal møder³.

Proprietærer:

Poul Tøttrup til Dueholm
Jens Stadel til Ullerup
Jens Vandborg til Frøslevgård
Søren Ballebye til Kovstrup
Anders Tøfting til Diernæs
Peder Severin Hjardemaal til Bubel

Embedsmænd:

Otto Lemvigh, by- og herredsfoged 1789-1799, Thisted
Ove Guldberg Høegh, by- og herredsskriver 1800-1815, Thisted
Johan Rummelhoff, by- og herredsfoged 1821-1853, Nykøbing
Lauritz Thagaard, amtsforvalter 1791-1798
Rasmus Friderichsen, amtsforvalter 1798-1805
Søren Sørensen, amtsforvalter 1805-1814
Christian Caroc, amtsforvalter 1814-1841

De fire sidstnævnte, der afløste hinanden som amtsforvaltere inden for den heromhandlede tidsperiode, blev alle udpeget til landvæsenskommissærer, og det må kunne tages som et udtryk for, at erfaring og viden erhvervet ved tjeneste i amtsforvalterembedet gjorde de pågældende velegnede som landvæsenskommissærer. Gennem amtsforvalterens administration fik han et betydeligt kendskab til amtets befolkning og til landbrugsbedrifterne, som jo var de vigtigste skatteobjekter for den kongelige kasse.

Udnævnelse af Thagaard til landvæsenskommissær og kammerråd

Da landvæsenskommissær, proprietær Jørgen Mygind til Nørtorp døde i 1791, skulle der findes en afløser for ham til hvervet som landvæsenskommissær, og amtmand Barthold Hauch foreslog Lauritz Thagaard, der kort forinden var blevet udnævnt til amtsforvalter. Rentekammeret fulgte forslaget, og Thagaard blev beskikket som kommissær i Dueholm, Ørum og Vestervig amter.

Efter regler fastlagt ved kgl. resolution af 15. november 1786 kunne landvæsenskommissærer opnå rang som kammerråd, og på den baggrund fremsendte Thagaard ansøgning derom. Rentekammeret forelagde herefter et for Thagaard udfærdiget åbent brev på at have kammerråds rang for kongen, som underskrev det den 15. juni 1791⁴.

Thagaard skulle herefter have betalt indløsningsgebyr for det åbne brev, men det var han tilsyneladende ikke i stand til, og det forblev uindløst, indtil det blev eftergivet ved kgl. resolution af 21. februar 1814⁵.

Landvæsenskommissionssager 1791-1828

Landvæsenskommissionerne tog sig ikke alene af problemer i forbindelse med udskiftningen, men også af en række opgaver, der ligesom udskiftningerne havde til hensigt at forøge landbrugets produktivitet.

Ved heromhandlede periodes begyndelse henlå store arealer som vådområder, der enten gav et meget ringe udbytte eller var uopdyrkede. På disse arealer forelå der mange steder muligheder for ved afvanding at opnå en effektiv landbrugsudnyttelse, og efterhånden som ønskerne om at udnytte disse muligheder fremkom, blev landvæsenskommissioner i stigende grad inddraget i behandlingen af sager om vandafledning.

Ud over udskiftning og vandløbssager (afvanding, vandløbsoprensning m.v.) behandlede landvæsenskommissionerne en række andre sager, herunder følgende:

- skel mellem marker (mand og mand imellem), mellem byer og mellem sogne
- hegn
- tiendeforhold
- udlæg af jord til huse (husmandslodder)

- udlæg af jord til skoler
- veje (linieføring, klassificering m.v.)
- opstemning af vand ved vandmøller
- hoveri

For den første halvdel af den her betragtede tidsperiode var landvæsenskommissionernes helt dominerende arbejdsområde udskiftningsagerne, mens det fra 1810 var vandløbssager, der udgjorde det største sagsantal.

Efter gennemgang af landvæsenskommissionsprotokollerne for Dueholm, Ørum og Vestervig amter (Thisted amt) er udarbejdet følgende oversigt over den tidsmæssige fordeling af landvæsenskommissionsforretninger («åstedsmøder»)⁶.

	Landvæsens- kommissions- forretninger i alt	Heraf med deltagelse af Thagaard
1791-1794 (kun 4 år)	70	33
1795-1799	80	55
1800-1804	81	67
1805-1809	41	36
1810-1814	27	19
1815-1819	40	38
1820-1824	37	32
1825-1828 (kun 4 år)	<u>6</u>	<u>3</u>
I alt	382	283

Udskiftning og landevejsforlægning i Vester Hanherred

Blandt de mange sager, som Thagaard deltog i som landvæsenskommissær, var udskiftningen af nogle sogne i den østlige del af Thisted amt, nemlig Vust, Klim og Kollerup. I samme forbindelse blev der foretaget udlæg af areal til en forlægning af Thisted-Ålborg-landevejen mod syd, væk fra klitområderne mod nord, hvor sandflugt endnu

kunne forekomme. Eksemplet illustrerer noget af den sammenhæng, der kunne være mellem de sagsområder, som Thagaard beskæftigede sig med i kraft af sine hverv som henholdsvis landvæsenskommissær, sandflugtskommissær og vejinspektør.

Thagaard deltog i de fleste af de pågældende udskiftningssagers åstedsmøder, som foregik i årene 1821-22. Ved et par af møderne fungerede han som formand på amtmand Fayes vegne, og ved de øvrige med en landvæsenskommissærs sædvanlige status.

Amtmand Faye (amtmand 1805-42) gennemførte i løbet af den første snes år efter sin tiltrædelse, at næsten alle landeveje i Thisted amt blev nyanlagte. Den længste forlægning af en landevej til en helt ny linieføring var den nævnte flytning af Thisted-Ålborg-landevejen 1-1,5 km mod syd på strækningen fra Ellidsbøl nord for Lund Fjord og til Hjørring amts grænse. Den gamle vej – »Kongevejen« – forløb i kanten af et klitområde med en jordbund bestående af flyvesand. Det var efter Fayes beskrivelse en elendig vej, hvor man kun kom langsomt frem og risikerede at køre fast i sandbanker. Klitterne var ganske vist blevet beplantede, men alligevel kunne sandflugt forekomme. Faye havde lige siden sin tiltrædelse ønsket at forlægge vejen mod syd væk fra klitområdet, men derved ville den berøre dyrkede arealer, og det havde betydet vanskeligheder for planen. Disse blev først overvundet i forbindelse med den foran nævnte udskiftning i tre af de fire sogne, som den tre mil lange vejstrækning forløb igennem⁷.

Thagaards virke som landvæsenskommissær

Som det fremgår af oversigten over landvæsenskommissionsforretninger side 67 deltog Thagaard i 283 af i alt 382 forretninger, hvilket svarer til, at han var med ved cirka 75% af samtlige forretninger.

At Thagaard så ofte blev udpeget til at deltage i landvæsenskommissionssager, må kunne tages som udtryk for, at amtmanden gerne benyttede sig af hans erfaring. En medvirkende årsag var også, at han ofte var den, der blev udpeget som afløser for en anden. Det kunne således være tilfældet, når der skulle nedsættes en landvæsenskommission, og en af kommissærerne for det pågældende distrikt som lodsejer var impliceret i sagen, samt når amtmanden, der jo var

»født« formand for kommissionen, var forhindret. Thagaard fungerede i en række tilfælde som formand på amtmandens vegne.

Thagaard var så afgjort den mest benyttede landvæsenskommissær, og han må gennem sin lange embedsperiode have opnået en betydelig erfaring på området.

Efter udskiftningsforordningen af 23. april 1781 skulle amtmanden og landvæsenskommissærerne hver have 2 rd. daglig for hvert åstedsmøde. Taksten blev ved plakat af 13. september 1806 forhøjet til 3 rd. Ud over diætpengene for deltagelse i kommissionsforretninger fik de pågældende også fri befordring, og landvæsenskommissærerne, der skulle udarbejde beskrivelse over udskiftningerne, fik også betaling for dette arbejde.

1801 var det år, hvor Thagaard deltog i det største antal landvæsenskommissionsforretninger. Han deltog i 20 møder, og hans diætpenge må altså have beløbet sig til i alt 40 rd. – et forholdsvis beskedent beløb. Hvervet som landvæsenskommissær var en bibeskæftigelse og ikke noget stort »ben«.

Ved de mange landvæsenskommissionsmøder rundt omkring i amtet kom Thagaard i kontakt med mange mennesker – proprietærer, bønder, husmænd, fiskere, præster og andre. Thagaard lærte en stor del af befolkningen i Thisted amt at kende, ikke blot fordi han var landvæsenskommissær, men også som følge af de øvrige opgaver, han varetog som embedsmand: amtsforvalter, sandflugtskommissær og vejinspektør samt nogle mindre hverv som forligskommissær og karantænekommissær.

Det sidste landvæsenskommissionsmøde, som Thagaard deltog i, foregik på Thisted Rådhus den 8. november 1828, nøjagtigt et år før han døde. Thagaard var nu en gammel mand, og hans underskrift i protokollen viser, at han rystede meget på hånden⁸.

Gerhard Faye

I Thagaards 38 år lange embedsperiode fra 1791 til 1829 fungerede han under fire amtmænd, men i hele 24 af de nævnte 38 år var amtmand Gerhard Faye førstemand for lokaladministrationen i Thisted amt.

Faye virkede i høj grad for, at reformlovgivningen blev ført ud i

Gerhard Faye (1760-1845), 1805-1842 amtmand over Thisted amt. Maleri 1830 af Martinus Rørbye. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

livet. Han gjorde således en særlig indsats for at få anlagt nye landeveje, og for at få hjælp ved gennemførelsen af denne store opgave ansatte han Thagaard som vejinspektør. Da Faye tiltrådte, havde Thagaard allerede i en årrække været sandflugtskommissær og var godt i gang med beplantningen af klitområderne; også denne opgave havde Fayes store interesse, og han støttede Thagaard i det videre arbejde. Faye og Thagaard kom således til at arbejde nært sammen om nogle for egnen vigtige opgaver, og på den baggrund skal i det følgende fortælles lidt nærmere om den nye amtmand, der i 1805 kom til Thisted.

Efter i 1789 at have taget dansk juridisk eksamen blev Faye ansat i Rentekammeret, hvis chef var Christian Ditlev Reventlow. Efter kort

tids ansættelse foreslog Reventlow i 1791 Faye at søge stillingen som forvalter ved Vestensborg gods – et gods på Falster, som staten havde besluttet sig for at købe med henblik på udskiftning og senere afhændelse af fæstegårdene til bønderne. Uanset at han ikke havde noget ved praksis erhvervet kendskab til hverken landvæsen eller regnskabsvæsen, fik Faye stillingen, og senere blev yderligere jordegods (Hvededal, Vålse by og Valnæsgård) lagt under Fayes administration.

Da Faye var ankommet til Vestensborg, gik han straks i gang med at udkaste planer, der i hovedtræk omfattede nedlæggelse af hoveriet, udparcellering af hovedgården, udskiftning af bøndergodset og udflytning af den halve del af bøndergårdene. Planerne omfattede også 1.500 tdr. land skov, som skulle indhegnes og tages under først-mæssig behandling.

Trods modstand i begyndelsen lykkedes det for Faye at gennemføre de lagte planer, som jo bestod i en realisering af landboreformerne på de kongelige godser. Han skriver selv herom: »... mine bestræbelser lykkedes. Jeg havde den glæde at se forarmede bønder hæve sig til velstand, moradser omskabte til blomstrende enge og nøgne overdrev til frugtbart pløjeland; at se flere hundrede bygninger rejse sig på åbne marker, og at vandre i skyggen af skove, som jeg selv har ladet plante«⁹.

Årene på Falster bibragte Faye en betydelig praktisk erfaring inden for landvæsen, skovbrug og administration. Da han også forestod anlæg af veje, fik han et kendskab til praktisk vejbygning, som han kunne udnytte, da han blev amtmand over Thisted amt. I den forbindelse skal nævnes, at han ved amtmand Valmodens død blev konstitueret til som amtmand at bestyre alle landvæsenssager på Falster. Faye skriver i sine efterladte optegnelser, at han herved fik en heldig lejlighed til at forberede sig til sin kommende bestemmelse som amtmand.

I maj 1805 blev Faye udpeget til amtmand i Thisted, men forinden han kunne tiltræde dette embede, skulle han til Rentekammeret aflægge endeligt regnskab for sine 14 års godsadministration samt afslutte salget af gårdene under Vestensborg gods til de hidtidige fæstebønder. Om salget af fæstegårdene skriver Faye i sine optegnel-

ser, at det voldte vanskeligheder, »da bønderne, ledede af en prokurator, havde sat sig i hovedet, at kongen ingen fordel burde have, eller i det højeste nøjes med den af mig anslagne værdi, 200 rd. pr. tønde hartkorn, i stedet for at kammeret forlangte 270 rd. Det lykkedes mig imidlertid ved fornuftige forestillinger at få den iblandt bønder indgange koalition hævet, hvorved de have forbundet sig til in solidum at anlægge sag imod kongen, og at sælge ejendommene til den af Rentekammeret forlangte pris«¹⁰.

Faye var i sagen om salget af bøndergodset selvfølgelig over for Rentekammeret en loyal embedsmand, men hans egen beskrivelse af sagsforløbet tyder på, at han også selv fandt det naturligt, at staten fik sin andel af de værdistigninger, som reformerne havde ført med sig.

Faye kom til Thisted den 28. september 1805. Han gik med ildhu i gang med arbejdet, men af hans efterladte papirer fremgår, at han på forskellig måde oplevede modgang. Om de første års genvordigheder skriver han blandt andet: »I bestandig kamp imod den tids embedsmænd for at undertrykke de herskende snyderier, og imod bønderne, som jeg måtte påbyde at anlægge nye veje, da de gamle var aldeles ufremkommelige, var jeg nødsaget til i de første år at gøre mig almindelig forhadet. Forfølgelse og had er som oftest den karakterfaste embedsmands løn, og den blev da også min. Men denne sørgelige tid er forbi. Lad mig ikke tale om, hvad jeg har måttet lide«.

Fayes nedsættende bemærkninger om underordnede embedsmænd er noget løst formuleret, uden nærmere adresse – og vi har kun hans version af sagen. Om konkrete problemer med embedsmænd har ved denne undersøgelse alene foreligget oplysninger om, at Faye havde oplevet, at herredsfogderne havde modarbejdet ham¹¹.

Som det senere omtales, fandt Faye en enkelt gang anledning til at give Thagaard en irettesættelse, men bortset herfra tyder alt på, at samarbejdet mellem Faye og Thagaard forløb godt.

KAPITEL 3. SANDFLUGTSKOMMISSÆR

Allerede året efter at Thagaard i 1798 var blevet afskediget som amtsforvalter, blev han – med titel af sandflugtskommissær – overdraget opsigten med sandflugten i Thisted amt bortset fra Vester Hanherred. Samtidig med udnævnelsen af Thagaard blev der indført den ordning, at der kun skulle være én sandflugtskommissær for hvert sandflugtsdistrikt, og han skulle være alene om »at bestyre sandflugtens dæmpning«. Arbejdet med sandflugtsbekæmpelsen skulle ikke længere forestås af de sandflugtskommissioner, der var nedsat for de enkelte distrikter, og som for hvert distrikt bestod af vedkommende herredsfoged og to udpegede medlemmer.

Umiddelbart kan det måske virke besynderligt, at myndighederne, kort efter at Thagaard på grund af kasseangel var blevet afskediget som amtsforvalter, tildelte ham et nyt, betydningsfuldt embede. Som allerede omtalt var der imidlertid udsigt til, at staten ikke ville lide tab ved, at der i en periode havde været kasseangel ved amtstuen, og den sag så man meget pragmatisk på. Man kendte Thagaard godt og anså ham for velkvalificeret til at blive sandflugtskommissær.

Thagaard kom til at udføre et arbejde med beplantning af klitterne, som blev til stor gavn for egnen, og som han selv fik megen påskønnelse for.

Forinden der fortælles nærmere om Thagaards indsats som sandflugtskommissær, skal i følgende afsnit gives et kort historisk rids af sandflugten i Thisted amt.

Sandflugtens historie

Langs Thisted amts kyster mod vest og nord strækker sig et klitlandskab, der de fleste steder er cirka 5 km bredt og enkelte steder betydeligt bredere. I klitlandskabet finder vi tættest på havet havklitten, som især er karakteristisk langs Thys vestvendte kyst, og inden for havklitten har vi et varieret klitlandskab, hvor flyvesandet dels ligger som et jævnt dække på de store sletter og dels er ophobet i større og mindre klitter.

Havklit ved Klitmøller.

Foto: Poul Kjeldgaard, 1992.

Hovedparten af det område, hvor vi i dag har klitlandskabet, var i sin tid dækket af stenalderhavet. Havet havde sin største udstrækning omkring fem tusind år før vor tidsregning, men landhævning i landets nordlige del bevirkede, at det trak sig tilbage og efterlod store og flade landområder langs kysten mod vest og mod nord.

Gennem flere årtusinder har kraftige vinde fra havet kunnet føre sand fra strandbredderne ind over landet, hvor der, efterhånden som udviklingen skred frem, er dannet det klitlandskab, vi kender i dag.

De undersøgelser, der er foretaget for at belyse klitlandskabets historiske udvikling, er relativt begrænsede, og udviklingen kan kun beskrives med stor usikkerhed. Der har været tale om en kompliceret proces, der har forløbet over en meget lang tidsperiode, hvor klimaet har ændret sig, og hvor udstrækningen af landskabet har varieret som følge af, at kystlinien har været under stadig forandring.

Udover den af vinden forårsagede sandflugt, som har spillet den

primære rolle, har også den klitvegetation, der indvandrede, været af stor betydning for landskabsudviklingen. Hjælmen spiller en særlig rolle, idet den trives godt, hvor der er sandflugt, og fordi den binder sandet og på den måde skaber stedfaste klitter. Udover hjælme er også marehalm, gråris, havtorn og mange andre planter i klitvegetationen med til at dæmpe sandflugten.

Menneskelige aktiviteter i klitområderne (skovrydning, kreaturhold, opdyrkning og bosættelse) må i et vist omfang have påvirket den udvikling af landskabet, der har fundet sted, men det er ret usikkert, i hvor høj grad de menneskelige indgreb til forskellige tider har påvirket sandflugtens omfang.

Sandflugt kunne være årsag til betydelig skade for menneskenes landbrugsmæssige udnyttelse af de kystnære egne, men samtidig kunne menneskelige indgreb også bidrage til at øge sandflugten. Det kunne ske ved, at fattige beboere i klitegnene oprykkede klitgræsset i de fælles overdrev for at bruge det til foder, brændsel eller tækkemateriale.

I 1539 udstedte Christian III en forordning, hvorefter det blev forbudt at oprykke eller på anden måde beskadige klitgræsset. Men selv om man nu fra myndighedernes side var opmærksom på sandflugtens ødelæggende virkning, gik udviklingen i de næste hundrede år alligevel i den forkerte retning. Flere og flere landbrug blev ødelagt af sandflugt.

Som nævnt var man tidligt opmærksom på, at det kunne give anledning til sandflugt, at klitgræsset blev fjernet. Når det alligevel i lange tider gik i den forkerte retning, og sandflugten tog til i omfang, må hovedårsagen være, at man ikke havde tilstrækkeligt kendskab til, hvordan man skulle bekæmpe sandflugten. Man var længe ikke klar over, at det for at dæmpe sandflugten ikke var tilstrækkeligt at frede klitvegetationen. Der var nemlig altid en risiko for, at stormvinde kunne forårsage vindbrud selv i klitter med en god vækst af hjælme og andre klitplanter, og så kunne sandflugten igen tiltage i styrke.

Som det vil fremgå af efterfølgende afsnit, blev kampen mod sandflugten først effektiv, da der blev organiseret et regelmæssigt tilsyn med

klitterne, og der til stadighed blev foretaget den nødvendige udplantning af hjælme på steder, hvor der var opstået risiko for sandflugt.

Lovgivningsarbejde

Det var i forbindelse med landboreformerne i anden halvdel af 1700-tallet nærliggende for regeringen også at gøre en indsats for at få vendt den uheldige udvikling i klitområderne. Såvel klitbeboerne som staten led tab ved sandflugten.

Om problemstillingen, før der rigtig blev sat ind med sandflugtsbekæmpelsen, skriver Lauritz Esmarch, leder af Jyllands og Lollands landvæsenskontor, i sin bog fra 1817:

»Mange beboere i disse egne har førhen enten ganske eller tildels tabt deres ejendomme og har måttet flytte deres boliger, uden at de dog var sikre på at beholde den plet, de valgte til deres ny bopæl.

Følgerne af disse ødelæggelser blev, foruden privatmands tab af hans ejendom, at beboernes hartkorn blev nedsat, og at skatterne af det hartkorn, som udgik af matriklen, bortfaldt, hvorved staten led et dobbelt tab; i finansiel henseende: at statskassen fik et skår i sine årlige indtægter; og i statsøkonomisk henseende: at produktmassen forringedes«¹.

Sideløbende med det øvrige lovgivningsarbejde i reformtiden arbejdede Rentekammeret med at tilvejebringe det nødvendige grundlag for en lov om bekæmpelse af sandflugt. Man indhentede oplysninger om sandflugten fra amtmænd og godsejere og antog sagkyndige til at besigtige sandflugtsområderne for derefter at fremkomme med forslag til dæmpning.

Dueholm, Ørum og Vestervig amter (senere Thisted amt) var den del af landet, der var hårdest ramt af sandflugt, og ved reskript af 19. april 1779 blev det pålagt amtmanden for de nævnte amter at iværksætte en række nærmere beskrevne foranstaltninger til dæmpning af sandflugten. Foranstaltningerne, der omfattede deling (udskiftning), fredning og besåning af klitterne, skulle anstilles som forsøg, og Rentekammeret skulle så senere udarbejde forslag til en for alle sandflugtsområder i landet gældende forordning.

Rentekammeret antog professor Erik Viborg til som sagkyndig at bistå med tilvejebringelse af et rationelt grundlag såvel for lovgivningsar-

Udplantning af hjælme, som det blev foretaget i Vester Horne herred i Ribe amt. Illustration i Erik Viborgs bog fra 1788.

Foto: Ejvind Rasmussen og Arne Sindberg.

bejdet som for udførelsen af sandflugtsbekæmpelsen i praksis. Viborg foretog flere rejser i de jyske sandflugtsdistrikter for at få kendskab til sandflugten og metoder til dens bekæmpelse, og resultaterne af arbejdet kom til at foreligge i form af en bog og en betænkning, nemlig:

Efterretning om Sandvexterne og deres Anvendelse til at dæmpe Sandflugten paa Vesterkanten af Jylland, udgivet efter kongl. Befaling til Brug for Klitbeboerne, København 1788.

Betænkning angaaende en almindelig Anordning om Sandflugtens Dæmpning.

Erik Viborgs betænkning blev modtaget i Rentekammeret den 14. maj 1792, og herefter blev forfattet det udkast til forordning, som kongen tiltrådte 19. september 1792.

Der var gennemført et grundigt lovgivningsarbejde, og i de næste årtier opnåedes gode resultater i kampen mod sandflugten. Der fore-

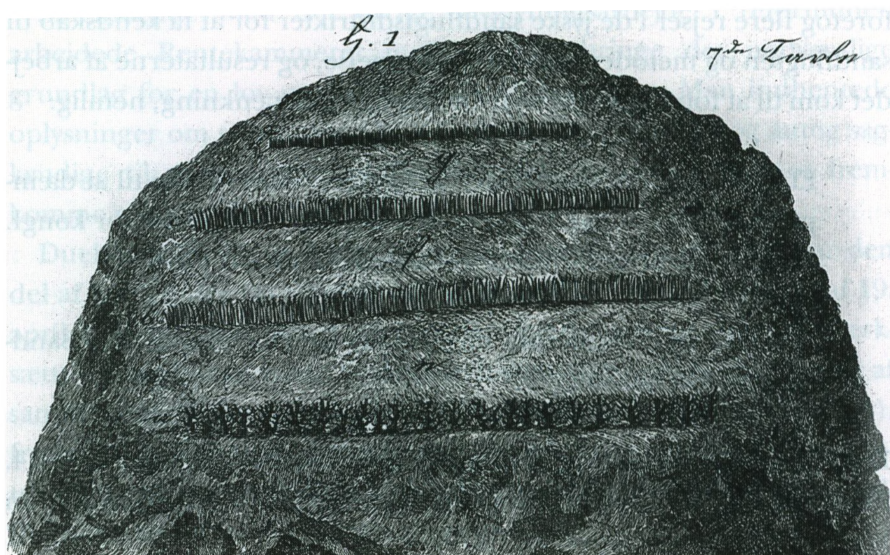
lå nu den nødvendige viden og det nødvendige lovgrundlag, således at sandflugten effektivt kunne bekæmpes.

Metoder til dæmpning af sandflugt

I Erik Viborgs forannævnte bog fra 1788 er redegjort for en række af de hidtil anvendte metoder til dæmpning af sandflugten.

Fælles for de forskellige metoder var, at det første skridt til at få dæmpet sandflugten var at få hjælme til at gro i det løse flyvesand. Herved blev sandet bundet af hjælmenes rødder, og selve hjælmeplanterne kunne opfange og standse det flygende sand.

Det blev brugt både at udså frø af hjælme (vipper) og at udplante hjælmeplanter oprykkede med rod, men i de barske klitegne kunne det ske, at det hele arbejde med udsåning eller udplantning blev ødelagt ved, at det såede eller plantede blev blæst væk eller blev dækket af et tykt lag sand. For at sikre det udsåede hjælme frø brugte man nogle steder at udlægge et lag tang over arealerne. Og på de vestlige sider af klitterne, som var mest udsatte for vinden, blev det

Erik Viborgs forslag til beplantning på vestsiden af klit. Illustration i Erik Viborgs bog fra 1788.

Foto: Ejvind Rasmussen og Arne Sindberg.

nogle steder brugt at rejse rækker af risgærder, for derefter at så hjælmefrø eller at plante hjælme med rod i mellemrummene mellem risgærderne.

Viborg beskriver i sin bog ikke alene hjælmens, men også en række andre klitplanters natur og mulighederne for at anvende dem ved dæmpning af sandflugten. Ud over hjælmen omtales marehalmen, senegræsset, hvideriset (gråriset) og havtornen som de vigtigste. Viborg fremhæver dog, at hjælmen er af helt afgørende betydning. Det er den første plante, som indfinder sig i flyvesandet, og den baner vejen for de andre sandvækster. Hjælmen er karakteristisk ved at have den helt enestående egenskab, at den vokser særlig kraftigt, hvis den overlejres af sand, og det gør den jo særlig velegnet til at dæmpe sandflugten.

Viborg fremsætter i sin bog en række forslag til forbedring af de hidtil anvendte metoder til dæmpning af sandflugt. Da forholdene – specielt vindpåvirkningen – er meget forskellige fra det ene sted til det andet i klitten, er den behandlingsmåde, der foreslås, også afhængig af det pågældende sted i klitten.

De vestlige sider af klitterne er de mest udsatte for blæstens angreb, og på sådanne udsatte steder kan det være vanskeligt at få en beplantning til at lykkes. For vestsiden af en klit foreslår Viborg i sin bog, at der oprejses en række værn mod vinden, således som det fremgår af den tegning, som her er gengivet efter hans bog.

Det nederste værn plantes ved foden af klitten (a). Hvis det er muligt at skaffe »busketræer« (gråris, havtorn eller klitrose), plantes disse i en pløjet fure ved foden af klitten. Hvis det ikke er muligt at skaffe »busketræer«, kan der ved foden af klitten bruges hjælmeplanter, men der skal så plantes to rækker hjælme tæt ved hinanden. Også hjælmene plantes i pløjede furer.

Ved de højere beliggende værn (b, c og d) er det – også hvis der anvendes hjælme – tilstrækkeligt at plante enkelte rækker. I mellemrummene mellem værnene (e, f og g) sås på en nærmere beskrevet måde forskellige klitplanter (»sandvækster«).

Ud over at beskrive en række metoder til beplantning af klitterne indeholder Viborgs bog også en række forslag til fredning af klitter-

Erik Viborg (1759-1822). Botaniker og veterinær. Fra 1790 ansat som sandflugtsinspektør ved Rentekammeret.

Litografi efter pastel af C. Horneman.

Det kgl. Bibliotek.

ne, således at klitplanterne ikke bliver ødelagt. Disse regler omfatter begrænsninger i, hvor kreaturer må færdes, og restriktioner for fjernelse af klitplanter til brændsel eller anden anvendelse.

Med henvisning til erfaringer ved anlæg af skov ved Tisvilde på Sjælland bemærker Erik Viborg, at det synes muligt at opelske skov ved den jyske vestkyst. De første forsøg bør gøres på de østlige sider af landklitterne, og forsøgene bør ikke ske ved plantning af unge træer, men ved udsåning af frø, hvorved træerne kommer til at stå tættere sammen og derved bedre vil kunne udstå vindens magt.

Erik Viborg giver i bogen udtryk for et ret optimistisk syn på mulighederne for at anlægge plantager i klitterne, men som det senere vil blive omtalt, måtte man et halvt århundrede efter udgivelsen af bogen erkende, at det endnu ikke var lykkedes at få træer til at gro ordentligt i klitområderne.

Forordningen af 19. september 1792 om sandflugtens dæmpning

Med den nye forordning blev skabt det, der vel var det allervigtigste – en lokal klitadministration.

Arbejdet med sandflugtsbekæmpelsen skulle forestås af sandflugtskommissioner med bistand af de under dem stående opsynsmænd og klitfogder. Selve arbejdet med den nødvendige beplantning af klitterne skulle udføres af beboerne i klitsognene og nabosognene. Når udskiftningen af klitområderne var gennemført, skulle det imidlertid overgå til grundejerne at sørge for nødvendig beplantning af deres klitarealer.

Sandflugtskommissionerne skulle bestå af den stedlige herredsfoged og to medlemmer, som amtmanden udpegede blandt landvæsenkommisærerne eller kyndige, lokale gods- eller grundejere. Til at føre tilsyn med klitterne og forestå plantningsarbejdet kunne kommissionerne udpege lokale opsynsmænd og klitfogder. Klitfogderne var underste lag i det lokale administrationshierarki, og der skulle udnævnes en for hver by. Klitfogderne havde pligt til dagligt at se til klitterne, og de skulle optage de kreaturer, som måtte være kommet ind på fredede arealer, ligesom de skulle anholde enhver person, der var i færd med at ødelægge klitvækster.

Forordningen indeholder i øvrigt en række detaljerede bestemmelser om udskiftning af klitterne, om fredning af disse og om håndhævelse af denne fredning samt om beplantning i klitterne. Hvad angår det sidste, skulle der indtil videre forholdes efter anvisninger i Erik Viborgs bog fra 1788, men der var i øvrigt givet kommissionerne mulighed for at lade den måde, som dæmpningsarbejdet blev udført på, være tilpasset de lokale omstændigheder.

Sandflugtskommissionerne skulle en gang hvert år fremsende til Rentekammeret en indberetning om indsatsen og om sandflugtens tilstand. Med indberetningen skulle følge en betænkning fra amtmanden.

Amtmand Barthold Hauch i Thisted var ikke ganske tilfreds med de ved forordningen fastlagte principper for administrationen af klitområderne, og det viste sig også senere, at Rentekammeret måtte foretage nogle forandringer i disse. Som det vil fremgå af det følgende, skulle disse forandringer blive til held for Lauritz Thagaard.

Amtmand Barthold Hauchs kritik af forordningen

I en indberetning til Rentekammeret i oktober 1792 skriver amtmand Barthold Hauch, at alt, hvad der grænser til havet i Ørum og Vestervig amter i en bredde af en mil og nogle steder langt bredere, er klit, og uanset, hvor megen umage, man hidtil har gjort sig for at dæmpe sandflugten, er der fare for, at denne skal brede sig yderligere.

Amtmanden mener ikke, at bestemmelserne i den nye forordning er tilstrækkelige til at sikre en effektiv indsats. Han er især betænkelig ved, at den øverste ledelse af arbejdet ifølge forordningen skal henlægges til kommissioner, idet det vil være vanskeligt at finde egnede folk, og at der vil blive udrettet for lidt. Han fremsætter i stedet det forslag, at der for hver 2 mil i klitten ansættes en kongelig udnævnt klitinspektør, som alene skal have til opgave at påse klittens fredning, besåning og uddeling blandt lodsejerne. Klitinspektørerne skulle lønnes, således at de kunne holde en ridehest »for næsten daglig at være snart hist, snart her i klitten, hvor de skulle bo, så at ingen kunne tage sig iagt for dem«².

I en kort svarskrivelse meddeler Rentekammeret Hauch, at man »efter omstændighederne« ikke ser sig i stand til at indlade sig på forslaget om lønnede klitinspektører³. Der udnævnes herefter følgende klitkommissærer⁴:

For Ørum amt:

Chr. Lassen Winther til Øland
Anders Tøfting til Diernæs
Chr. Overgaard, forvalter på Kølbygård
Otto Lemvigh, by- og herredsfoged, Thisted

For Vestervig amt:

Hans Chr. Moldrup til Vestervig Kloster
Anders Stigaard til Irup
Søren Ballebye til Kovstrup
Peder Severin Hjardemaal til Bubel
Lauritz Høyer, herredsfoged i Hassing-Refs herred

Blandt de ovennævnte klitkommissærer finder vi flere, som vi i kapitel 2 har mødt som landvæsenskommissærer.

Ændringer i den lokale klitadministration

Efter at forordningen fra 1792 var sat i kraft, gik der ikke så lang tid, før Rentekammeret indså, at amtmanden i Thisted havde haft en hel del ret i sin kritik af den måde, som arbejdet med bekæmpelse af sandflugten skulle ledes på. Forordningen blev ikke ændret, men amt efter amt blev det ved kongelige resolutioner bestemt, at opsigten med sandflugten skulle påhvile en sandflugtskommissær, der for det ham betroede distrikt skulle være alene om at »bestyre« sandflugtens dæmpning. Dog skulle for hvert herred med sandflugt – i overensstemmelse med forordningen – foretages en årlig hovedbesigtigelse med deltagelse af herredsfogden. Det var i øvrigt overladt til sandflugtskommissæren at forestå ledelsen af klitarbejdet og at foretage de rejser i klitområderne, som der efter hans eget skøn var behov for.

Opsynsmændenes og klitfogdernes stilling blev ikke ændret, bortset fra at de nu ikke længere skulle modtage ordrer om klitarbejde m.v. fra en kommission, men fra den for distriktet udnævnte sandflugtskommissær.

De nye ene-sandflugtskommissærer blev ikke fastlønnede, således som amtmand Hauch havde forestillet sig for de af ham foreslåede klitinspektører. Og man ændrede heller ikke titlen »sandflugtskommissær«, selv om denne titel egentlig ikke var særlig dækkende efter den nye ordning. Men Rentekammeret var overbevist om, at den nye ordning ville styrke indsatsen mod sandflugten, idet bestyrelsen af opgaverne blev varetaget af kun én mand, og ikke af en langsomt arbejdende kommission. En forudsætning var, at man på stedet havde en tilstrækkelig virksom mand at overdrage opgaven.

Thagaard udnævnes til sandflugtskommissær

I 1799 fandt Rentekammeret, at tiden var inde til at indføre den nye ordning i Thisted amt, og den mand, man havde udset sig, var landvæsenskommissær Lauritz Thagaard, som året før var blevet afskeditget som amtsforvalter⁵.

Thagaard havde fra sin tidligere virksomhed noget kendskab til bekæmpelse af sandflugt. Han havde således i sin tid, mens han var amtsforvalter, hjulpet Rentekammeret med fremskaffelse af klittagsvipper (frø og aks af hjelme) til brug ved bekæmpelse af sandflugt i egne uden for Thisted amt⁶.

Rentekammeret havde, forinden udarbejdelse af indstillingen til kongen om udnævnelse af Thagaard, indhentet en erklæring fra professor Viborg. Viborg kendte Thagaard fra sine rejser, og han fandt ham velegnet til at virke for sandflugtens dæmpning.

Rentekammeret havde endvidere gennem amtmand Ferslev indhentet Thagaards erklæring om, i hvor stort et distrikt han ville og kunne påtage sig ene at bestyre sandflugtens dæmpning, idet han som godtgørelse foruden fri befordring skulle have 2 rd. daglig i diætpenge for de dage, han anvendte. Thagaard havde erklæret sig villig til at påtage sig bestyrelsen af sandflugtens dæmpning i Hassing, Hundborg og Hillerslev herreder samt Agger sogn i Refs herred.

Thagaard anførte ikke Vester Hanherred, men det skyldes nok, at amtmand Ferslev ønskede, at dette herred blev betroet Otto Himmelstrup Munk, der var gift med en af amtmandens steddøtre.

Ved kgl. resolution af 18. december 1799 blev Thagaard herefter ansat som sandflugtskommissær for Thisted amts sandflugtsramte egne bortset fra Vester Hanherred, der blev overdraget Otto Himmelstrup Munk.

Klitadministrationen under Thagaards ledelse

Til hjælp ved tilsynet med klitterne havde Thagaard de tidligere omtalte opsynsmænd og klitfogder.

Lauritz Thagaards mange års tilsyn med klitvæsenet får man et glimrende indtryk af gennem hans mange journaler over rejser og foranstaltninger ved klitvæsenet. Dag for dag beskrev han, hvilke sogne han besøgte og hvilke arbejder, der iværksattes, samt gjorde status over, hvordan arbejdet med sandflugtsbekæmpelsen forløb. Her er et eksempel fra 1810, hvor også Thagaards karakteristiske underskrift ses.

Rigsarkivet. Rtk. 2484.122, Journal over rejser og foranstaltninger ved klitvæsenet i Thyland

1810.

1810

Sag: 50.

Mai 2

Brorjft Kilitmøller Bijn Eli. tilliga med Eli. Catharina, og der til land bragt Eli. Arbojers på landet

N° 15. i Kilitmøller Bijn Kilit.

a. Kilitmøller Bijn Catharina gav sigtlat og indglaudet 10 lov. Sgl. Sag, forsket gav vorst brugt. 60 folk

b. Gudmiken er i Kilitmøller Bijn sigtlat, indglaudet efter Ellen og Stok = 86 lov. Sgl. Sag, forsket Arbojers er udsædet af efter kongens Ordre, uanlæg.

1/2 Ar. Kilitmøller Bijn	-----	224
1/2 Ar. Kilitmøller Bijn	-----	98
1/2 Ar. Kilitmøller Bijn	-----	48
1/2 Ar. Kilitmøller Bijn	-----	37
1/2 Ar. Kilitmøller Bijn	-----	36
1/2 Ar. Kilitmøller Bijn	-----	15
1/2 Ar. Kilitmøller Bijn	-----	15

a. Kilitmøller Bijn gav indgået 2 Lov. Sgl. for og Sgl. for, forsket er brugt. 7

Sammen = 48 Lov = 15 Ar. 55 folk

Arbojers giord oprindelig og klamm sig, for saa vidt det gav vorst mindst at giord, da Catharina er og gav vorst Raamagat Bijn.

Kid er Arbojers indblen 1 Sag. Sgl. Christensen af Kilitmøller Bijn, forsket er brugt og Sgl. 48 Lov. Sak sigl udmærket Bijn arbojers til landet hvad mættet der er dipteret.

Datum i h. sigra. **Megaerup**

22

Brorjft Westerrandel Bijn Eli, og der der forvalget Eli. Arbojers til land bragt på landet.

N° 16. i Westerrandel Bijn Kilit.

a. Westerrandel Bijn gav sigtlat og glaudet = 50 Lov. Sgl. Sag, med Stok, forsket er brugt af Westerrandel Bijn 4 Ar. 128 folk

b. Ar. for og Sgl. for var indgået for. Sammen = 48 Lov = 128 folk.

For hver opsynsmand, hvis distrikt i de fleste tilfælde omfattede et enkelt sogn, var beskikket flere klitfogder, og opsynsmanden skulle mindst en gang ugentlig berejse sit distrikt og påse, at klitfogderne nøje opfyldte deres pligter. Klitfogderne, som fik en yderst beskedent betaling – nogle få rigsdaler pr. år – skulle daglig føre tilsyn med forholdene i klitterne.

Klitfogderne, der var udvalgt blandt de bedst egnede bønder, var fritaget for at deltage i det egentlige arbejde med beplantning i klitterne, og det anså Thagaard for at være en højst rimelig ordning. Han skriver herom i en erklæring til amtmand Faye, at klitfogderne må anvende meget længere tid til opsynet med klitterne end de andre til arbejdet, og de må udsætte sig for mange ubehageligheder, hvis ellers orden i arbejdet skal vedligeholdes. Kun den misundelige kan anse klitfogdernes pengebetaling for tilstrækkelig, og Thagaard er overbevist om, at kun såre få klitfogder ville fortsætte med bestillingen, såfremt de ikke længere skulle være fritaget for klitarbejdet⁷.

Arbejdet med besåning og beplantning i klitterne var som tidligere nævnt et pligtarbejde, som påhvilede beboerne i egnene med sandflugt, idet de foruden arbejdskraft også skulle stille med det fornødne antal vogne og plove til brug ved arbejdets udførelse.

Thagaard udarbejdede i slutningen af året 1805 en ret udførlig beskrivelse af opgaverne med sandflugtsbekæmpelsen⁸. Han redegør for, at han hvert forår foretager en besigtigelse for at undersøge, om stormvinde har oprevet huller i beplantede eller besåede klitstrækninger. Hvis det er tilfældet, bliver straks foretaget fornyet besåning eller beplantning. Også til andre tider på året foretages i fornødent omfang gensåning eller genplantning, hvis vinden har forrettet skade på tidligere behandlede arealer.

Den bedste tid for udsåning af klittagsvipper er sidst i september eller først i oktober måned. Når der ikke er blæst, udføres arbejdet på den måde, at de af hjælplanter afskårne vipper først udsås så jævnt som muligt, hvorefter de straks overdækkes med de med le afskårne hjælplanter. Når der er blæst, er rækkefølgen den omvendte, idet der under blæst er størst risiko for, at vipperne blæser bort, hvis de udstrøs på det bare sand. Når udsåningen er foretaget,

skal der så gerne følge heldige vejrforhold, således at de udsåede vipper dækkes af et passende lag sand. Hvis vejret er ugunstigt, risikerer man, at alt det udsåede blæser bort, og at arbejdet dermed er spildt.

Thagaard skriver i øvrigt om metoden med udsåning af klittagsvipper, at han næsten har ophørt med at bruge denne dæmpningsmåde. Han er gået over til hovedsagelig at bruge plantning af hjælme, idet erfaring har vist ham, at denne metode er den bedste til de mange og tildels farlige klitter i Thy. Ved at gå over til udplantningsmetoden opnås meget hurtigere en tilstrækkelig kraftig bevoksning, og de udplantede hjælme vil endda allerede straks efter udplantningen kunne give læ og være med til at dæmpe sandflugt.

Thagaard oplyser, at han, hvor det har været muligt, siden 1802 har brugt pløjning i forbindelse med udplantning af hjælme. Herved er opnået den effektivisering af arbejdet, som har været nødvendig for at standse sandflugtens videre udbredelse. Af beskrivelsen af arbejdet fremgår i øvrigt, at hjælmene udplantes tyndt, men sammenhængende i plovfurerne, som pløjes med en indbyrdes afstand på omtrent to alen. I mellemrummene udsås samme dag klittagsvipper, og da sandet er optrådt af arbejderne, vil disse vipper hurtigt blive skjulte af sand.

Hvor sandfladerne på de lange, smalle sandrimmer og andre steder ikke er tilstrækkelig jævne, må plantningen ske med spade eller med en håndplov, som Thagaard har fået udført, og som trækkes af 2-3 mennesker. Endvidere må der forinden plantningen – om nødvendigt – ske en udjævning af stejle brinker, hvilket sker med et slæberedskab (en »slæbe«), som Thagaard også har fået indrettet. Dette redskab trækkes ned over sandbrinken af en hest eller af mennesker.

I året 1805, hvor Thagaard skriver om plantningsarbejdets udførelse, måtte man endnu bruge spaden de steder, hvor hverken den hestetrukne plov eller håndploven kunne anvendes. Men Thagaard opfandt senere en stokplantningsmetode, hvorved plantningsarbejdet blev yderligere effektiviseret⁹. Ved stokplantningsmetoden benyttes en plantestok, der består af et bræt – sædvanligvis rundt, hvori der er fastgjort en del pinde af passende længde og tykkelse, og som er fastgjort på et skaft. Stokken nedtrykkes i sandet, og i de derved fremkomne huller udplantes hjælme- eller marehalmplanter¹⁰.

Thagaards beskrivelse fra 1805 indeholder en hel del statistiske oplysninger. Der oplyses således følgende om indsatsen af arbejdere og materiel i året 1805:

19.001 arbejdere

908 vogne

308 plove

Disse tal siger lidt om indsatsens størrelse, men det må naturligvis tages i betragtning, at der for den enkelte gård og den enkelte husmand kun har været tale om få dages pligtarbejde pr. år.

Marehalm. Illustration i Erik Viborgs bog fra 1788.

Foto: Ejvind Rasmussen og Arne Sindberg.

Thagaard anfører i slutningen af beskrivelsen sin forvisning om, at han om 5 á 6 år vil være kommet så vidt, at alle – eller i det mindste de farligste – sandklitter vil være beplantet med klittag.

Påskønnelse af Thagaards indsats

På baggrund af Thagaards indberetninger for året 1801 fandt Rentekammeret anledning til både over for amtmand Faye og over for Thagaard selv at give udtryk for kammerets overordentlige tilfredshed med indsatsen. I et brev til Thagaard skriver Rentekammeret bl.a.:

»Deres dagbog, Deres skematiske indberetninger, Deres specielle såvelsom den summariske fortegnelse over alt forrettet klitarbejde, Deres regnskab over klitkassens indtægter og udgifter og Deres af amtmanden attesterede fortegnelse over de dage, De har anvendt til klitternes besåning, plantning med mere, er hæderlige vidnesbyrd om den rosværdige orden, De i alle dele har iagttaget«.

Brevet slutter med, at Rentekammeret meddeler Thagaard, at han er fundet værdig til den højeste gratifikation af 100 rd., som kammeret er bemyndiget til årligt at tilstå de sandflugtskommisærere, som udmærker sig ved virksomhed og iver¹¹.

Også i følgende år får Thagaard den nævnte gratifikation tilstået af Rentekammeret, og herudover får han fra 1804 yderligere i henhold til kgl. resolution en årlig fast løn på 100 rd¹².

Det var ikke kun for sine eksemplariske indberetninger, at Thagaard fik påskønnelse af Rentekammeret. Også de gode praktiske resultater, som han opnåede i forbindelse med beplantningen af klitterne var man opmærksom på. Som nævnt i foregående afsnit havde Thagaard udviklet to specielle redskaber til brug ved plantningsarbejdet i klitterne, nemlig en håndplov og en sandslæber (»slæbe«), og Rentekammeret anmodede ham om at sende et eksemplar af de to redskaber.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab fremsatte ønske om, at de to redskaber måtte blive indlemmet i selskabets modelsamling, hvilket ønske blev efterkommet af Rentekammeret. Landhusholdningsselskabet benyttede lejligheden til at hædre Thagaard med et

sølvbæger med følgende påskrift: »Fra Det kongelige danske Landhusholdningsselskab for nyttig opfindelse til sandflugtens dæmpning. 1806.«¹³

Thagaard rådgiver sandflugtskommisærer i Hjørring amt

Thagaards gode resultater med bekæmpelsen af sandflugten kom til at betyde, at hans indsigt i arbejdet også blev udnyttet uden for Thisted amt.

I året 1802 ønskede Rentekammeret, at der i Hjørring amt, ligesom det allerede var sket i andre amter, skulle indføres den nye ordning, hvorefter bestyrelsen af sandflugtsdæmpningen skulle overdrages sandflugtskommisærere, der hver inden for sit distrikt var alene om denne opgave. Der blev på en gang udnævnt fire sandflugtskommisærere, og som en særlig ordning ved igangsætning af ordningen i Hjørring amt blev det overdraget Lauritz Thagaard at berejse klitterne og sandflugtsstrækningerne i dette amt, hvorefter han skulle underrette de fire sandflugtskommisærere om, hvad der måtte være fordelagtigt at foranstalte til sandflugtens dæmpning og klitternes forbedring. Ligeledes skulle Thagaard give oplysning om den fremgangsmåde, der skulle bruges¹⁴.

Thagaards indtægter

Thagaard var samtidig landvæsenskommisær, sandflugtskommisær og vejinspektør, men hvervet som sandflugtskommisær var så udpræget hovedbeskæftigelsen. Hans distrikt var stort, og han var så godt som alle hverdage på rejse i sit distrikt¹⁵.

De indtægter, som Thagaard oppebar som sandflugtskommisær, bestod oprindeligt alene i diætpenge, som udgjorde 2 rd. pr. dag for de dage, han anvendte til tilsynet. Diætpengene udgjorde afhængig af tilsynets omfang 450-600 rd. pr. år, men hertil kom som tidligere omtalt fra 1802 en årlig gratifikation på 100 rd. samt fra 1804 en fast årlig løn på 100 rd.

Fra 1805 fik Thagaard, som det tidligere er omtalt, 150 rd. pr. år for tab ved kornmagasinerne, og da han i 1806 var blevet vejinspektør, fik han også løn fra dette embede, nemlig 300 rd. pr. år.

Thagaards samlede indtægt ved de nævnte embeder var herefter ca. 1.200 rd., et beløb der dog varierede noget i løbet af hans tid som embedsmand.

Faye giver Thagaard en »næse«

Alt tyder på, at der var et godt samarbejde mellem Thagaard og amtmand Faye. Der er dog et eksempel fra 1806, hvor Faye udtrykker åbenlys utilfredshed, fordi han har måttet vente trekvart år på en erklæring i en sag, som han har oversendt til Thagaard.

Efter at Faye endelig har modtaget erklæringen, skriver han 8. januar 1807 følgende brev til Thagaard¹⁶:

»Af Deres Velbyrdigheds erklæring, dateret 13. december forrige år, erfarer jeg, at De anser det vanskeligt at beplante den ved vestre ende af Sjørring sø beliggende sandblie¹⁷, forinden andre stræknin-
ger i klitten, der skal være farligere for de omliggende egne end den omhandlede blie, er beplantede.

Endskønt nu amtet, der ikke nøje nok kender det lokale, ej kan tvivle om rigtigheden af hr. kammerrådens anførte, så har jeg dog hørt tale om den fare, som flyvesandens indbringelse i Sjørring sø medfører, derved at samme neddriver af strømmen til åløbet, hvorved ikke alene et ikke ubetydeligt fiskeri vil tilintetgøres, men endog Faddersbøl mølle tabe sit vand og deraf flydende næring, at det synes mig at være en sag af vigtighed og fortjener at sammenlignes med det tab, som de åbne sande på andre kanter kunne forårsage i fald de endnu i 1 á 2 år skulle blive ubeplantede, hvorfor jeg og tjenstli-
gen må anmode hr. kammerråden om nærmere at undersøge, hvad der næste år kunne foretages til den omhandlede sandblies dæmp-
ning om ikke ganske så dog for en del, på det at der om 2 á 3 år kun-
ne blive fuldkommen overplantet.

I øvrigt må jeg tjenstlig anmode hr. kammerråden om, at De, når amtet en anden gang sender en sag til Deres erklæring, ikke vil lade samme henligge ubesvaret i 8 á 9 måneder og derved gøre det umuligt for amtet at resolve i sagen, forinden den tid er forløben, hvor den omhandlede sag skulle udføres, da den modsatte fremgangsmå-
de ikke synes at tilkendegive den agtelse og tillid til amtet, som sam-

me har ret til at fordre, og som det igen er villig at yde enhver værdig embedsmand«.

Nyplantning i klitterne foregik om efteråret, og Thagaard, der først fremsendte sin erklæring i december måned, havde altså afskåret Faye fra muligheden af at kunne beslutte, at plantning ved vestre ende af Sjørring sø kunne begynde i året 1806.

Sandsynligvis var der ikke tale om en provokation fra Thagaards side, men muligvis kan en vis baggrund for den lille skærmydsel have været, at Thagaard i 1806 var den erfarne og meget anerkendte sandflugtskommissær, mens Faye endnu var ret ny i amtmansembedet og uden forudgående erfaring med sandflugtsbekæmpelse.

Som det omtales i efterfølgende kapitel 4 var forholdet lige omvendt med hensyn til erfaring med vejarbejder. Der var det amtmanden, der havde erfaringen, mens Thagaard, da han i 1806 blev ansat som vejinspektør, var helt uden erfaring.

Øster og Vester Hanherred

Ved krigsudbruddet i 1807 blev kaptajn Otto Himmelstrup Munk, der var sandflugtskommissær i både Vester Hanherred i Thisted amt og Øster Hanherred i Hjørring amt, indkaldt til militærtjeneste. Der blev herefter udpeget to konstituerede sandflugtskommissærer, og for Vester Hanherred var det den tidligere opsynsmand Role Henriksen, som dog måtte fungere under Lauritz Thagaards overopsyn.

Role Henriksen var efter Thagaards mening fagligt set ikke tilstrækkelig kvalificeret til at være sandflugtskommissær, og han havde »som bonde og de arbejdendes ligemand« ikke på samme måde som en embedsmand den fornødne agtelse blandt de arbejdende. Thagaard foreslog derfor efter nogle år, at der måtte ansættes en ny sandflugtskommissær, hvis Himmelstrup Munk ikke kunne eller ikke ønskede at vende tilbage fra militærtjenesten. Amtmand Faye og professor Viborg anbefalede Thagaards forslag.

Himmelstrup Munk ville imidlertid kun vende tilbage til arbejdet, hvis han kunne få opfyldt visse lønkrav. Det kunne Rentekammeret ikke gå ind på, og efter en række overvejelser endte det med, at Tha-

gaards sandflugtsdistrikt udvidedes med både Vester Hanherred og Øster Hanherred.

I en udtalelse til sagen bemærker Faye om Thagaard, »at denne vil som landvæsens- og sandflugtskommissær samt vejinspektør på en strækning af 16 mil få temmelig meget at bestille, og at det derfor kunne være at befrygte, at et eller andet af hans embedsanliggender måtte tilsidesættes, når han blev bebyrdet med for meget arbejde, især da han nu snart indtræder i en alder, hvori ungdommens og manddommens kræfter svækkes«. Men da Thagaard tiltror sig selv tid og evner nok til disse yderligere opgaver, har Faye ingen indvendinger, da han ikke kender nogen embedsmand, som kunne formodes at ville bestyre sandflugtsforretningerne med større orden, flid og sagkundskab¹⁸.

Det er kendetegnende for den virksomme og ambitiøse Thagaard, at han gerne ønsker sit virkeområde udvidet. Han var nu sandflugtskommissær for hele Thisted amt og derudover også for et herred i Hjørring amt.

I 1819 bliver Thagaard endvidere sandflugtskommissær i Viborg amt (Harre herred i Salling)¹⁹.

Udnævnelse til justitsråd

Som tidligere omtalt havde Thagaard i forbindelse med sin udnævnelse til landvæsenskommissær opnået rang som kammerråd. Han havde imidlertid aldrig fået betalt indløsningsgebyret for det åbne brev om udnævnelsen, som kongen havde underskrevet den 15. juni 1791.

I året 1814 søger Thagaard om at få eftergivet indløsningsgebyret, og samtidig søger han om at blive udnævnt til justitsråd. Begge ønsker bliver efterkommet²⁰.

I sin ansøgning påberåber Thagaard sig sin mangeårige tjeneste som landvæsens- og sandflugtskommissær, som vejinspektør og endelig i den senere tid som medlem af Varekontrolkommissionen i Thisted.

Amtmand Faye afgiver erklæring i sagen og fremhæver Thagaards tro tjeneste, utrættelige flid og bestandig retskafne tænke måde. Thagaard har betroet Faye, at han ikke ved, om en højere rang vil kom-

me hans familie til gode, men Faye vil alligevel anbefale, at Thagaard får sit ønske om at blive justitsråd opfyldt, idet det altid er en behagelig opmuntring for en værdig embedsmand at modtage Hans Majestæts allerhøjeste nåde og tilfredshed.

I Rentekammerets indstilling til kongen gøres opmærksom på, at Thagaard jo i sin tid blev afskediget som amtsforvalter, men at kasse-manglen blev dækket, og at det tjener til Thagaards undskyldning, at han havde påtaget sig sin forgænger og svigerfars restancer, hvilket nok var årsagen til kasse-manglen.

Rentekammeret fremhæver Thagaards utrættelige iver, virksomhed og gode resultater med arbejdet til bekæmpelse af sandflugten, og kammeret indstiller, at han udnævnes til justitsråd på baggrund af hans fortjeneste som sandflugtskommissær. Udnævnelsen fulgte så ved kgl. resolution af 21. februar 1814.

Sejr over sandflugten – Esmarchs beretning

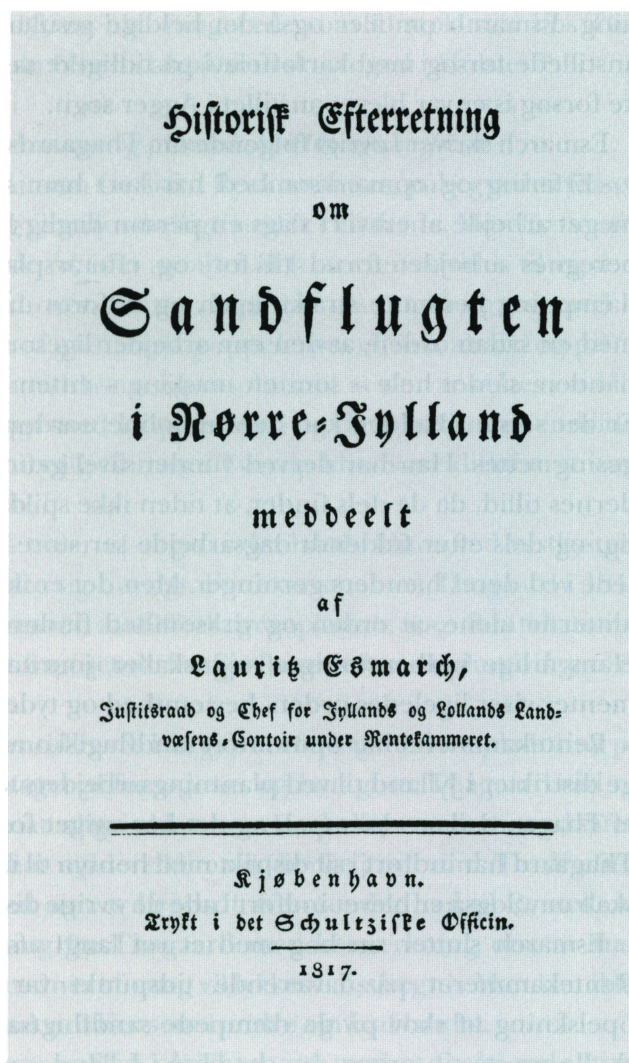
Kampen for at dæmpe sandflugten blev fulgt ret nøje af Rentekammeret, hvor Lauritz Esmarch var chef for det jysk-lollandske landvæsenkontor, hvorunder sandflugtsbekæmpelsen henhørte. I Esmarchs bog »Historisk Efterretning om Sandflugten i Nørre-Jylland«²¹ er for hvert sandflugtsdistrikt angivet, hvor stort et areal, der var dæmpet ved udgangen af 1816, og hvor meget der endnu var udæmpet.

Esmarch fremhæver Thisted amt, hvor der af oprindelig 30.725 tønder land (ca. 17.000 ha) med sandflugt kun var tilbage 374 tønder land (ca. 200 ha), der endnu var udæmpet. Praktisk taget hele det oprindelige sandflugtsplagede areal var altså i 1816 blevet dæmpet, og man må med rette kunne sige, at man havde sejret over sandflugten. En sejr, der måtte forstås på den måde, at klitterne til stadighed måtte holdes under opsyn, således at huller i beplantningen forårsaget af stormvinde hurtigt kunne blive beplantede igen. Det samme gælder i dag – også i vore dage må der føres tilsyn og om nødvendigt foretages plantninger i klitterne, for at undgå at der igen opstår sandflugt.

Esmarch anfører i sin nævnte bog, at de særligt store fremskridt, der er gjort i Thisted amt, tildels kan tilskrives, at man her begyndte

Titelblad på Lauritz
Esmarchs bog om sand-
flugten.

Foto: Ejvind Rasmus-
sen og Arne Sindberg.

tidligere end i de øvrige amter, og dernæst Thagaards ihærdige bestræbelser.

Om Thagaards indsats fremhæves, at han var den første, der i praksis benyttede den af professor Viborg beskrevne plantningsmåde med anvendelse af hestetrukken plov, ligesom det nævnes, at Thagaard har udviklet en håndplov og opfundet en metode til stokplant-

ning. Esmarch omtaler også det heldige resultat af de af Thagaard anstillede forsøg med kartoffelavl på tidligere sandflugtsarealer, hvilke forsøg især var blevet anstillet i Agger sogn.

Esmarch skriver i øvrigt følgende om Thagaards ledelse af arbejdet:

»Erfaring og opmærksomhed har lært ham nøje at kende, hvor meget arbejde af ethvert slags en person daglig kan udføre. Derefter beregnes arbejdet forud til for- og efterårsplantningen på de til dæmpning bestemte strækninger, og udføres under hans bestyrelse med en sådan orden, at den ene arbejder ligesom rækker den anden hånden, så det hele – som en maskine – enten må gå eller standse. Er det sidste tilfældet, kan den indløbne uorden derfor straks opda- ges og rettes. Han har derved vundet såvel grundejernes som arbej- dernes tillid, da de dels finder, at tiden ikke spildes eller hengår unyt- tig, og dels efter fuldentd dagsarbejde ser store strækninger beplan- tede ved deres hænderes gerninger. Men det er ikke på marken eller i klitterne alene, at orden og virksomhed finder sted i hans distrikt. Hans årlige indberetninger, regnskaber, journaler og øvrige doku- menter viser ligeledes orden, bestemthed og tydelighed«.

Rentekammeret har opmuntret sandflugtskommissærerne i de øvri- ge distrikter i Jylland til ved plantningsarbejdets udførelse at følge det af Thagaard viste eksempel, og det har sørget for, at den orden, som Thagaard har indført i sit distrikt med hensyn til indberetninger, regn- skab m.v., også er blevet indført i alle de øvrige distrikter.

Esmarch slutter sin bog med et ret langt afsnit om en sag, som Rentekammeret på daværende tidspunkt var stærkt optaget af: opelskning af skov på de dæmpede sandflugtsarealer i Jylland. Det skulle nu stå sin prøve, om det også i Jylland – på samme måde som ved Tisvilde og Hornbæk i Nordsjælland – var muligt at få anlagt plantager på de tidligere af sandflugt hærgede arealer.

Ansættelse af forstplantør Reck

For at komme i gang med anlæg af plantager i Thisted amt fik Rente- kammeret ansat forstplantør Gerhard Reck som medhjælper for Tha- gaard²².

Reck, der hidtil havde været opsynsmand ved Tisvilde plantage,

kom til Thisted i 1816, og han fungerede som forstplantør hos Thagaard indtil 1826. Han blev da ansat som skovfoged i Holsten²³.

Forsøgsplantager og planteskole. Håb og skuffelser

I året 1816, samme år som Gerhard Reck ansættes, påbegyndes forsøg med at så frø af fyr og gran forskellige steder i klitterne. Man fortsætter hermed i de følgende år, idet antallet af frøsorter udvides til også at omfatte birkefrø. Ud over såning af frø går man også i gang med at udplante unge træer af gran, birk, poppel, røn, el, ask, ahorn og pil²⁴.

I 1818 godkendes ved kongelig resolution, at der ansættes en klitløber til at have opsigt med klitplantager, og det godkendes endvidere, at der opføres en bolig til ham i Tvorup klit. Som klitløber ansættes Jens Olesen.

Det var svært at få træer til at gro i det hårde klima ved vestkysten, og skuffelserne meldte sig hurtigt. For eksempel må Thagaard i 1819 meddele Rentekammeret, at 400 stk. granplanter, som Rentekammeret har foranlediget fremsendt fra Sjælland, efter udplantningen er gået ud hver og en²⁵.

Amtmand Faye, der tidligere har gjort erfaring med træplantning på Falster, er meget optaget af forsøgene, og han giver Thagaard råd og vejledning. Faye er naturligvis klar over forskellen mellem vestkysten og Falster, der både har mildere klima og bedre jordbund. Tre år efter, at forsøgene i Thisted amt er begyndt, fremsender han til Rentekammeret en indberetning fra Thagaard med bemærkning om, at man ikke kan forvente, at ethvert forsøg vil lykkes i disse egne. Man kan ikke vente så hastige fremskridt her som i andre egne af landet.

Rentekammeret svarer Faye og Thagaard med et forstående brev, hvori der udtrykkes håb om, »at, om ikke alle, så dog nogle af de forsøg, som anstilles med skovs opelskning i Thisted amts sandflugtsstrækninger, ved hr. amtmandens gode vejledning og sandflugtskommisær Thagaards iver og bestræbelser vil lykkes«²⁶.

Efter i nogle år at have fået frø og planter fra sjællandske plantager og også en del planter fra Eskær skov i Salling opstår den tanke, at vanskelighederne med at få træplanter til at gro i klitterne vil blive mindre, hvis der anvendes planter fra en nærliggende planteskole.

Luftfoto af forsøgsplantage i Nors sogns klit. Efter landmåler C. Sørensens opmåling fra 1824 udgjorde forsøgsplantagens areal dengang 10 tønder land (5,5 ha). Halvandet hundrede år efter at forsøget på at anlægge en plantage var opgivet, var der endnu nogle spredte, lave og vindblæste bevoksninger af rødgran og birk tilbage. En stor del af disse brændte imidlertid i sommeren 1992 ved en brand forårsaget af lynnedslag. På fotografiet ses til venstre de ubeskadigede rester af plantagen. På det afbrændte areal ses de lange rækker af plante huller, som blev gravet for så mange år siden, og som nu efter branden er blevet meget synlige i terrænet. Ligeledes træder de ved skov anlægget udførte grøfter særlig tydeligt frem på det afbrændte område.

Skov- og Naturstyrelsen, Thy Statsskovdistrikt. Foto: Jens Steffensen, 1992.

Planterne herfra vil være akklimatiserede, og transporttiden til udplantningsstedet vil blive meget kortere. Ved kgl. resolution besluttes det, at der skal anlægges en kongelig planteskole i Thisted²⁷.

I første omgang købes et areal på 4 tdr. land beliggende umiddelbart op til Thisted by²⁸. Det er begyndelsen til det skov anlæg, der senere i 1844 – efter at der ikke længere er brug for planteskolen – får navnet »Christiansgave«. Anlægget er i dag en karakteristisk del af Thisted by²⁹.

Den nye planteskole i Thisted skal stå under Thagaards tilsyn, men amtmand Faye går også – og med iver – op i sagen, og han tilser

Rester af forsøgsplantagen i Hansted.

Foto: Poul Kjeldgaard.

planteskolen daglig. Thagaard tager med glæde imod den undervisning, han får af Faye³⁰. Frø og træplanter rekvireres gennem Rentekammeret og leveres fra skovplantager på Sjælland³¹.

Bestræbelserne med at få anlagt plantager i klitterne fortsætter, men resultaterne er usikre. Der er fortsat mange skuffelser, men Thagaard, Faye og Rentekammeret bevarer troen på, at det vil lykkes – i hvert fald på et par af de steder, hvor man har anlagt forsøg i klitterne. På den baggrund besluttes det, at man vil koncentrere indsatsen til enkelte steder, hvor man vurderer, at der er størst håb om, at plantningerne vil lykkes.

De steder, hvor Thagaard har foretaget udsåning eller udplantning, er beliggende i syv sognes klitarealer: Nørhå, Tvorup, Vang, Vester Vandet (Klitmøller), Nors, Hansted og Hjørdemål sognes klitter. Planen er, at man ved hvert af de steder, hvor man vil fortsætte forsøgene og udvide forsøgsplantagen, vil ansætte en lønnet opsynsmand, der får anvist en grund ved forsøgsplantagen, hvor han må opføre en bolig.

Thagaard og Faye får Rentekammerets godkendelse af, at der skal ansættes opsynsmænd ved skov anlægget i Hansted sogn, anlægget i Nors sogn og anlægget i Hjardemål sogn³². Disse tre opsynsmænd ansættes 1822-23, og ud over disse tre nye havde man jo fortsat ansat klitløber Jens Olesen i Tvorup sogn. Hermed er så fastlagt de fire steder, hvor forsøgsplantagerne skal udvides.

Selv om Thagaard i sine indberetninger om forsøgsplantagerne omtaler planter i god vækst, må han også redegøre for, at der er planter, der er blevet afsvedet som følge af hårde vinterstorme. Beslutningerne om en forøget indsats ved fire udvalgte plantager og anlæggelsen af en planteskole i Thisted viser dog, at man endnu havde optimismen i behold.

Thagaard møder Frederik VI

På sin rejse til Jylland i 1824 ankom kong Frederik VI den 21. juni om aftenen til Thisted, hvor han holdt sit indtog i amtmand Fayes gård, der til lejligheden var festligt smykket med løvgrene og kulørte lamper. En stor del af byens og omegnens embedsmænd var samlede i amtmandens gård og fik foretræde for kongen³³.

Også Thagaard var der, og det har utvivlsomt været en stor begivenhed for ham at møde Frederik VI, der i høj grad blev tillagt æren for de store reformer, der gennemførtes i hans tid som kronprinsregent og konge. Thagaards virke med bekæmpelse af sandflugt og forbedring af vejene var på det lokale område med til at virkeliggøre reformerne, og det samme gælder også – og især – de mange udskiftninger, hvor Thagaard havde medvirket som landvæsenskommissær.

Vi ved ikke, hvilke tanker Thagaard gjorde sig den aften i amtmand Fayes gård, men de ydre omgivelser har måske ledt hans tanker mange år tilbage til den tid, da det var ham, der som amtsforvalter residerede i den gård, hvor kongen nu var gæst.

Vi ved derimod lidt om, hvad kongen talte med Thagaard om. De har i hvert fald talt om de forsøg med opelskning af skov, som var iværksat. Kongen var interesseret i denne sag, og han anmodede Thagaard om at få udført et situationskort over de arealer, hvor der var foretaget udsåning af frø eller udplantning af unge træer, og end-

videre ønskede kongen at få en beregning af størrelsen af de besåede og beplantede arealer.

Kort og arealberegning bliver udført af landmåler C. Sørensen, Thisted, og derpå fremsendt til Rentekammeret sammen med nogle oplysninger om forsøgsplantagerne. Thagaard oplyser således, at de besåede og beplantede arealer kun udgør 56 tdr. land (ca. 30 ha), men det skyldes, at han hele tiden har fundet det vigtigere at beså de nye arealer, hvor planterne var gået ud, end at indtage nye arealer til besåning eller beplantning. Det var dog ikke ganske lykkedes at undgå pletter i plantagerne, hvor planter var gået ud. Den spredte placering af plantagerne med stor indbyrdes afstand skyldes Thagaards ønske om at kunne fordele byrden ved arbejdet på et større antal sogne.

Kort, arealberegning og Thagaards bemærkninger blev forelagt kongen den 4. januar 1825³⁴.

I 1826 var Frederik VI igen på en rejse i Jylland, og den 19. juni ankom han til Thisted³⁵. Om aftenen var hele byen illumineret, og mange steder var ophængt transparenter. Der var således opstillet en meget stor transparent i baggrunden af amtmand Fayes port, der var dekoreret som »løvsal« og illumineret med en mængde lamper, og også amtsforvalter Christian Caroc havde fået rejst en smuk portal med transparent.

Foruden Fayes og Carocs bidrag til byens festudsmykning blev i egnens avis omtalt udsmykningen af Thagaards hus i Vestergade: »Hr. justitsråd, vejinspektør Thagaards under reparation værende bygning var med kulørte lamper, fra øverst til nederst brilliant illumineret. I selve døren var anbragt et nydeligt transparent, hvorpå stod, under en af lysstråler spillende krone, og omvunden af eviggrønt:

Frederik og Marie

Længere nede stod, under en strålende sol:

Længe leve vor elskede Konge og Dronning

Og allernederst, var en krans af roser og myrther, hvori stod:

Nyd, mens Aftenstjernen blinker,

Glæden, som Dig huldrig vinker!«

Thagaard havde skam gjort sit til at gøre kongens besøg festligt, formentlig tilskyndet af en uforbeholden respekt for Frederik VI – men måske også fordi han tænkte, at det ikke gjorde noget, hvis kongen lagde mærke til udsmykningen. På vej til kongen var nemlig et forslag om ansættelse af Thagaards yngste søn som medhjælper ved sandflugtsdæmpningen og skovanlæggene.

Kongen var kun i Thisted fra om aftenen til den næste morgen, men han nåede meget på den korte tid. Om morgenen inden afrejsen nåede han foruden flere andre ting også at besigtige planteskolen og at efterse embedsmændenes protokoller³⁶.

Thagaard oplærer sin søn

Thagaards ægteskab med Grethe Moldrup så først ud til at skulle blive barnløst, men i 1802 får de endelig en søn, og han opkaldes efter sin morfar, Hans Christian Moldrup. Tre år senere får de endnu en søn, som får navnet Peter Emanuel.

I 1820 dør Thagaards hustru, 50 år gammel. De to drenge er da henholdsvis 18 år og 15 år, og deres far er først i tresserne.

Den ældste søn, Hans Christian, lærte først landvæsen, og kort efter faderens død i 1829 blev han exam. jur³⁷.

Den yngste, Peter Emanuel, kom tidligt »i lære« hos faderen, og i 1826 blev han – knap 21 år gammel – ved kgl. resolution antaget til at være faderen »behjælpelig ved sandflugtsdæmpningen og i særdeleshed til at oplære de ansatte klitløbere og nogle af de dertil mest skikkede klitfogder i træplantning og udsæd af de forskellige frøarter«. Da Gerhard Reck året efter flytter til Holsten, overtager Peter Emanuel Thagaard den lidt bedre aflønnede stilling som forstplantør³⁸.

Thagaards sidste år

På Thagaards tid var der ikke som i dag en aldersgrænse på 70 år for tjenestemænd, og Thagaard blev ved så godt, han kunne. De sidste år kneb det dog for ham at klare de mange rejser, som det var nødvendigt at foretage i det store sandflugtsdistrikt, og han måtte i nogen grad afstå fra selv at tage af sted og så i stedet sende en anden³⁹. Dem,

Sommeren efter at Thagaard var død, malede Martinus Rørbye dette stemningsbillede af de handlende på torvet i Thisted. Vi får herigennem et godt indtryk af den tids klædedragter.

Akvarel 1830 af Martinus Rørbye. Statens Museum for Kunst. Foto: Hans Petersen.

som Thagaard især måtte støtte sig til, var hans nærmeste medarbejdere ved sandflugtskommissærembedet, hans fuldmægtig Søren Smith og sønnen Peter Emanuel.

Indtil det sidste kunne Thagaard bevare troen på den sag, som han siden 1816 især havde været optaget af: Skovopelskning i sandflugtsområderne. Han indberetter om fremgang i skovanlæggenes tilstand, og så sent som i januar 1829 giver Rentekammeret udtryk for, at man med stor fornøjelse har erfaret om denne fremgang⁴⁰.

Det er imidlertid en meget svækket Thagard, der endnu en gang gennem amtmanden modtager Rentekammerets påskønnelse. Thagaards tilstand er så dårlig, at Faye finder, at han nu må underrette Rentekammeret⁴¹.

Faye meddeler Rentekammeret, at Thagaard efter lægernes bedømmelse lider af gigtsmerter, der oftest har sit sæde i maven og

brystet. Endvidere er hans hukommelse og forstandsevner svækket. Faye oplyser, at han allerede i foråret 1828 havde aftalt med Thagaard, at fuldmægtig Smith skulle bistå Thagaard med at berejse klitterne og Fayes ældste søn overtage »inspektionen over amtets vidtløftige vejvæsen«. Faye skriver herom, at han havde villet undgå »at berøve den gamle værdige embedsmand nogen af de indtægter, han havde haft og heller ikke at forurolige ham ved at gøre ham opmærksom på den svaghedstilstand, hvorunder han befandt sig«.

I begyndelsen af året 1829 var Thagaard imidlertid så svækket, at Faye havde måttet beordre fuldmægtig Smith og den unge skovplantor Thagaard til at varetage opgaverne ved sandflugtskommissærembedet. Faye tilføjer i brevet til Rentekammeret, at han ligesom forrige år vil lade vejvæsenet bestyre af sin søn.

Thagaard dør den 8. november 1829, og i dødsannoncen anføres, at det er i hans alders 74. år⁴². Der er imidlertid knyttet en vis usikkerhed til aldersangivelsen, idet Thagaards nøjagtige fødselsår som tidligere omtalt ikke er blevet fastslået.

Dagen efter at faderen er død, sender Peter Emanuel Thagaard et brev til amtmand Faye, hvor han gør opmærksom på, at faderens hidtil hafte embeder nu må overdrages andre, der enten beskikkes eller konstitueres hertil. Dog peger Peter Emanuel Thagaard på sig selv for så vidt angår stillingen som sandflugtskommissær⁴³.

Peter Emanuel Thagaard efterfølger sin far

Således som Lauritz Thagaard utvivlsomt havde ønsket det, kom hans søn, Peter Emanuel, til at efterfølge ham i stillingen som sandflugtskommissær.

Alt tyder på, at Peter Emanuel Thagaard havde arvet sin faders gode evner, herunder flid og ordenssans, men efter en forholdsvis kort årrække begyndte sygdom at plage ham, og de sidste år i embedet inden hans afsked i året 1843, var han så syg, at han oftest måtte overlade det til en anden at foretage de nødvendige rejser i sandflugtsdistriktet⁴⁴.

I Peter Emanuel Thagaards tid som sandflugtskommissær forsvandt troen på, at det var muligt at få træer til at gro ordentligt i klit-

områderne. Gennem den lange årrække, hvor man havde gjort forsøg, havde man gang på gang set, at det, der plantedes det ene år, gik ud det næste, og de fleste planter i forsøgsplantagerne var ikke blevet højere end lyngplanter. Det hele blev opgivet i 1838, og der gik så en årrække, inden man kom i gang igen⁴⁵.

Rester af de besåninger og beplantninger, som blev foretaget i Lauritz Thagaards tid, findes ved Tvorup, to steder i Hansted Vildtreservat (Nors sogn og Hansted sogn) og ved Hjardemål.

En anerkendt indsats

Som beskrevet i dette kapitel gav Rentekammeret ved adskillige lejligheder udtryk for sin tilfredshed med Thagaards indsats, og i den forbindelse bemærkes, at kammerets kendskab til ham ikke kun var baseret på de indberetninger, som han selv fremsendte. Både embedsmanden Lauritz Esmarch og Rentekammerets sagkyndige, professor Erik Viborg, kendte fra flere rejser Lauritz Thagaard og havde haft lejlighed til i marken at besigtige de resultater, han havde opnået.

Rentekammeret fandt, at Thagaards arbejdsmetoder var så gode, at de kunne bruges som eksempler til efterfølgelse for de øvrige sandflugtskommissærer. Det er allerede omtalt, at Thagaard i 1802 – efter kun kort tids virke som sandflugtskommissær – blev udpeget til at vejlede sandflugtskommissæerne i Hjørring amt om, hvordan arbejdet med sandflugtsdæmpningen skulle udføres. Et andet eksempel er den rejse til Thisted, som sandflugtskommissær Lund fra Skagen med Rentekammerets godkendelse foretog i 1820 for at blive gjort bekendt med Thagaards metoder til sandflugtsdæmpning⁴⁶.

I 1809 udførte Thagaard en opgave for Rentekammeret, som viser, at han indtog en særstilling blandt sandflugtskommissæerne, og at Rentekammeret havde stor tillid til hans indsigt og dømmekraft.

I april måned 1809 anmodede kammeret Thagaard om at foretage en rejse til Ribe for at foretage syn over sandflugtsdistriktet i Øster og Vester Horne herreder i Ribe amt. Thagaard skulle foretage en vurdering af, hvor langt man var kommet med dæmpning af sandflugten, og han skulle undersøge en række forhold vedrørende sand-

flugtskommissær Ivar Ellungs klitadministration. Rentekammeret ønskede at vide, om Ellungs indberetninger kunne være bedre, om arbejdet i klitterne kunne være fordelt mellem beboerne på en anden måde, og om distriktet var for stort for én mand⁴⁷.

Thagaard foretog rejsen til Ribe samme sommer. Den varede 24 dage, og han modtog i rejsepenge, diæter og en særlig gratifikation i alt 252 rd.⁴⁸.

Baggrunden for Thagaards rejse var, at Rentekammeret på flere måder var utilfreds med Ellung. Ellung behandlede bønderne strengt og uden klogskab, og det havde givet anledning til klager. Hans indberetninger til kammeret udviste på flere måder mangler, og han havde også ladet sin søn passe arbejdet, selv om han ikke var kvalificeret. Det endte alt sammen med, at Ellung blev afskediget⁴⁹.

Også amtmand Faye værdsatte Thagaards indsats som sandflugtskommissær, og Faye havde gode forudsætninger for at vurdere indsatsen, idet han ikke alene havde kendskab til administration, men også megen indsigt i praktiske spørgsmål. Faye foretog jævnlige rejser til klitområderne, og han havde derfor et godt indblik i, hvorledes arbejdet i klitterne forløb.

Thagaard må have været en god leder. Hans omhyggelige planlægning af arbejdet er tidligere omtalt, og hans effektive arbejdsledelse bevirkede, at han vandt såvel grundejernes som arbejdernes tillid. Denne vurdering anføres af Esmarch i hans bog fra 1817, og den er i god overensstemmelse med, at der ikke til Rentekammeret blev fremsendt nogen klager fra landmænd over, at de skulle deltage i et tryk-kende arbejde ved sandflugtens dæmpning⁵⁰.

Thagaards gode resultater må ses på baggrund af, at det på ingen måde var nogen let opgave, han var blevet stillet over for, da han var blevet udnævnt til sandflugtskommissær. Bønderne havde – især i begyndelsen – en betydelig uvilje imod at deltage i plantningsarbejdet, og der var megen utilfredshed med forbudene mod, at fredede klitarealer blev brugt til afgræsning for kreaturer, og at klitvækster blev brugt til brændsel og tækkemateriale. Thagaard forstod imidlertid at styre det hele ved på den ene side at hævde en streng disciplin og på den anden side at opmuntre bønderne til at deltage i sand-

flugtsbekæmpelsen. Den strenge disciplin indebar, at overtrædelse af bestemmelserne i sandflugtsforordningen omgående medførte straf i form af bøde eller endog fængsel. Opmuntringen blev især styrket ved, at bønderne fik øjnene op for Thagaards dygtige ledelse af arbejdet og de gode resultater, der kom ud af plantningsarbejdet⁵¹.

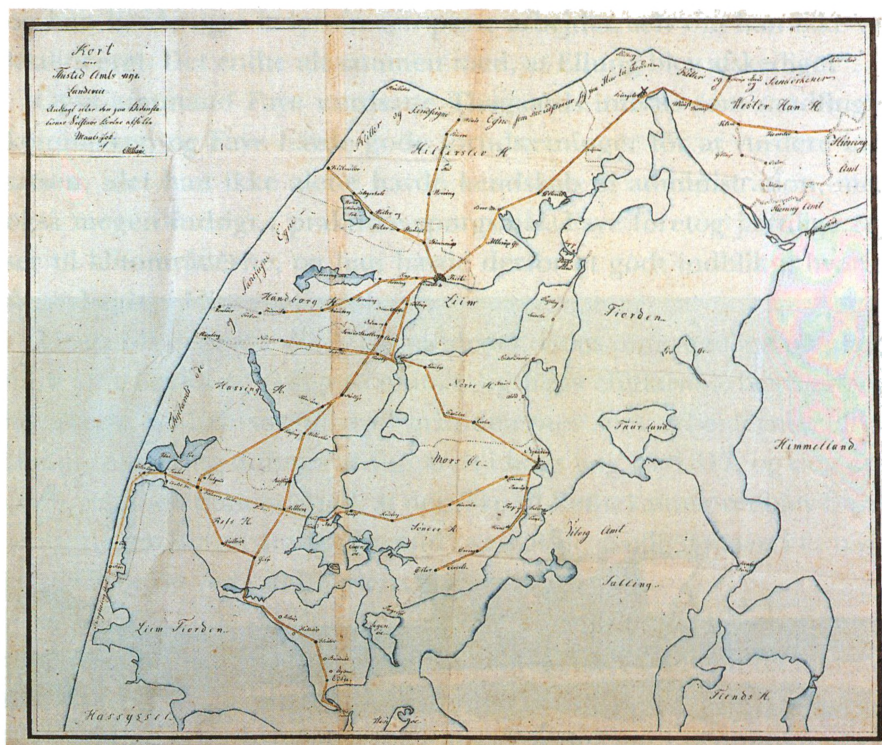
Thisted-Klitmøller vejen ved Vester Vandet sø. Søen ligger i kanten af klitområdet langs Vesterhavet. Det er klitterne, der ses på den anden side af søen.

Akvarel 1830 af Martinus Rørbye. Statens Museum for Kunst. Foto: Hans Petersen.

KAPITEL 4. VEJINSPEKTØR

I indledningen til kapitel 2 er kort omtalt den reformlovgivning, der blev gennemført i sidste halvdel af 1700-årene, og som også omfattede den skelsættende forordning af 13. december 1793 om vejvæsenet i Danmark.

Det var Christian Ditlev Reventlow, der som medlem af Generalvejkommisionen ledede det omhyggelige lovgivningsarbejde, der førte

Landeveje og sandflugsstrækninger 1824. Det var Thagaards opgave som vejinspektør at bistå amtmand Faye ved tilsynet med landevejene. Af kortet fremgår foruden landevejene de sandflugsstrækninger, som hørte under Thagaards sandflugsdistrikt i Thisted amt, og som strakte sig helt fra Aggertangen til Hjørring amts grænse. Kortet er bilag til en indberetning om landevejene, som Faye fremsendte til Rentekammeret i 1824.

Rigsarkivet. Rtk. 249.107. Vejkontorets journalsag 63/1825.

frem til vejforordningen. Som et forarbejde til vejforordningen skrev Reventlow i 1791 en betænkning: »Plan til en forbedret Indretning af Veivæsenet i Kongeriget Danmark«, og Reventlow, der var meget opmærksom på, at det af hensyn til landets hele økonomiske trivsel var nødvendigt med gode veje, anførte i betænkningen bl.a. følgende argumenter for at få landets dårlige veje istandsatte:

»Når vejene er gode, i stedet for som tilforn slette, da kan den rejse i én dag komme så langt, som ellers i to; da kan landmanden og fabrikanten med den halve hestekraft i den halve tid, uden fare for at fordærve vare, heste eller vogne, med ulige mindre bekostning og tidsspilde føre sine varer til afsætningsstedet. Flere kunne konkurrere om afsætningen; priserne bliver lettere på de første nødvendigheder i landet selv, og afsætning til fremmede åbnes såvel af rå som af forarbejdede varer, hvor tilforn ingen var mulig«¹.

Inden det store arbejde med forbedring af landevejene i Thisted amt kunne sættes i gang, skulle der efter vejforordningens bestemmelser foretages en opmåling af de bestående landeveje, og der kom til at gå ret mange år, inden denne opmåling blev foretaget. Årsagen hertil var, at de lokale landmålere var optaget af opmålingsarbejder i forbindelse med udskiftningen, og at også statens vejkorps havde vanskeligt ved at afse personale til at foretage landvejsopmåling i Thisted amt.

Da amtmand Faye i 1805 kom til Thisted, var arbejdet med forbedring af landevejene endnu ikke sat i gang, men opmålingen af de vigtigste veje var afsluttet, således at Faye kunne gå i gang med den opgave, som han – efter at have berejst Thisted amts elendige landeveje – anså for en af de vigtigste. Han ville skaffe amtet lige så gode veje, som dem han havde anlagt på Falster².

Thagaard ansættes som vejinspektør

Lauritz Thagaard havde været sandflugtskommissær i fem år, da Gerhard Faye kommer til Thisted som ny amtmand. Faye ønsker så hurtigt som muligt at komme i gang med at forbedre landevejene, og han vurderer, at han til hjælp ved dette arbejde har brug for to vejinspektører.

Kun et par måneder efter ankomsten til Thisted skriver Faye til Generalvejkommissionen om påbegyndelse af vejarbejderne, herunder om ansættelse af de to vejinspektører, som han allerede har udset sig. Herom skriver han³:

»Til en af disse inspektører foreslår jeg den virksomste mand, jeg kender her i amtet, nemlig hr. kammerråd og sandflugtskommisær Thagaard, der uden tab for hans øvrige forretninger kan påtage sig denne bestilling, eftersom vejarbejdet ikke tager sin begyndelse om foråret, førend klitarbejdet er tilendebragt, og stedse vil være fuldført om efteråret, førend der begyndes med klitternes beplantning. Da nu tillige en del af vejen falder igennem klitten, så vil han på sine embedsrejser bedre end nogen anden have lejlighed til at opdage de fejl, der findes ved vejene, og påse at de bliver rettede.

Til den anden vejinspektør kender jeg ingen dueligere end kaptajn og branddirektør Rørbye«.

Fayes forslag om ansættelse af de to vejinspektører godkendes af Generalvejkommissionen⁴. Det er imidlertid kun en kort tid, der er to vejinspektører, idet kaptajn G. F. Rørbye ved krigens udbrud i 1807 kommanderes til militærtjeneste og samtidig får sin afsked som vejinspektør. Thagaard er herefter resten af sin tid den eneste vejinspektør i Thisted amt.

Tilsynet med vejene

Faye havde stor indsigt i, både hvordan nyanlæg af veje skulle udføres, og hvordan de skulle vedligeholdes, og han satte sig i spidsen for arbejdet på den måde, at han selv traf alle de overordnede beslutninger og også ned til de mindste detaljer traf beslutninger om det praktiske arbejdes udførelse. Styringen af detaljerne måtte dog i nogen grad ske ved, at han udarbejdede en række beskrivelser af, hvorledes de forskellige arbejder på vejene skulle udføres, herunder udførelse af grusbelægning, grøfter og stenkister m.v. Disse beskrivelser blev udarbejdet som fortrykte, standardiserede »ordrer« til brug for sognefogderne, som var dem, der havde den daglige ledelse af vejarbejdet. Selve arbejdet, herunder kørsel med grus og afgravet jord, blev udført som pligtarbejde af sognets bønder og husmænd⁵.

I n s t r u k

Før Sognefogderne i Thisted Amt, i Henseende til deres Opsyn ved forestaaende Vej- Arbejde i Overensstemmelse med Forordningen af 13de December 1793, foranlediget af General-Bej- Commissionens Ordre af 15 Februar 1806.

1.

Vejene beholde den Hoved- Direction de nu have, bestemt af Amtmanden og affatte af en Landmaaler.

2.

Vejen skal være 13 Alen bred foruden Grofter og være indkastet med Grofter paa begge Sider. Hver Groft skal være $2 \frac{1}{2}$ Alen bred for oven og 3 Dvarteer for neden, samt $5 \frac{1}{2}$ Dvarteer i Dybde, alt i Overensstemmelse med det forud af Amtmanden givne Grofsteemaal, hvoraf Sognefogden anskaffer sig et Exemplar; ligesom han og forlaster sig et Aarb, hvorefter Grofsterne lige Lob kan afsættes. I øvrigt maae Sognefogden paasee, at de i Grofstrabning meest øvede Folk i Sognet anbringes, i Eærdeleshed til Grofsterne Indskæring paa Siderne, da Grofstens Figur og Dannelse bidrager særdeles meget til Vejens Varighed og Ekshonhed.

3.

Den fra Grofsterne opkastede Jord, skal indkastes paa Vejen for dermed at forhøje den. Indkastningen skeer saaledes, at Vejen bliver højest i Midten og bøyer sig med en jevn afrundet Skraaning ned mod begge Groftekantterne, paa det at Bandet kan erholde fornødent Aflob. Skraaningen fra Vejens Midt til Groftekanten, skal være i det mindste 2 Tomme paa hver Alen. Hvor en saadan Forhøjning ikke kan tilvejebringes ved den af Grofsterne opkastede Jord, kan noget tages af Vejens Overflade paa de 2 til 3 yderste Alne

Instruks for sognefogder om deres pligter i forbindelse med istandsættelse af landevejene. Instruksen omfatter i alt 21 punkter.

Rigsarkivet. Rtk. 249.107. Vejkontorets journalsag 63/1825.

Faye førte selv tilsyn med vejarbejdet, idet han dog – især når nyanlæg af en landevej var gennemført – kunne overlade tilsynet til vejinspektøren eller den pågældende herredsfoged. Der var på Thagaards tid 13 landeveje i Thisted amt, og det varierede i nogen grad fra den ene vej til den anden, hvordan Faye havde fordelt tilsynet mellem sig selv, Thagaard og den pågældende herredsfoged. Der var flere af landevejene, hvor Thagaard ingen opgaver havde⁶.

Faye og Thagaard

Efter anmodning fra amtmand Rosenørn, Ringkøbing amt, udarbejdede Faye i 1817 en beretning om sit arbejde med vejene i Thisted amt. I beretningen skriver Faye om de to vejinspektører, der blev ansat i 1806: »Ingen af disse mænd havde den ringeste kundskab om en vejs anlæg og behandling. Jeg måtte derfor selv påtage mig deres undervisning og meddele dem instruktioner, hvorefter arbejdet skulle fremmes – ligesom jeg og, især i førstningen ved idelige rejser på vejene, måtte forvise mig om, at mine forskrifter blev efterlevede«⁷.

Som tidligere påpeget var forholdet mellem Faye og Thagaard helt anderledes, når det drejede sig om vejene, end når det var spørgsmål om bekæmpelse af sandflugt. Da Faye i sin tid ankom til Thisted, var det alene Thagaard, der havde erfaring med sandflugtsbekæmpelse, mens Faye var helt uden erfaring.

På vejområdet var det imidlertid Faye, der havde erfaring, og det var derfor ikke så afgørende, at Thagaard manglede erfaring på dette område. Faye havde også i sin tid som begrundelse for valget af Thagaard til vejinspektør alene anført, at Thagaard var en effektivt arbejdende embedsmand, og at vejinspektørembedet på en hensigtsmæssig måde kunne kombineres med Thagaards embede som sandflugtskommisær.

I alle vigtige sager inden for vejområdet var det Faye, der handlede – han var den myndige og kompetente leder af vejevæsenet, og han øvede en enestående indsats med forbedring af Thisted amts veje. Det var altså ikke Thagaards opgave at være leder af amtets vejevæsen, således som tilfældet var for senere tiders amtsvejinspektører, men Thagaard var en værdsat medarbejder, der i foran nævnte beretning

til amtmanden i Ringkøbing blev omtalt med følgende skudsmaal:

»Han er en duelig mand og fortjener hele amtets erkendtlighed, men oversigten over dette vidtløftige arbejde begynder at blive for besværlig for ham, så jeg har fritaget ham for tilsynet med de sidst anlagte veje, som nu står under amtets eget umiddelbare opsyn«.

I samme år hvor Faye skriver dette, udkommer Lauritz Esmarchs tidligere omtalte bog, hvori Thagaards indsats som sandflugtskommissær uden forbehold fremstilles som et meget anerkendelsesværdigt arbejde, der kan tjene til eksempel for andre.

De to nævnte vurderinger af Thagaards virke som henholdsvis vejinspektør og sandflugtskommissær er i god overensstemmelse med, at hans hovedindsats kom til at ligge inden for bekæmpelsen af sandflugten.

Der blev i Fayes tid som amtmand med udbygning af landevejene og dæmpning af sandflugten udført arbejder af stor betydning for egnen. Hvis æren skal fordeles mellem de to mænd Faye og Thagaard, så må Faye tilkomme hovedæren for de nye landeveje og Thagaard hovedæren for sejren over sandflugten.

SAMMENFATNING

Lauritz Thagaard blev født cirka 1758 i Humlum sogn, og han døde i Thisted i 1829. Hans far var selvejerbonden Peder Jepsen (Thagaard) og hans mor Karen Lauridsdatter Thagaard. I 1791 blev han gift med Margrethe Johanne Christine de Moldrup, der blev født 1770, og som døde i Thisted 1820. Hendes far var major Hans Christian de Moldrup og hendes mor Christine Marie Vissing.

Thagaards vej til at blive embedsmand var en praktisk uddannelse »ved pennen«, og han var i en årrække fuldmægtig ved Thisted amtstue, heraf de fire sidste år med major Hans Christian Moldrup som principal. I 1791 efterfulgte Thagaard major Moldrup i embedet som amtsforvalter, og samme år blev han gift med Moldrups datter.

Moldrup havde i 1788 overtaget det største gods i Thy, stamhuset Vestervig Kloster. Godset var dybt forgældet, og efter overtagelsen gik Moldrup ind i en håbløs kamp for at redde stamhuset fra økonomisk undergang. Han satte sin personlige formue til, solgte ud af stamhusets ejendomme, og da han stadigvæk var økonomisk trængt, undlod han at indbetale de på godset hvilende skatter. Han kom derved i betydelig gæld til amtstuekassen.

Thagaard, der jo var Moldrups svigersøn, blev inddraget i kampen for at bevare familiegodset. Da han tiltrådte stillingen som amtsforvalter, påtog han sig ansvaret for de skatterestancer, som var opstået i Moldrups tid, og som ikke var blevet inddrevet rettidigt. De stadigt stigende skatterestancer resulterede i kasseangel, og da dette blev konstateret af Rentekammeret, blev Thagaard suspenderet. Han fik dog lov at genindtræde i embedet, idet kasseangelen blev dækket ved, at Moldrup optog et lån i stamhuset.

Thagaard fortsatte imidlertid med at hjælpe sin svigerfar og holdt ikke sine egne penge og amtstuekassens penge adskilte. Efter et par år kunne det ikke længere skjules, at der igen var kasseangel i amtstuens kasse. Thagaard kunne denne gang ikke forklare kasseangelen som skatterestancer, og han blev afskediget.

Der blev ikke, skønt han havde overtrådt gældende forordninger,

rejst egentlig tiltale mod ham »til strafs lidelse«. Rentekammeret så nemlig ret pragmatisk på dette spørgsmål. Det vigtigste var, at kongens kasse blev holdt skadesløs, og det skete ved, at Thagaards bo og ejendele blev beslaglagt og solgt, ligesom hans udestående gældsfordringer blev inddrevet til fordel for den kongelige kasse. Endvidere måtte de fem personer, der i sin tid havde stillet kaution til sikkerhed for, at Thagaard ikke skulle påføre den kongelige kasse tab, udrede ca. 6.000 rd.

Thagaard var omtrent samtidig med, at han var blevet udnævnt til amtsforvalter, også blevet udnævnt til landvæsenskommissær. Han kunne fortsætte med dette hverv, efter at han var blevet afskediget som amtsforvalter, og han bevarede hvervet, indtil han døde i 1829. Blandt de for Thisted amt udpegede landvæsenskommissærer var Thagaard den, der oftest blev udset til at deltage i landvæsenskommissionsforretninger, og han medvirkede således ved mange sager om udskiftning, idet udskiftningen i denne del af landet for hovedpartens vedkommende fandt sted netop i den periode.

Året efter afskedigelsen fra amtsforvalterembedet blev Thagaard udnævnt til sandflugtskommissær, og han fik dermed overdraget ansvaret for beplantningen af klitterne i et meget stort sandflugtsdistrikt. Han foretog en omhyggelig planlægning af de årlige plantningsarbejder i klitterne, og han indførte nye plantningsmetoder for at opnå en effektivisering af arbejdet. Thagaard udviklede også flere nye arbejdsredskaber, bl.a. en håndplov, som ligeledes bidrog til at øge effekten af arbejdsindsatsen.

Thagaard fik megen anerkendelse for sin indsats som sandflugtskommissær. Det gav sig bl.a. udslag i, at han i 1814 blev udnævnt til justitsråd, og Lauritz Esmarch, der var leder af det kontor i Rentekammeret, hvorunder sandflugtsbekæmpelsen henhørte, fremhævede i sin bog om sandflugten i Jylland de særligt store fremskridt, der var gjort i Thisted amt og under Thagaards ledelse. I Thisted amt havde man opnået at få dæmpet sandflugten praktisk taget overalt. Der var vundet en sejr over sandflugten, der dog måtte forstås på den måde, at man til stadighed måtte foretage nyplantning, når stormvinde havde revet huller i klitterne.

I den sidste periode af Thagaards tid som sandflugtskommissær blev der i Thisted amt – ligesom i andre egne med sandflugt – gjort forsøg med plantning af træer i klitterne. Thagaard var meget optaget af disse forsøg på at anlægge klitplantager, og forsøgene blev fulgt med megen interesse af amtmand Faye og Rentekammeret. Det var imidlertid vanskeligt at få træer til at gro i det barske vestjyske klima, hvor hårde vinterstorme helt kunne ødelægge beplantninger, der ellers var kommet godt i gang. Thagaard kunne imidlertid bevare optimismen, så længe han levede, men nogle år efter hans død opgav man – i hvert fald for en tid – at gøre yderligere forsøg med at få plantet træer i klitterne.

Da amtmand Faye kom til Thisted i 1805, gik han i gang med et omfattende arbejde med at nyanlægge amtets landeveje, og til at bistå med dette arbejde blev Thagaard i 1806 ansat som vejinspektør. Faye vurderede, at Thagaard var velegnet til dette embede, og at det ville være meget hensigtsmæssigt, at sandflugtskommissæren sideløbende med sine forretninger i klitområderne også varetog opgaver med vejene.

Thagaard virkede som vejinspektør indtil det sidste år, før han døde, men inden for dette arbejdsområde var hans position at være hjælper for Faye. Udbygningen af vejene var en hjertesag for Faye, og på dette område var det ham, der lagde planerne og forestod udførelsen af disse.

Æren for udbygning af et fortrinligt vejnet i Thisted amt er med fuld ret tillagt amtmand Faye, men når spørgsmålet stilles, om det også er rigtigt, når han er blevet tillagt æren for den store indsats, der blev gjort for dæmpning af sandflugten ved beplantning af klitterne, må svaret blive, at hovedæren må tilfalde Thagaard. Men at Faye fuldt ud støttede Thagaard i hans arbejde med sandflugtsbekæmpelsen kan der dog ikke være nogen tvivl om, og derfor skal Faye da også have sin del af æren.

KILDER OG LITTERATUR

UTRYKTE KILDER

RIGSARKIVET

Danske Kancelli

Koncepter og indlæg til jyske tegnelser 104/1788.

Koncepter og indlæg til jyske registre 497/1788.

Indenrigsministeriet

Landvæsenskontorets journalsager nr. 2380/1852 og nr. 818B/1874.

Rentekammeret (Rtk.)

13.12-45	1660-1848	Embedsansøgninger.
2411.1-160	1773-1840	Danske relations- og resolutionsprotokoller.
2413.13-117	1773-1884	Danske konceptforestillinger.
2425.77-117	1773-1810	Jyske renteskriverkontors journaler.
2425.118-278	1773-1810	Jyske renteskriverkontors journalsager.
2426.69-202	1810-1841	1. jyske renteskriverkontors journalsager.
2484.3-7	1802-1841	Sandflugtskopibøger for hele kongeriget.
2484.111-123	1800-1811	Sandflugtskommissær L. Thagaards journaler over rejser og foranstaltninger ved klitvæsenet i Thyland.
2484.124-150	1812-1838	Sandflugtskommissærerne L. Thagaard (d. 1829) og P. E. Thagaards journaler over rejser og foranstaltninger ved klitvæsenet (fra 1832 klit- og skovvæsenet) i Thisted amt.
2484.151-172	1813-1833	Sandflugtskommissærerne L. Thagaard (d. 1829) og P. E. Thagaards journaler over rejser og foranstaltninger ved klitvæsenet i Øster Hanherred.
2484.173-183	1819-1829	Journaler over rejser og foranstaltninger ved klitvæsenet i Harre herred. Overvejende ført af sandflugtskommissær L. Thagaard.
249.50-236	1808-1841	Vejkontorets journalsager.
455.123-247	1778-1807	Generalvejkommissionen. Journalsager.

Reviderede regnskaber. Thisted amtstue 1787-97.

Kort- og tegningssamlingen

Vejdirektoratets aflevering 1976.

LANDSARKIVET FOR NØRREJYLLAND

Dueholm, Ørum og Vestervig amter (B1A)

- 8-10 Kollegieprotokoller 1764-93.
24-38 Reskripter og kollegiebrev 1767-93.
114 Forklaringer over de forandringer, som fra den første forordning om fællesskabets ophævelse er foretagne 1758-84.
135 Skifteprotokol 1765-74.

Thisted amt (B2)

- 3 Kollegieprotokol 1797-1813.
4-7 Korrespondanceprotokoller 1781-1812.
94 Reskripter og kancellibrev 1793-94.
104-113 Journalsager. Rentekammerbrev 1794-1804.
377-395 Journalsager I. Vejvæsenssager 1805-43.
500-504 Journalsager Kv. Klitvæsen 1805-43.
852 Protokol for kommissionen i sagen: Kammeradvokaten mod amtsforvalter Lauritz Thagaards kautionister 1803-05.
859 Protokol for skiftekommissionen i major Hans Christian Moldrups bo 1795-1803.
860 Dokumenter til skiftet efter Hans Christian Moldrup 1795-1803.
957 Landvæsenskommissionsprotokol for Dueholm amt 1790-1859.
958 Landvæsenskommissionsprotokol for Ørum og Vestervig amter 1790-1801.
959 Landvæsenskommissionsprotokol for Thy og Vester Hanherred 1801-19.
960 Landvæsenskommissionsprotokol for Thy og Vester Hanherred 1819-59.
1033-1043 Indkomne brev til sandflugtskommisær Thagaard 1800-43.

Lundenæs og Bøvløng amter (B8)

- 1086-1095 Originale skifteforretninger med bilag m.v. 1776-95.

Thisted amtstue (B11)

- 11-42 Indkomne brev 1788-1849.

Thisted byfoged (B33)

- SP2 Skøde- og panteprotokol 1764-1800.

Hassing-Refs herredsfoged (B34)

- 359 Auktionsprotokol 1770-89.

Nykøbing byfoged (B35)

SP1 Skøde- og panteprotokol 1738-1826.

Ålborg byfoged (B37)

583 Skifteprotokol 1731-50.

Viborg byfoged (B45)

259 Skifteprotokol 1794-1819.

Skodborg-Vandfuld herredsfoged (B77B)

SP3 Skøde- og panteprotokol 1779-99.

Thisted rådstue (D30)

107 Brandtaksationer 1791-1800.

108 Brandtaksationer 1811-1817.

273 Brandtaksationer 1781-1790.

ERHVERVSARKIVET

Landhusholdningsselskabet

Brevjournal 1806.

Journalsag 1806/23.

LITTERATUR

Bang, J. P. F.: Om de nord- og vestjydske Klitters Beplantning. Særtryk af Tidsskrift for Skovbrug, 12. bind, 1891.

Begtrup, Gr.: Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark, 7. bind, 1812 (genoptryk 1978).

Björn, Claus: Udskiftningsforordningen af 23. april 1781 og dens plads i dansk landbrugs historie, 1981.

Bloch, J.: Stiftamtmand og Amtmand i Kongeriget Danmark og Island 1660-1848, 1895.

Bruun, Henry: Danmarks Amtsforvaltere 1660-1848. Personalhistorisk Tidsskrift 1920.

Danmarks natur, bd. 4, 1969.

Dansk biografisk leksikon, 3. udgave.

Den Nord-Cimbriske Tilskuer (Thisted Amts Avertissementstidende), årgang 1824, 1826 og 1829.

Den Viborger Samler, årgang 1795.

Det danske landbrugs historie, bd. II og III, red. af Claus Björn, 1988.

- Esmarch, Lauritz: Historisk Efterretning om Sandflugten i Nørre-Jylland, 1817.
- Falk-Jensen, A. og Hjorth-Nielsen, H.: Candidati og Examinati juris 1736-1936. Candidati politices 1852-1936. Candidati actuarii 1922-1936, 1954-1959.
- Feilberg, Bidrag H.F.: Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål, 1886-1893.
- Fuglsang, Anthon: Bidrag til Sandflugtens Historie. Artikel i Jyske Samlinger 5. rk. 8. bd., 1948.
- Fuglsang, Anthon: Sandflugten i Sæby og Nautrup. Artikel i Skivebogen, 1948.
- Hald, Carsten Teilman: Lautrupslægten til Estrup. Artikel i Personalhistorisk Tidsskrift 16. rk. 2. bd., 1974.
- Hansen, Svend Aage: Økonomisk vækst i Danmark, bd. 1, 1972.
- Heilskov, Chr.: Mindeblade om Gerhard Faye. Amtmand og digter, 1925.
- Historisk Årbog for Thisted Amt.
- Holmgaard, Jens: Alt på sin rette plads. Afhandlinger om konjunkturer, statsfinanser og reformer i 1700-tallet, 1990.
- Ilsøe, Grethe: Vejen til embede, 1978.
- Jacobsen, Erling Vester: Thagaard i 12 generationer, 1986.
- Kjeldgaard, Poul: Thisted amts veje og vandløb, 1992.
- Krogh, F.: De danske Majorater, 1868.
- Landskabsanalyse for Viborg amt, 1974.
- Liversage, David: Sandflugtens og klittens forhistorie. Artikel i Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred, 1993.
- Luxdorphs dagbøger, udgivet af Eiler Nystrøm, 1915-30.
- Løgstrup, Birgit: Jorddrot og offentlig administrator, 1983.
- Martensen-Larsen, Florian: Brød til Norge, 1987.
- Matthiessen, Hugo: Snapstinget, 1946.
- Nielsen, A. H.: Personal-historiske Notitser om Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg i Fortid og Nutid, 1880.
- Rentekammeret. Vejledende arkivregistraturer XII, 1964. Ved Jens Holmgaard.
- Reventlow, Christian Ditlev: Plan til en forbedret Indretning af Vejvæsenet i Kongeriget Danmark. Manuskript fra 1791 udgivet af Vejdirektoratet i 1993.
- Trap, J. P.: Danmark, 5. udgave, 1961.
- Viborg, Erik: Efterretning om Sandvexterne og deres Anvendelse til at dæmpe Sandflugten paa Vesterkanten af Jylland, 1788.
- Viborg Købstads Historie, bd. III, red. af Svend Aakjær, 1940.
- Worsøe, Hans H.: De lokale landvæsenskommissioner og deres arkivalier. Artikel i tidsskriftet Arkiv, april 1969.

NOTER

FORKORTELSER anvendt i forbindelse med noter:

RA Rigsarkivet

Rtk. Rentekammerets arkiv

LAN Landsarkivet for Nørrejylland

INDLEDNING

1. LAN, B8-1092. Samfrændeskifteforretning 31. december 1787 i Tagvad (Thagaard).
2. LAN, B37-583. Skifte efter Jens Thagaard 28. april 1734.
3. A.H. Nielsen: Personal-historiske Notiser om Embeds- og Bestillingsmænd i Ålborg.
4. LAN, B77B-SP3. Fol. 83a.

KAPITEL I

1. En mere udførlig beskrivelse af amtsforvalterstillingen er givet i Birgit Løgstrup: Jorddrot og offentlig administrator.
2. Der er benyttet oplysninger fra Svend Aage Hansen: Økonomisk vækst i Danmark.
3. RA, Rtk. Thagaards ansøgning til kongen af 23. oktober 1786 med tilhørende erklæringer fra amtmanden samt den forrige og den nuværende amtsforvalter.
4. RA, Rtk. Kgl. resolution af 21. marts 1787.
5. LAN, D30-273 og D30-107.
6. LAN, B2-5. Brev af 10. november 1797 til auktionsdirektørerne i Thisted.
7. Samme. Brev af 20. januar 1798 til auktionsdirektørerne i Thisted.
8. LAN, B33-SP2. Fol. 534a.
9. LAN, D30-108.
10. LAN, B1A-114. Peder Moldrups indberetning af 10. marts 1785.
11. LAN, B1A-32. Danske Kancellis brev af maj 1784 til amtmand Hauch.
12. RA, Danske Kancelli. Koncepter og indlæg til jyske tegnelser 104/1788. Amtmand Hauchs påtegningsskrivelse af 22. februar 1788 på Hans Chr. Moldrups ansøgning til kongen af 16. februar 1788.
13. LAN, B1A-135. Skifteforretning efter Benjamin Lautrup.
14. I Viborg Købstads Historie, side 783-784, er en kort biografi af Hans Christian Lautrup. Hans mor døde 1774 på Vosborg, hvis ejer C.L. Leth var hendes lavværge. C.L. Leths søn Henrik Johan Leth blev ligesom Hans Christian Lautrup kautionist for Lauritz Thagaard.
15. LAN, B1A-29. Rentekammerets breve af henholdsvis 21. marts 1778 og 25. april 1778.

16. LAN, B2-860. Beregning over resterende skatter for juli og oktober kvartaler 1787 med påtegninger af amtmand Hauch, amtsforvalter Moldrup, enkefrue Charlotte Amalie von der Lieth samt løjtnant Moldrup.
17. LAN, B11-11. Nr. 58, Rentekammerets brev af 2. februar 1788.
18. LAN, B2-860. Nr. 79, Litr. G, Restanceliste dateret af amtstuen 31. marts 1788 og med påtegning af amtmand Hauch.
19. RA, Danske Kancelli. Koncepter og indlæg til jyske tegnelser 104/1788.
20. Samme. Koncepter og indlæg til jyske registre 497/1788. Det fremgår ikke direkte af Moldrups brev af 29. februar 1788, at det er rettet til Luxdorph, men efter brevets indhold kan der ikke være tvivl herom.
21. LAN, B34-359. Fol. 535b, auktionsforretning 25. august 1788, og fol. 547a, auktionsforretning 26. september 1788.
22. RA, Danske Kancelli. Koncepter og indlæg til jyske registre 497/1788.
23. LAN, B11-11. Nr. 107, Rentekammerets brev af 20. september 1788.
24. LAN, B2-860. Litr. E, Lautrups brev af 17. januar 1790.
25. Stamhuset bestod kun en kort årrække endnu. Det lykkedes ikke for Hans Christian Moldrup at bringe godset på fode, og efter hans død fik hans søn, Christian Moldrup, i 1798 stamhuset ophævet og erstattet af en fideikommiskapital.
26. LAN, B2-860. Nr. 76.
27. RA, Rtk. Ansøgninger af henholdsvis 21. april 1789 og 12. august 1789.
28. RA, Rtk. Ansøgning fra Hans Christian Moldrup 1789.
29. Se Grethe Ilsøe: Vejen til embede.
30. LAN, B2-860. Nr. 77.
31. LAN, B35-SP1. Fol. 318a. B33-SP2. Fol. 286b.
32. LAN, B8-1092. Samfrændeskifteforretning 31. december 1787 i Tagvad (Thagaard).
33. LAN, B33-SP2. Fol. 364b.
34. LAN, B2-860. Nr. 79, bemærkninger til post nr. 8 og nr. 11.
35. Samme. Nr. 79, Generalberegning af 22. august 1792
36. Samme. Nr. 79, Litr. I, bilag nr. 13, Beregning over udgifterne ved amtstuegårdens reparation i året 1790.
37. LAN, B2-852. Sagsakt nr. 2.
38. LAN, B2-860. Nr. 79, Litr. K.
39. LAN, B2-94. Læg »Thagaards l. suspension angls. 1792 og 1793«.
40. Samme.
41. LAN, B1A-10. Pag. 131.
42. RA, Rtk. Kgl. resolution af 5. marts 1784, nr. 47.
43. LAN, B2-4. Breve af 20. juli 1792.
44. Samme. Brev af 24. juli 1792 til lotteriinspektør Collin, København.
45. LAN, B2-94. Læg »Thagaards l. suspension angls. 1792 og 1793«, Rentekammerets brev af 28. juli 1792.
46. LAN, B1A-37. Nr. 143, Rentekammerets brev af 18. august 1792 med tilhørende afskrift af brev af samme dato til Ditlev Friis.

47. LAN, B2-4. Brev af 10. august 1792 til Thagaard.
 48. LAN, B1A-37. Nr. 151, Rentekammerets brev af 25. august 1792.
 49. LAN, B1A-10. Pag. 138, Brev af 7. september 1792 til Rentekammeret.
 50. LAN, B1A-37. Nr. 211, Rentekammeret tilbagesender med brev af 27. oktober 1792 den underskrevne kaution.
 51. RA, Rtk. 2425.98. Journal 1792. Nr. 856.
 52. LAN, B2-94. Læg »Thagaards 1. suspension angls. 1792 og 1793«, Rentekammerets brev af 5. januar 1793.
 53. LAN, B2-860. Nr. 78.
 54. LAN, B1A-37. Nr. 183, Danske Kancellis brev af 29. september 1792. Nr. 203, Rentekammerets brev af 13. oktober 1792.
 55. RA, Rtk. Amtsregnskab for januar og april kvartaler 1792.
 56. LAN, B2-94. Læg »Thagaards 1. suspension angls. 1792 og 1793«, Rentekammerets breve af 5. januar, 23. februar og 18. maj 1793.
 57. Samme. Rentekammerets brev af 6. juli 1793.
 58. LAN, B1A-10. Pag. 204, Brev af 23. juli 1793 til Rentekammeret.
 59. LAN, B1A-38. Nr. 241, Rentekammerets brev af 7. september 1793.
 60. RA, Rtk. Kgl. resolution af 5. marts 1794, nr. 47.
 61. RA, Rtk. Amtsregnskaber 1794-96.
 62. LAN, B2-860. Nr. 89.
 63. Den Viborger Samler 1795, side 246. Bekendtgørelse om Moldrups død 7. april 1795 indrykket af Thagaard.
 64. LAN, B2-859.
 65. LAN, B2-860. Nr. 90, 91 og 101.
 66. Samme. Nr. 78.
 67. LAN, B2-106. Rentekammerets brev af 30. september 1797.
 68. LAN, B2-3. Pag. 53, Brev af 7. oktober 1797 til Rentekammeret.
 69. Samme. Pag. 55, Brev af 10. oktober 1797 til Rentekammeret.
 70. LAN, B33-SP2. Fol. 510b, Sekvestrationsforretning.
 71. LAN, B2-5. Pag. 833, Brev af 10. oktober 1797 til byfoged Lemvigh.
 72. LAN, B2-3. Pag. 64, Brev af 20. oktober 1797 til Rentekammeret.
 73. Samme.
 74. Samme. Pag. 67, Brev af 24. okt. 1797 til Rentekammeret.
 75. LAN, B33-SP2. Fol. 510b, Sekvestrationsforretning.
 76. LAN, B2-5. Pag. 924, Brev af 26. januar 1798 til toldinspektør Ludvigsen.
 77. LAN, B2-3. Pag. 118 og 137, Breve af 16. januar 1798 og af 6. marts 1798 til Rentekammeret.
 78. RA, Rtk. Thisted amt, amtsregnskab for de første tre kvartaler af 1797.
 79. RA, Rtk. Kgl. resolution af 20. juni 1798, nr. 166.
 80. LAN, B2-852. Sagsakt nr. 16.
 81. Samme. Sagsakt nr. 10.
 82. Samme. Sagsakt nr. 3 og nr. 6.
- RA, Rtk. 2426.115. Journalsag 1824/863, Peter Severin Fønss' brev af 10. maj 1804.

83. LAN, B2-852. Sagsakt nr. 1 og nr. 3.
84. Samme. Møderne 2. juli 1803 og 4. april 1804.
85. RA, Rtk. 2426.115. Journalsag 1824/863, Peter Severin Fønss' brev af 10. maj 1804.
86. RA, Rtk. Kgl. resolution nr. 227 af 20. juli 1804. Af Rentekammerets forestilling af 28. juni 1804 fremgår, at amtmand Ferslev havde udvist efterladenhed med hensyn til at viderebringe Rentekammerets meddelelse om de beløb, som kautionisterne skulle indbetale. Ferslev havde over for Rentekammeret undskyldt sig med sit svage helbred, husbekymringer og næringsсорger.
87. RA, Rtk. 2426.115. Århus amtstues brev af 2. juli 1805.
88. LAN, B45-259. Fol. 307a.
89. Se Hugo Matthiessen: Snapstinget.
90. LAN, B2-852. Sagsakt nr. 6.
91. RA, Rtk. 2426.115. Journalsag 1824/863, Thagaards ansøgning af 13. august 1805 og kgl. resolution af 22. november 1805, nr. 314.

KAPITEL 2

1. De nærmere bestemmelser om sagsbehandlingen findes i udskiftningsforordningen af 23. april 1781. Se i øvrigt Hans H. Worsøe: De lokale landvæsenkommissioner og deres arkivalier.
2. LAN, B1A-24. Generallandvæsenkollegiets breve af 30. april, 9. august, 24. september og 29. oktober 1768 samt 5. august 1769. B1A-8. Breve af 16. juni og 20. august 1768 til Generallandvæsenkollegiet.
3. Ved gennemgang af landvæsenkommissionsprotokollerne er fundet, at Thagaard deltog i næsten 300 forretninger, mens en opgørelse for hver enkelt af de øvrige 12 nævnte kommissærer viste, at det antal forretninger, som de deltog i, lå inden for intervallet 10-80.
4. RA, Rtk. Kgl. resolution af 15. juni 1791.
5. Se afsnittet »Udnævnelse til justitsråd«.
6. LAN, B2-957, 958, 959 og 960.
7. Se Poul Kjeldgaard: Thisted amts veje og vandløb.
8. LAN, B2-960. Fol. 88b.
9. Faye efterladte optegnelser. Gengivet i Chr. Heilskov: Mindeblade om Gerhard Faye.
10. Vedrørende den nærmere baggrund for bøndernes indstilling til sagen henvises til Jens Holmgaard: Alt på sin rette plads.
11. Se Poul Kjeldgaard: Thisted amts veje og vandløb, side 47, samt Florian Martensen-Larsen: Brød til Norge, side 192-200.

KAPITEL 3

1. Lauritz Esmarch: Historisk Efterretning om Sandflugten i Nørrejylland.
2. LAN, B1A-10. Pag. 143, Brev af 23. oktober 1792 til Rentekammeret.
3. LAN, B1A-37. Rentekammerets brev af 17. november 1792.

4. LAN, B1A-10. Pag. 152, Brev af 4. december 1792 til Rentekammeret.
5. RA, Rtk. Kgl. resolution af 18. december 1799. Nr. 394.
6. LAN, B1A-10. Pag. 132, Brev af 31. juli 1792 til Rentekammeret. Pag. 136, Rentekammerets brev af 18. august 1792. B1A-37. Rentekammerets brev af 8. september 1792.
7. LAN, B2-500. Thagaards brev af 9. september 1806 til amtmænd Faye.
8. Gr. Begtrup: Beskrivelse over Agerdyrkningsens Tilstand i Danmark, side 196-227.
9. LAN, B2-1038. Brev af 15. august 1820 til amtmænd Sporon, Hjørring.
10. Lauritz Esmarch: Historisk Efterretning om Sandflugten i Nørrejylland, side 44-45.
11. LAN, B2-111. Rentekammerets brev af 31. juli 1802 til amtmænd Ferslev bilagt kopi af brev til Thagaard.
12. RA, Rtk. Kgl. resolution nr. 208 af 29. juni 1804.
13. Erhvervsarkivet, Landhusholdningsselskabet. Brevjournal 1806, sag nr. 23. Rentekammerets brev af 25. januar 1806.
14. RA, Rtk. 2413.57. Kgl. resolution af 15. december 1802. Nr. 380.
15. LAN, B2-500. Thagaards rejsedage blev for 1807 opgjort til 282 dage og for 1813 til 302 dage.
16. LAN, B2-1034. Amtmand Fayses brev af 8. januar 1807.
17. Sandblie: Vidtstrakte sander eller bakker af ubeplantet sand, som endnu flyver. (H.F. Feilberg: Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål).
18. RA, Rtk. 2413.70. Kgl. resolution af 13. juni 1811. Nr. 220.
19. Thagaards indsats med bekæmpelse af sandflugt i Harre herred er beskrevet af Anthon Fuglsang: Sandflugten i Sæby og Nautrup.
20. RA, Rtk. 2413.75. Kgl. resolution af 21. februar 1814. Nr. 36.
21. Udgivet i København 1817.
22. LAN, B2-501. Rentekammerets brev af 6. januar 1816.
23. Oplyst af landinspektør Svend Balslev.
24. LAN, B2-1037. Diverse breve og brevkopier vedrørende levering af frø fra de kongelige skove på Sjælland.
25. Samme. Thagaards brev af 14. februar 1819 til Rentekammeret.
26. Samme. Rentekammerets brev af 27. februar 1819.
27. RA, Rtk. Kgl. resolution nr. 7 af 10. januar 1821.
28. RA, Rtk. Kgl. resolution nr. 98 af 28. marts 1821.
29. Se Trap: Danmark, 1961. Thisted amt, side 486.
30. RA, Thagaards indberetning om planteskolen af 18. juli 1821 (overført til Indenrigsministeriets sag L.J. 818B/1874).
31. LAN, B2-1038. Kopi af brev af 28. august 1821 til Rentekammeret.
32. Samme. Rentekammerets breve af 5. januar og 23. marts 1822 til Faye. LAN, B2-502. Rentekammerets brev af 20. september 1823.
33. Den Nord-Cimbriske Tilskuer, nr. 8, 24. juni 1824.
34. RA, Rtk. 2411.100.
35. Den Nord-Cimbriske Tilskuer, nr. 50, 23. juni 1826.

36. Nogle af Thagaards omhyggeligt førte protokoller vedrørende rejser og foranstaltninger i sandflugtsdistrikterne blev sikkert også fremvist for kongen. Protokollerne (73 bind) opbevares i Rigsarkivet (Rtk. 2484.111-183).
37. A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen: Candidati og examinati juris 1736-1936.
38. LAN, B2-502. Rentekammerets breve af henholdsvis 16. september 1826 og 9. juni 1827.
39. Samme. Rentekammerets brev af 14. juni 1828.
40. Samme. Rentekammerets brev af 24. januar 1829.
41. RA. Fayes brev af 7. april 1829 (overført til Indenrigsministeriets sag L.C.J. 2380/1852).
42. Den Nord-Cimbriske Tilskuer, nr. 9a, 10. november 1829.
43. LAN, B2-502. P.E. Thagaards brev af 9. november 1829.
44. LAN, B2-504. Kopi af brev til Rentekammeret dateret 13. juli 1843.
45. Se J.P.F. Bang.
46. LAN, B2-1038. Rentekammerets brev af 19. august 1820 og sandflugtskommissær Lunds brev af 7. september 1820.
47. RA, Rtk. 2484.4. Brev af 11. april 1809 til Thagaard.
48. LAN, B2-1035. Rentekammerets brev af 14. oktober 1809.
49. RA, Rtk. 2484.4. Brev af 11. april 1809 til stiftamtmand Moltke. Rtk. Kgl. resolution nr. 309 af 8. august 1811.
50. RA, Rtk. Resolutionsprotokol 1815, nr. 179.
51. Se Anthon Fuglsang: Bidrag til Sandflugtens Historie.

KAPITEL 4

1. Christian Ditlev Reventlow: Plan til en forbedret Indretning af Veivæsenet i Kongeriget Danmark. Reventlows manuskript, der befinder sig i Rentekammerets arkiv (RA, Rtk. 455.14-15), er i 1993 udgivet af Vejdirektoratet i anledning af 200-året for vejforordningen.
2. Se Poul Kjeldgaard: Thisted amts veje og vandløb.
3. RA, Rtk. Generalvejkommissionens arkiv. Journalsag 956/1805. Fayes brev af 17. december 1805.
4. LAN, B2-377. Generalvejkommissionens brev af 15. februar 1806.
5. RA, Rtk. 249.107. Fortrykte ordrer for vejarbejder og instruks for sognefogder i vejkontorets journalsag nr. 63/1825.
6. Se Poul Kjeldgaard: Thisted amts veje og vandløb.
7. LAN, B2-384. Koncept til Fayes brev til amtmand Rosenørn af 29. august 1817.

PERSONREGISTER

- Arentz, Guldbrand, amtmand 9
- Ballebye, Søren, godsejer 32, 40, 58, 60, 65, 82
- Bruun, Adolph Christian, amtsforvalter 15f
- Bruun, Malthe Conrad, digter, kritiker, geograf 17
- Brøndlund, Christian, byskriver 37, 52
- Caroc, Christian, amtsforvalter 65, 101
Christian III 75
- Drachardt, Henrik Stub, renteskriver 43
- Ellung, Ivar, sandflugtskommissær 106
- Esmarch, Lauritz, chef for Jyllands og Lollands landvæsenskantor 76, 94f, 105f, 113, 115
- Faye, Gerhard, amtmand 9, 18, 68ff, 86, 89, 91ff, 97, 99ff, 103f, 106, 108ff, 112f, 116
- Ferslev, Niels, amtmand 9, 18, 44f, 47f, 50f, 56f, 84
- Fogh, Søren, overretsprokurator 57
Frederik VI 100f
- Friderichsen, Rasmus, amtsforvalter 53, 65
- Friis, Ditlev, konstitueret amtsforvalter 35f, 40
- Fønss, Frederik, overkrigskommissær 32, 58
- Fønss, Peter Severin, godsejer, vicesandsdommer 32, 44f, 56ff
- Hansen, Christian, grosserer 24
- Hansen, Johannes, herredsfoged 56
- Hauch, Barthold, amtmand 9, 16, 19, 21, 23, 34ff, 41, 66, 81ff
- Hauch, Frederik, amtmand 64
- Henriksen, Role, opsynsmand 92
- Hjardemaal, Peder Severin, godsejer 65, 82
- Holm, P.A., amtsforvalter 16
- Høegh, Ove Guldberg, byskriver 56, 65
- Høyer, Lauritz, herredsfoged 64, 82
- Jensen, Lars, selvejerbonde 9
- Jensen, Niels, Thisted 48
- Jepsen (Thagaard), Peder, selvejerbonde 9, 114
- Lautrup, Anna Margrethe, g.m. Jens Moldrup 20
- Lautrup, Benjamin, godsejer, kammer-assessor 20
- Lautrup, Birgitte, f. Blichfeld 20
- Lautrup, Christian Hansen, ritmester, godsejer 20
- Lautrup, Frederik Christian 22
- Lautrup, Hans Christian, landsdommer 20, 25, 32, 37, 44f, 57f, 60
- Lautrup, Severin 20
- Lemvig, Otto, by- og herredsfoged 47f, 50, 65, 82
- Leth, Henrik Johan, godsejer, vicesandsdommer 32f, 37, 45, 57f
- Liebt, Charlotte Amalie von der, g.m. Peder Moldrup 21
- Ludvigsen, Christen, told- og konsumtionsinspektør 40, 52
- Lund, Just Mikael, amtsforvalter 25
- Lund, Ole Christian, sandflugtskommissær, byfoged i Skagen 105
- Luxdorph, B.W., førstedeputeret i Danske Kancelli 23

- Matthiessen, Hugo, kulturhistoriker 32, 58ff
- Moldrup, Christian, officer, kammerherre, godsejer 21, 44f
- Moldrup, Hans Christian, major, godsejer, amtsforvalter 11, 16, 18ff, 34, 37f, 40f, 43ff, 55, 82, 102, 114
- Moldrup, Hieronymus, løjtnant 21, 23f
- Moldrup, Jens, oberst, godsejer 19f
- Moldrup, Margrethe Johanne Christine (Grethe), g.m. Lauritz Thagaard 26f, 30f, 33, 44f, 102, 114
- Moldrup, Peder, kammerherre, godsejer 18ff, 64
- Munk, Otto Himmelstrup, kaptajn, sandflugtskommissær 84, 92
- Mygind, Jørgen, godsejer 66
- Nielsen, Rasmus, amtstuefuldmægtig 35f, 48, 52
- Olesen, Jens, klitløber 97, 100
- Overgaard, Chr., forvalter 48, 50, 82
- Rasmussen, Gotfried Peter, renteskriver 43
- Reck, Gerhard, forstplantør 96f, 102
- Reventlow, Christian Ditlev, greve, rentekammerpræsident 63, 71, 108
- Ring, Jørgen, major, godsejer 32
- Ring, Nicoline Marie, g.m. P. S. Fønss 59
- Rosenørn, Peder Otto, amtmand, Ringkøbing amt 112
- Rummelhoff, J.C.H., by- og herredsfoged 65
- Rørbye, G.F., kaptajn, vejinspektør 110
- Schavenius, Johan Nicolaj, by- og herredsfoged 64
- Schuchardt, Johan Conrad, godsejer 58
- Smith, Mads Christensen, Thisted 48
- Smith, Søren, fuldmægtig 103f
- Stadel, Jens, godsejer 65
- Stigaard, Anders, godsejer 82
- Sørensen, C., landmåler 98, 101
- Sørensen, Søren, amtsforvalter 65
- Thagaard, Hans Christian Moldrup, exam. jur. 102
- Thagaard, Karen Lauridsdatter 9, 114
- Thagaard, Margrethe 10
- Thagaard, Peter Emanuel, sandflugtskommissær 102f
- Toft, Lars, godsejer 64
- Toft, Nic., godsejer 48, 50
- Tøfting, Anders, godsejer 65, 82
- Tøttrup, Poul, godsejer 65
- Wachter, Matthæus, kirurg 40
- Valmoden, C.G., amtmand, Nykøbing amt 71
- Vandborg, Jens, godsejer 65
- Viborg, Erik, professor 76ff, 84, 88, 92, 95, 105
- Winther, Chr. Lassen, købmand, godsejer 37, 82
- Vinther, Thomas Nicolai, told- og konsumtionskasserer 52
- Wissing, Christine Marie, g.m. Hans Christian Moldrup 23, 114
- Woydemann, Johan Peter, by- og herredsfoged 64

STEDREGISTER

- Agger sogn 84, 96
Amtstuegården/Amtshuset i Thisted
15ff, 26f, 30, 33, 35, 45, 47f, 50, 54, 100f
- Boddum Bisgård, hovedgård 32
Bubel, gård i Vestervig sogn, Refs herred 65, 82
- Christiansgave, anlæg i Thisted 98
- Diernæs, gård i Vang sogn 65, 82
Dueholm Kloster, hovedgård 65
Dueholm, Ørum og Vestervig amter 16,
18, 35f, 62, 64, 66f, 76
- Ellidsbøl 68
Eskær, hovedgård 33, 58
Eskær skov, Salling 97
- Faddersbøl mølle 91
Falster 71, 97, 109
Frøsløvgård, hovedgård 65
- Gårdhusmølle 25
- Hansted sogn 99f
Hansted vildtreservat 105
Harre herred, Viborg amt 93
Hassing herred 84
Hassing-Refs herred 64, 82
Helligkildegård, hovedgård 32
Heltborg Mølle 25
Hillerslev herred 84
Hjardemål sogn 99f, 105
Hjørring amt 90, 93, 105
Holsten 97, 102
Hornbæk 96
Humlum sogn 9, 15, 29, 114
Hundborg herred 84
- Irup, hovedgård 82
- Kancellibygningen 39
Klim sogn 67
Klitmøller 74, 99
Kollerup sogn 67
Kongevejen 68
Kovstrup, hovedgård 32, 40, 58, 60, 65, 82
København 9, 46
Kølbygård, hovedgård 48, 50, 82
- Lund Fjord 68
Lyngholm, hovedgård 32
Løvenholm, hovedgård 32, 59f
- Marsvinslund, hovedgård 18
- Nors sogn 98ff
Nykøbing 26, 50, 64f
Nøragergård, hovedgård 58
Nørhå sogn 99
Nørtorp, hovedgård 66
- Randers 26, 35, 60
Refs herred 84
Ribe 105f
Ribe amt 77, 105
Ringkøbing amt 112
- Sjørring sø 91f
Skagen 105
Storegade i Thisted 16ff, 33, 48, 54
Storetorv i Thisted 16f
Stårupgård, hovedgård 18
- Thagaard, gård i Humlum sogn 9, 10, 29
Thisted 9, 11f, 16, 26, 35, 37, 40, 45, 47,
50, 56f, 64f, 69, 82f, 93, 98, 100ff, 105,
114, 116

Thisted amt 56, 67, 69ff, 73, 76, 93f, 96f,
 108ff, 112, 115f
 Tisvilde 80, 96
 Todbøl, hovedgård 32, 59
 Tvorup klit 97
 Tvorup sogn, Hundborg herred 99f,
 105

 Ullerup, hovedgård 65
 Ullerupgård, hovedgård 48, 50, 64

 Vang sogn 99
 Vestensborg, hovedgård, Falster 71
 Vestergade i Thisted 54, 101
 Vester Hanherred 67, 73, 84, 92f
 Vester Horne herred, Ribe amt 77, 105
 Vester Vandet sogn 99
 Vester Vandet sø 107

 Vestervig 37
 Vestervig fiskeri 24f
 Vestervig Kloster 11, 18ff, 24ff, 38, 40f,
 44f, 55, 64, 82, 114
 Viborg 32, 56, 68
 Viborg amt 93
 Visby 40
 Vust sogn 67

 Øland, hovedgård 82
 Ørum Slot (Ørumgård), hovedgård
 18ff, 23ff
 Østergård, hovedgård 20
 Øster Hanherred, Hjørring amt 92f
 Øster Horne herred, Ribe amt 105

 Ålborg 9, 10
 Århus 26

Thagaards embedssegel, som han brugte i forbindelse med hvervet som sandflugtskommissær indtil 1811 – det år, hvor hans distrikt blev udvidet til at omfatte hele Thisted amt samt Øster Hanherred i Hjørring amt. I seglet står ordene »Thyland Klit Seigl«.

Foto: Arne Sindberg.

